

Snoplč 42-43.

Cena 36 kr.

Slovanská
knihovna.

Славянская
Библиотека.

Slovanska knjižnica.

Urejuje in izdaja And. Gabršček.

SMODIN.

Izvirna povest.

Za negotovimi težnjami.

Vaška povest iz življenja Slovakov.

V GORICI.

Tisk. in zal. „Goriška tiskarna“ A. Gabršček.

V Gorici, 18. oktobra 1895.

Glej drugo stran platnice.

Prilagodni dvojezični snoplč št. 44. in 45. izide 15. dec. Obsegal bo doslej nikjer tiskane pesmi Krilanove (+ Jos. Pagliaruzzi).

Zbrani spisi Krilanovi.

Naša tiskarna je odkupila od glavnega dediča Antona Klodiča viteza Sabladoškega spise pokojnega ljubljenca goriških Slovencev, mladega Josipa Pagliaruzzi-ja, široko znanega s pesniškim imenom Krilan. Dne 15. dec. izide dvojnati snopič; veljal bo kot drugi zvezek zbranih spisov, kajti obsegal bo doslej še nikjer tiskane pesmi, ki so po besedah merodajnih kritikov pravi biserji v slovenskem pesništvu. Kot prvi zvezek izidejo pozneje v dvojnatem snopiču l. 1887. izdane pesmi. Kot tretji zvezek bo pa proza: jedna novela in več krajših spisov; ta zvezek prinese čitateljem tudi sliko Krilanovo in životopis iz najzanesljivejšega peresa — njegovega svaka viteza Klodiča. — Mi smo uverjeni, da s temi spisi napravimo veliko uslugo naši lepi književnosti, pa tudi spominu pokojnega pesnika, ki počiva že 10 let v domači zemlji na kobariškem pokopališču. — Ti spisi bodo v knjigotrštvu za polovico dražji.

† Anton Sušnik.

Dne 24. avgusta je umrl v ljubljanski baraki št. 8. pisatelj ljubke povesti „Posavček“, ki je prišla na dan v zadnjem snopiču naše „Slov. knjižnice“; umrl je nagle smrti zaradi krča v želodcu, da mu niso mogli podeliti niti sv. sakramentov, v najlepši možki dobi. „Dom in svet“ je pisal o njem med drugim to-le: „Pokojnik je bil korektor v Bambergovi tiskarni, pa je sodeloval skoro pri vseh slovenskih listih brez razločka. Najrajše je pisal kratke črtice in drobne slike. Te so se mu tudi najbolj posrečile. Čim daljši je bil spis, tem težje mu je šlo v tehniko, kakor kaže njegov „Posavček“ v „Slov. knjižnici“. Ker se je moral težko boriti za vsakdanji kruh, zato se razodeva v vseh spisih neka naglica in vihravost. Rad je zajemal iz čeških slovy in virov snovi za svoje izdelke, ker je nekaj časa bival v zlati Pragi. Temperamenta je bil jako živahnega; nravi nekako strastne, kar je bilo kolikor toliko krivo, da je bil nesrečen v poslednjih letih svojega življenja. A sreča je bil dobrega in vnetega za to, kar je videl plemenitega in lepega v slovstvu in življenju“. — Njegova rodbina živi v pomankanju vsega. Komurkoli je ugajal „Posavček“ in živi v obilnosti, naj se spomni s kakim darom nesrečne rodbine. Naslov: Marija udova Sušnik, Ljubljana, baraka št. 8. — Pokojniku pa ohranimo časten spomin. Mir njegovi duši!

Snopič 42-43. — V Gorici, 15. oktobra 1895. — Cena 30 kr.

Cena naročnikom celoletno

1 gld. 80 kr.,

ali snopičem za naročnike 15 kr., nenaročnike 18 kr.

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“

Slovanská knihovna. — Славянская Библиотека.

Urejuje in izdaja

ANDREJ GABRŠČEK.

Izhaja vsaki 15. dan v mesecu v snopičih
obsežnih 5 do 7 pol.

V G O R I C I.

Tisk in zal. „Goriška tiskarna“ A. Gabršček.

1895.

IN = 030002270

SMODIN.

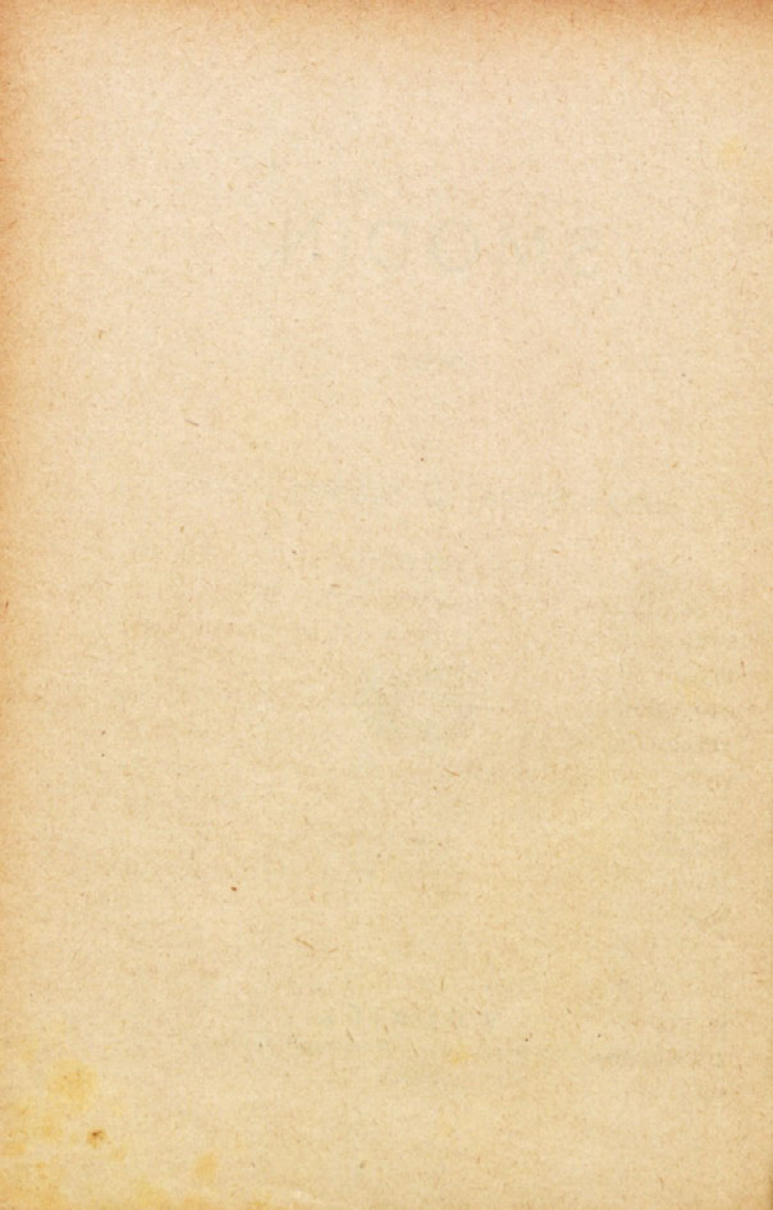
POVEST.

»»»» Spisal Dobrávec. ««««

V GORICI.

Tiskala, izdala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček.
1895.

Zopet te pozdravljam, peneča se Bela, in vi, strmi nje bregovi, stokrat mi pozdravljeni! Kakor naglo drvé valovi Bele v vipavsko raván, tako in še brže hité valovi časa, valovi našega življenja v brezkončno večnost. Minil je že rod za rodom, hitri valovi pa še vedno però razdrte in divje romantične pečine srednje-velikega potoka Bele ob desni in levi, in narod, todi bivajoč, je ostal kot nekdanj čvrst, trden in žilav, a tudi neupogljiv za svoje svetinje, za katere so se mu borili otci nekdanj.

Mnogo let je že prešlo v pozabljivost, kar se je tod potikal Peter Smodin. Bil je strah vsi okolici in trepet svojim sovražnikom. Ni ga ujela ne sila, ne zvijača, njegove drznosti se je ustrašil vsakdo, ki je slišal pripovedovati o njem.

Dà, zginili so časi, ko se je to godilo, zginil je tudi Smodin, mlad je ostavil rodno zemljo, mlad zapustil dolino solz, valovi Bele pa še vedno tako skrivnostno šumljajo med seboj, kakor so ondaj, ko se je shajal ob jezu z mlinarjevo Lenko. Ljudje so pravili o njem, kako je grozen in trdosrčen, toda čutil je i on mehko bo ljubezni, slaj življenja — kot človek. Nad njima so se zibali vrhovi jelš in hrastov, majali so z glavami ter si kimali med seboj, kako nedoumno jim je, kar občuti pod njimi dvoje človeških src.

A tudi to je minilo, le voda buči o povodnji tod strašansko mimo starih jelš in hrastov, jedinih prič nekdanjih časov, ter jim pretresa korenike. To bučanje je kakor odmev iz one dobe, ko je tu divjala človeška strast, puščaje za seboj grozne spomine.

Zato vas pozdravljam, peneči valovi, pozdravljam strmi bregovi, — meni tako drage, tako na glas govo-reče priče nekdanjih dnij.

I.

Kaj boš, kaj boš za mano hodil,
Srebrne rinč'ce nosil!
Mar bil bi rinč'ce doli d'jal,
Pa bi doma zaspal.

NARODNA.

Bilo je leta 1854. Podvelbom, v vasi nad Vipavo, je bil sejem sv. Urbana. Nekaj kramarjev z igračami in drugim blagom je raztegnilo svoje šotore v

zabavo otrokom in dorasli mladini. Imeli so vsi mnogo gledalcev, ki so sploh — to je bila že tedaj navada na sejmihi — obsezali dobro polovico vseh sejmarjev. Iz bližnjih vasij so prignali petnajst ali dvajset parov goved, ki so zanimala gospodarje in mešetarje. Ženske so se pričkale z lončarji ter potrkavale na lonce, da bi poznale po glasu, če so celi. Vse so jih hotele bolje poznati nego mojster, a možiček je imel danes posebno srečo s tem, da je dolžil — oblačno vreme. Ta razlog je pomagal, da so bili vsi lonci celi.

Solnca ni bilo videti, le po času so sodili umni očanci, da mora biti že blizu noči, ko so začeli sejmarji se zgrinjati v hiše in v Rogljevo gostilno. Moški so se nekaj pomenkovali o kupih in zlasti ženski spol je stikal glave, kar delajo ženske samo tedaj, ko si pripovedujejo nenavadno novico. Prej namreč, ko je minila prva polovica popoldneva, šepetali so si prijatelji in znanci od ust do ust novico, da so prošlo noč tatje ulomili v cerkev. Odnegli sicer niso mnogo vrednosti, ker jih menda niso mogli najti, a zato je bila toliko večja želja vseh, da bi izvedeli, kedo je bil tat. Brusili so sicer jezike ob tem in onem, in zato so obrusili tudi mnogo nedolžnih občanov.

Po cesti mimo „stare pošte“ prišla je tedaj mlinarica od Bele z brhko Lenko. Marsikdo se je ozrl za njima; saj je bilo tako jasno kot beli dan, da je osemnajstletno dekle ne samo cvet vseh deklet pod sv. Lenarta zvonom, marveč tudi imovita blagovnica,

kakoršne ne najdeš v treh sosednjih farah. Podal bi se ji lep, bogat ženin, in krasen par bi bil pred Bogom in pred ljudmi. Tako so sodili ljudje že v tistih časih.

Marsikateri oče bi jo rad imenoval svojo ljubo snaho, a kaj hoče, ko je stvar toliko kot dognana, in nikdo več ne upraša, kam sta ženski namenjeni.

«K Roglju gresta!», tako je pritrdil marsikdo, dobro vedé, da ne more biti drugače. Rogelj je Podvelbom župan, Rogelj je edini gostilničar, on je pismen človek, ki nekaj zna, pa tudi nekaj ima; Rogelj je mladoletni Lenki tudi jerob in — ne zastonj. Njegov sin Andrej je že prekoračil jedenindvajseto pomlad svojega življenja, oče ga ne misli obdržati še tako brž na domu, in ljudje so že raznesli, da zato ne, ker je Andrej v marsičem drugačnih mislij kot njegov oče; ako bi bilo na tem, da bi izbirali ljudje, posadili bi danes na županski prestol Andreja, starega Roglja bi pa deli v zasluženi pokoj — za peč. Ali kar ne gre, ne gre. To je dobro vedel tudi oče Rogelj, in zato je poskrbel, da spravi sina čim prej kam na trdno. Namenil ga je bil lepi Lenki v mlin pri Beli.

Vpričo tega mu je kot živi nepridiprav nagajala novica, da moti Lenko menda oni Smodinov Peter, ki se je dokaj let vlačil po svetu in se predlanjskim za pravo nesrečo tudi privlekel domov. Ljudem je polnil ušesa z raznimi iznajdbami, čudeži in umetelj-

nostmi, kakoršnim se je naučil v velikem mestu, kjer se je učil mizarstva. —

Še so nekateri možki gledali za ženskama, ali res kreneta naravnost k Roglju, kar se je tudi zgodilo, a tedaj je že stal poleg kramarskih šotorov visok mladenič, temnih las, a svetlomodrih očij. Obleko je imel do malega takšno kot domačini, le pod nosom je zasukaval skrbno vzgojene živo rjave brčice, kar pri nas ondaj ni bilo v navadi — kajti najbolj pošten in najmanj grešen človek je bil našim rojakom — čisto obrit golobradec. Peter Smodin je nosil tudi uro s težko jekleno verižico, kar je bilo našim vrlim domačinom novo čudo, kakoršnega bi si sam oče Rogelj ne privoščil za ves svet ne. Zastran tega so ga pa zavidali še posebno njegovi vrstniki, ker kaj takega, kakor smo že rekli, ni zmogel vsak bajtar, tudi če je imel po več kot pet repov v hlevu.

Ljudje iz vasij so ga opazovali s čudom in neko nevoljo, kar je bilo povod, da je tudi on nevoljno pogledaval svoje sosede. Pri kramarju je izbral nekaj, česar ni pokazal nikomur, plačal je in odšel molče za ženskama naravnost k Roglju.

«Smodin že ve, zakaj hodi za njo!», dejali so umni možje, ko je že zginil skozi vrata. Kake pol ure pozneje — nagibalo se je že na mrak — prikazal se je na domačem pragu oče župan, Janez Rogelj. Majhen človek s širokim kastorcem, v irhovcah, ki niso bile niti vsako nedeljo zavezane pod kolenom, in pa v

„kanonih“, prav kakor gospod fajmošter, vstopil se je na vrata oblastno in mogočno, kakor more le župan. Ljudje so odhajali s semnja tam mimo domov, vpricho so ga pozdravljali udano in prijazno, za hrbtom so pa zabavljali in mu kazali figo v žepu, kakor se godi marsikateremu županu na revni zemlji. Tudi Rogelj se ni zmenil za vse neljube govorice, prijazno je odzdravljaj ljudem in jim pripovedoval na pol gotovo, a važno resnico, katero je dognal nocoj. Trdil je namreč, da le Smodinov Peter in nikdo drugi ni kradel po noči v cerkvi.

In marsikdo, ki je prej skrivaj ruval proti vladanju župana Roglja, hvalil je sedaj in občudoval njegovo bistroumnost in — previdnost. Voz njegovega županovanja, že silno zavožen, lezel je zopet v pravi tir. A tega ne bomo dalje preiskovali, ker vemo, da „hosanna“ in „crucifige“ — slava mu in križaj ga — sta tudi še danes v ljudstvu tako daleč narazen, kot cvetna nedelja in veliki petek. Tudi v zagovor župana Roglja lahko povemo, da kdor je, kakor on, vodil županska opravila v letih 1847. do 1854., imel je ž njimi, posebno pa z ljudstvom, ne malo preglavice. Rogelj je vse to srečno dognal, vse težave je srečno premagal, in ladija njegovega vladarstva bi sedaj plavala mogočneje kot sploh kedaj, ko bi ne bilo na svetu vse minljivo. Njegov sin Andrej in oni nesrečni velikan, ki ga imenujejo Gorjanca, hočeta sedaj vse bolje vedeti kot stara izkušena korenina.

Rogelj ni bil sicer prepričan, da je Peter Smodin današnjo noč vlomil v cerkev, a zdelo se mu je, da se ga s tem najlažje odkriža. Oče župan je predobro videl v bodočnost. To ga je naučila dolgoletna izkušnja. In poleg onih koristij, katere je upal za svojo hišo, bila je tudi skrb o županskem prestolu. Slutil je, da bode imel potem, ko se izkaže resnica o njegovi bistrournosti, trdno oporo, češ: jaz sem bil, ki sem vam takoj izvohal cerkyenega tatu in skrunilca svetih krajev. Tukaj sem, kje dobite boljšega! Seveda mu je bil največji vzrok in glavna skrb za mlinarjevo Lenko.

Mlinarica je imela z Rogljem gospodarske pogovore. To priliko je kakor nalašč uporabil Peter Smodin, da je stopil k Lenki ter ji nagloma nekaj stisnil v roko. Deklica je skrila roko v predpasnik ter pogledala, kaj ji je podaril. Brrr! Kot rak je zardela. Saj tudi ni zastonj. Bil je nežen zlat prstan s svetlimi kamenčki. Hvaležno je pogledala darovalca in tudi v Petrovih očeh se je zasvetilo nekaj kot žarek davno zaželjene sreče. A to je bilo samo za hip, in takoj se mu je lice ubralo v prejšnje poteze, v prejšnji izraz, s katerim je preziral vse na svetu. Nekaj trenutkov pozneje so se mu iste oči, kjer smo ravnokar videli žarek sreče, posvetile tako divje, kakor da se mu je metati s samim vragom. Na vratih se je namreč prikazal domači sin Andrej, ki je prinašal vino. Peter Smodin bi ga nocoj kar strl. Lenka, ki je videla toliko

jeze in strasti v njegovih očeh, strepetala je o tem pogledu. Tako ni Peter pogledal še nikoli. Groza jo je bilo in najraje bi se zatekla k materi.

Rogljev Andrej, prijazen mladenič, kaki dve leti mlajši kot Smodin, pozdravil je mlinarico, pozdravil je tudi Lenko in Petra. Deklica je govorila ž njim zaupno in prijazno, kakor s starim znancem, Smodin se je pa ozrl skozi okno. Nekaj se je kuhalo v njem, da bi bil semlel nepoklicanega tekmeča, dà, strl bi ga bil, kakor stere mliniski kamen pšenično zrno. Njegova mora biti ta deklica, njegova, če je oni tudi županov sin. To je nocoj, v tem trenutku, prisegel Peter v svojem srcu. Ali je morda toliko slabejši od Andreja? —

Tudi njemu ostavi mati precejšnje imetje, on je jedini sin, ki se je nekaj trudil in učil po svetu. Ni bil sam kriv, če so ga drugi zapeljali, da je zašel na napačna pota. A to je minilo, in že davno se sramuje rokovnjaškega življenja, kakor obžaluje tudi oni čas, ko je hodil po svetu s komedijanti. Tega ni več, izučil se je v rokodelstvu. Zaslužek in kruh ima v življenju zagotovljen. Od onega časa, kar pozna Lenko, predrugčil se je popolnoma. Saj ga je pohvalila celo njena mati. Kaj neki stika ta le Andrej za njo?

Ako ga zastran odurnega vedenja sovraži tudi ves svet, kaj zato, on je osvedočen, več kot osvedočen, da ga ljubi ta-le črnooka Lenka. Vsak trenotek bi dal za njo svojo srčno kri, ko bi bilo treba.

Ni bil še popolnoma mrak, ko sta odhajali ženski proti domu.

Lenka se je še poslavljalala z Andrejem, kar ni bilo Smodinu prav nič ljubo, njena mati je stopala z Rogljem že po veži, ko je govoril župan te-le besede :

«Mislim, da se ga dekle ne bo branilo, posebno, če mu še ti rečeš, da bode prav».

— Prav nič ne vem, odgovorila je skrbna ženica, o tem še nisem nikdar govorilo ž njo. Zdi se mi še preotročja. A temu, kar pravite vi, nisem tudi nič nasprotna ; če se imata rada, naj se le uzameta, silila je pa jaz ne bom nikoli.

«Kaj vraga ! Ali ne vidiš ? Saj te ni Bog še udaril s slepoto. Ta-le Smodin, ta-le ropar, ki je sinoči cerkev okradel, ali misliš, da ji je ta zastonj zmerom za petami !»

— Kaj ste rekli ? Moj Bog ! Cerkev so okradli ? Za vseh pet ran Kriščevih, pa Peter Smodin jo je okradel ! Kdo pravi ?

Mlinarica se je komaj po koncu držala samega strahu, in le siloma jo je Rogelj vlekel s seboj, boje se, da ne bi slišal Peter njenega tarnanja.

«Poslušaj, mamica ! Ta ti ne bo več motil hčere ; jaz ga odpravim nekam, da se ne vrne kmalu»,

— Kam ? prašala je zvedavo. Rogelj je molčal, kajti Peter in Lenka sta že stopala za njim po veži ; ko pa sta bila z mlinarico na cesti, pošepnil jej je

na uho: «K vojakom ga damo. Kaj hoče tudi sploh doma? Tiste njivice bodo obdelovali že drugi».

Mlinarica ni rekla na to ničesar. Preveč se ji je zdelo, kar je izvedela nocoj. Vse je prišlo preveč naglo, da bi mogla vse prav razložiti, a beseda „k vojakom“ jo je pretresla. Še nikdar ji ni rekel Peter žal besede, sedaj da je pa takšen razbojnik.

Lenka je veselo stopala poleg matere po stezi nizdolu k Beli. Pripovedovala je s pravo dekliško zgovornostjo in natančnostjo različne reči, katere je vse videla in slišala danes na sejmu. Kakor je bila še vselej zaupna do svoje matere, ni mogla zamolčati niti novice o cerkvenem ropu. V otroški priprostosti se je čudila, da morejo biti na svetu tako hudobni ljudje, ki gredo v cerkev — naravnost pred živega Boga — krast in ropat. Saj ji je bilo znano, da je mati v takih slučajih potrdila njeno živo vero in pohvalila njeno bogaboječnost, toda materi so še zvene nele na uho trde besede očeta Roglja: «K vojakom ga damo! Samo nikomur ne pravite tega!» Zato je molčala, molčala pa je tudi zastran tega, ker se ji ni zdelo prav, žaliti Lenko in žaliti njene dobre misli o ljudeh. To se je zdelo dobri materi še prezgodaj.

Mati je molčala in poslušala pod seboj v jarku šumenje vode, ki se je ubijala in vršela čez jez. Njeno oko je bilo solzno...

«Stric Marko je gotovo zaprl vodo in zaspal!», rekla je mati po dolgem molku. Nekaj trenutkov

pozneje se je potrdila resnica teh besedij: kolesa so stala in stric je dremal poleg ugašujočega ognja.

«Ali sta vendar prišli», ogovoril je ženski, in mlinarica ga je uprašala: «Morda vas je bilo strah?»

— Tisto ne, groza pa vendar pretrese človeka, ko pomisli, da je po noči sam na tem kraju. Star sem že in oslabel. V mladih letih bi se ne bil bal tudi trideset nočij prebiti med mlinskimi kamni. Sedaj je drugače.

«In ko bi bili še mladi, bilo bi tudi drugače. Kaj ne stric?», dražila ga je Lenka.

— Ne bi se bal ne, kakor me tudi sedaj ni strah. Časi so se umirili: Madluška ni več. O, kolikokrat je spal pod našo streho; tihotapstvo je minilo, včasih se prikrade še kak potepenec, a tega se že odkrižamo. Mislim, da niso več ljudje za to. In jaz, ki živim v ti-le hiši skoro odkar sem prejel sv. krst, videl in doživel sem marsikaj: z domačega praga sem gledal Francoze, s praga sem se pogovarjal z rokovanjači in tihotapci, e, kolikrat so pometali svoje zvežnje tam le pod našo žago ter se poskrili. Nisem se jih bal, če sem bil tudi sam po cele noči. Danes ni več tako. Mi smo na samoti in mene so moči popustile. Res, da se ni bati hudobnih ljudij, a jaz se bojim, da se mi primeri pri delu kakšna nesreča. Naj me kaj prime med kolesi, pa me dobite onesveščenega, če ne mrtvega pod ogradam.

«Ali se je vrnil hlapec?»

— Rekel je, da pride takoj za nama. Izročili sve mu nakupljene reči, odgovorila je Lenka.

Stric Marko, mož dobrih šestdesetih let, je bil v svojem okraju živ oddelek zgodovine. Skrbno je pomnil vse, kar se je zgodilo za njegove dobe. Pomrli so mu vsi bratje in tudi njegovega starejšega brata sin, poslednji gospodar v mlinu, počival je že nekaj let pri sv. Danijelu poleg Sanabora, le Marko se je še upiral zobu časa ter stal osamel med novim naraščanjem kot starikav hrast med mladimi hrastiči. Njegovo jedino veselje je bilo mlinsko opravilo, le redko kedaj se je dotaknil drugega dela. In radi, prav radi so prihajali ljudje z meljo k njemu. Merice ni jemal prevelike, prijazen je bil z vsakomur in poznal vse ljudi od blizu in daleč, še mnogo dalje kot nese sv. Lenarta zvon; pa tudi poslušali so ga radi, ko je začel: »Otroci moji! Najsi je že tako ali tako, njega dni je bilo drugače...» Po tem začetku spoznali so vsi, da bodo slišali kaj o minolih časih. Stric Marko je bil živa zgodovina.

Nocoj je skrbno popraševal Lenko, kaj je novega Podvelbom in kaj je novega sploh med ljudmi. Prašal jo je tudi, če je obljubil Rogljev Andrej priti v kratkem v mlin. Starec je imel namreč mladeniča zelo rad. Na svetu so takšni, dopolnjujoči se značaji, ki navzlic različni starosti, vkljub različnemu stanu in potrebi, goje odkritosrčno prijateljstvo. Nevede se omilijo drug drugemu. Andrej je rad prebiral knjige in „Novice“, katere je

dobival njegov oče, in ko je prišel v mlin, primerjala sta s stricem Markom sedanje in prošle čase.

Za glavo se je prijel in dimka bi mu skoro cepnila v pepel, ko je slišal, da so hoteli v minoli noči Podvelbom vlomiti v cerkev. Dolgo je majal z glavo, mislil in mislil, a v svojih „spominih“ ni mogel najti podobnega primera. Zdelo se mu je nedoumno. Zato je ustal, položil dimko na ogrodje „belega“ kamna ter šel spat. Ženski sta sicer še nekoliko posedeli, da sta počakali hlapca, ki je prišel precej „glasan“ in nekoliko vinjen domov. Potem sta šli počivat.

Lenka je kmalu brezskrbno zaspala, saj se ji je zdelo življenje lep praznik. Peter, Andrej, prstan, semenj, Petrovo govorjenje, Andrejeva prijaznost in naposled še oni strahoviti Petrov pogled, vse to je ni vznemirjalo. Življenje se ji je zdelo lepo, prelepo. Kedo bi sanjal o bridkostih. Peter in Andrej, o tem ni marala misliti, mladost ji je bila še samo cvetoč pomladni dan brez oblaka, brez vetra, življenje ji je bilo slovesen praznik k ustajenju v mladostno življenje.

Drugače se je godilo njeni materi. Premišljevala je Rogljeve besede in sama sebi je morala pritrditi, da bi bil tudi nji Andrej ljubši zet nego Peter. Andrej je pameten mladenič, ljubezniv in prijazen z vsakomur; tudi Peter je dober ž njo kot duša, a Bog si ga vedi, kako je to: Andrej jej je popolnejši. Peter je strasten in nagel, a kateri mlad človek ni ognjevit in buren, ko mu gre kaj navskriž?

Ko so se mlinarici misli povspele v bližnjo bodočnost, prestrašila se je čudne slutnje o tem, kar bi se utegnilo zgoditi. Bala se je za oba; kajti s takim pečatom, kakor ga je Rogelj namenil v vojake, ne bode Peter trpel vsega. Nagel je, prenagel, in utegnil bi Andreju kaj nahuditi. Dobrega ne bo med njima.

Mlinarica je sklenila paziti, da bi Peter ne gledal za Lenko. To bi ji vsaj za sedaj ne bilo ljubo.

Zastonj so ugibali Podvelbčani, kedo je bil oni, ki je vlomil v cerkev; tudi domnevanje o Smodinu se je na Rogljevo veliko žalost izjalovilo popolnoma. Kakor izgine slana o solnčnem prihodu, tako je ponehalo prazno sumničenje, ko je oče Rogelj v pričo nekaterih mož preklical svojo izjavo. Peter Smodin se je županu celó priporočil, da bi o novačenju postavil za njega svojo besedo, ker je sam in ima staro mater. Župan mu je obljubil, in Peter je šel tisti dan prav brezskrbno k vojaškemu naboru.

Njegovi tovariši so peli in pili, da bi utopili svojo žalost v vinu in da bi v sladki pesmi pozabili nevarnost bližajočih se trenutkov. Lepo jutro je bilo v poznem poletju. Z vseh strani Vipavske doline so se zlegale trume mladeničev v Vipavo, z vseh strani so šli za njimi onemogli očetje, objokane matere in starejši znanci, ki so to skušnjo že „slavno“ prestali, ne da bi jim bilo treba nositi puške. Krik in vik se je bližal vipavskemu trgu; ura se je nagibala proti

osmi. V trgu samem je bil ta dan kakor nekaj domač praznik, ker posebno krčmarji so se nadejali vsled shoda toliko ljudij obilo zaslužka.

Več voz je že obstalo s hrumom in ropotom pred znanimi gostilnamí. Prišli so tudi Podvelbčani ter se ustavili „pri pošti“, a Petra Smodina ni bilo med njimi. Stopal je zadej sam ter motril svoje do-sedanje življenje, premišljal o domačih razmerah in o bodočem življenju. Vse lepe nade, kar jih je nekdanj gojil, in tudi one, katere so ga že ostavile, bile so mu prav živo pred očmi. Vsem in tudi njemu je kraljevala mlinarjeva Lenka. Spomnil se je, da se še ni poslovil pri nji, a slednjič je sklenil tako razmišljanje naglo in odločno, češ: po kaj neki bi se poslavljaj? Nazaj gredé se oglasim v mlinu. — Resnično je imel te dni mnogo dela, in dasi je natezal dan še tako v noč, komaj ga je zmagoval.

Z božjo pomočjo je hotel postati drugačen človek, kakor so ga sodili ljudje. In njegova trdna volja je kazala že lepe sadove.

Kako se je revež začudil, ko še dobro ni pre-stopil praga v naborno dvorano, a so ga že zgrabili biriči ter tirali v zapor k onim, ki so tulili, peli, kleli in zdihovali vse v jedni sapi sluteči trnjevo pot vo-jaškega življenja. Peter se je hotel nekaj izgovarjati, a ni bilo časa; skliceval se je na domačega župana, pa Roglja ni bilo nikjer. Smodin se je stresel same jeze. Orožnik ni hotel in tudi ni utegnil čakati nje-

govega premišljevanja, zato ga je sunil s puškinim kopitom pred seboj v zapor, ki je bil vsaj ta dan podoben jami razbojnikov. Tukaj je šele spoznal izdajalstvo, Rogljevo past, katero mu je nastavil in — to je najhujše — kamor se je mladenič tudi ujel.

Solnce je prijazno sijalo tisto popoldne po lepi Vipavski dolini, ko so tirali novince k pristojnim polkom v Trst in v Ljubljano. Mnogo ljudstva se je trlo na cesti, koder so jih gnali, in vse so pomilovala usmiljena srca. Tam je stal tudi Rogljev Andrej ter gledal, kje bi zapazil kakega znanca; kar je ugledal Petra. Čudeč se stopil je nekoliko bliže, da bi ga pozdravil. Ali Smodin je zaškripal z zobmi ter pljunil proti njemu: «Prokleti izdajalec ti in tvoj oče! Oba se me bosta še spominjala. Sram vaju bodi!»

— Peter, verjemi, Peter, za Boga verjemi, da nisem nič vedel. Solze so Andreju zaigrale v očeh, hitel je še nekoliko za trumo, potem se je pa ustavil, kajti Smodin ga ni mogel in tudi ni hotel poslušati, hitel je z drugimi dalje. Andrej je skrivaj otrl solzo in se vrnil. Ljudje so pogledovali prej Smodina, sedaj pa Andreja, umeli niso nikogar, tudi Smodin in Andrej se nista umela.

Mrak je legel v dolino, vrhovi hribov in gora so bili v temi samo kot očrneli kosi neba, na svodu nebeškem so pa oživiljale zvezda za zvezdo. Veličasten mir je objel naravo, le tu in tam je odmevalo ukanje z nabora se vračajočih mladeničev, ki so za jedno

leto srečno ušli vojaškemu življenju. V tem času je stopal po samotni stezi mimo Sanabora proti domu Rogljev Andrej. Srce mu je krvavelo v prsih zastran krivice, katero je storil oče Smodinu. Dasi je od tam do mlina samo nekaj minut, ni si upal povedati domačim in Lenki tako sramotne novice. Pogledal je samo tja proti mlinu, vzdihnil iz globine srca ter pospešil korake. Doma je takoj rekel očetu:

«Kaj pa, če ste se pomotili, oče?»

— Andrej, ti si mlad, zato ne razumeš, da je tako dobro za-te, če sem se pomotil ali če se nisem. Ko bodeš starejši, videl bodeš vse drugače in umel me bodeš, upam.

«Torej vam je bilo samo za to, da me pripravite na mlinarjevo posestvo. Nocoj vam povem, da tega ne maram!»

— Tepec, ki ne veš, koliko je štiri in pet.

«Toliko pa vendar vem, da ste Smodinu samo vi naklonili vojaško suknjo ter vzeli njegovi materi jedino podporo, dasi ste mu prej obljubili, da mu boste pomagali. To ni možko, oče. Mlad sem še res, a toliko vem, da to ni prav».

— Spat se mi poberi! Kaj čeljustiš o rečeh, ki ti niso nič mar?

Užaljen je stopil Andrej k tovarišem v pivsko sobo, kjer je bilo petja in kričanja vsaj polovico preveč. Pozdravil je še tega in onega, pomiril razgrajalce, postregel, kjer je videl, da je res potreba; za nekaj

časa se je vrnil v kuhinjo k očetu, pozdravil: «lahko noč!» ter šel počivat. Drugi so mu odgovorili, oče pa nič.

«Ta le», rekel je potem Rogelj, «bode hotel kmalu vsem ukazovati, tudi meni. A prestar sem, dvomim, da bi ga imel kdo ubogati». Družina in vasovalci niso dejali ničesar, saj so bili vajeni pri-trjevati mu v vsem, in med njimi je bilo celo mnogo takih, s katerimi je bil v botrinstvu. Tem ni bilo nikoli treba misliti, kaj bi mu odgovorili. Za nje je mislil oče ali boter Rogelj sam.

Tam v stranski sobici je pa nekdo premišljal o Smodinu in o Lenki.

II.

Oh, ne oženi se,
Raj' počakaj me,
Saj za gvišno vzamem te!

NARODNA.

Rogljevi nasprotniki so bili vedno glasnejši, odkar je tako nečastno odpravil Smodina. Za Petra, ki se je na tujem navzel novih čudnih mislij o svetu, res, ni jim bilo mnogo mar, tem živahneje so pa poudarjali, da bi moral prvi mož v občini biti prvi tudi ondaj, ko treba držati dano besedo, ne samo kadar jo treba pojesti in po hinavskem izdajstvu skrbeti za svoj žep. Vsem je bilo potlej jasno, da Rogelj je tako počel samo zastran mlinarjeve Lenke, ali bolje zastran svojega sina in Lenkinega imetja. To je župan čutil

predobro, a mislil si je, kakor vselej: ljudje te danes hvalijo, jutri grajajo, kakor sapa potegne; najhuje je pa starcu delo to, da ga njegov sin ni hotel umeti. In še več: niti maral ni več v mlin, odkar je bil Smodin pri vojakihi. V svoji odkritosrčnosti ni mogel nikoli izbrati dovolj primernih besed, da bi tolažil Lenko in njeno mater — in samega sebe, tako hudo mu je delo očetovo izdajstvo. Tudi se mu je poždevalo, da utegnejo vskipeti iz tega še čudne reči, ko se povrne Smodin živ in zdrav od vojakov, česar pa v tedanjih nemirnih časih ni upal nikdo tako gotovo kot Rogljev Andrej sam.

Minilo je leto in morda še nekaj mesecev, kar je ostavil Smodin z mirno vestjo staro mater ter odšel k vojakom, ne da bi se bil poslovil niti v mlinu. Oče Rogelj je začel Andreja sprva po malem siliti, pozneje pa vedno huje in siloviteje naganjati, da bi vzel Lenko.

«Ljubi moj oče!», odgovoril mu je sin nekega dne, «kako me morete siliti v to, ko ste že naprej vse sami pokvarili. S svojo prenagljenostjo ste razdrli nekaj, kar bi se bilo sčasoma prav gotovo sezidalo samo. Predno sem res kaj začel zastran Lenice, hoteli ste vi vedeti, da ona in le ona bo moja. Sedaj me je sram, in srce me boli, res, a samo zastran deklice, ne pa zastran česa drugega. Ona bi se bila že kako dala pregovoriti, saj si nisva tuja, ali one sramote s Smodinom ni bilo treba početi».

— No, in zdaj? uprašal je Rogelj oblastno, videč, da se s sinom zopet ne bo dalo iz lepa ničesar opraviti.

«Zdaj je tako, kakor hočejo drugi».

— Kdo so ti? — drugi? — dodal je še bolj samosvestno, kajti jezilo ga je tako obotavljanje. Andrej bi bil moral vse hkrati povedati; govori že, kakor mu drago!

«Marko, mlinarica in tudi Lenka, vsi so spoznali vaše namene. Verjemite, da si jaz nikomur ne upam pogledati v lice».

— Strahopetec!

«Tega ne morete trditi o meni. Ali da bi se jaz kot slepo orodje vaših nelepih namenov vedoma usiljeval komu, za to nisem».

— Pa Lenko bi vendar rad imel, ko bi te hotela! začel je zopet mileje, a le s težka je zakrival preziranje v svojih besedah.

«To pa le tedaj, ko bi bila res prosta vsake obljube s Smodinom. Obljube morajo biti vsakomur svete, drugače jih ni treba sklepati, vedite oče. Jaz spoštujem take sklepe, ako sem jih naredil sam, ali če so jih drugi».

— Morda veš, da sta se s Smodinom česa domenila? dejal je oče prav mehko.

«Le predobro vem!» — — —

— No, in? uprašal je Rogelj zopet nestrpno.

In Andrej je povedal očetu o prstanu, kateri je

shranila mlinarica, ko ji je povedala Lenka, kaj se ji je zgodilo.

Oče Rogelj je gledal debelo, izvedši to novico. In Lenka, njegova varovanka, da bi bila to storila! Dà, današnji svet je res silno skvarjen! Take misli so se županu Roglju hipoma rodile v glavi. Potem je nekoliko pomislil in rekel popolnoma mirno, kakor človek, ki vé, kaj pravi:

— Verjemi, da je bil oni prstan ukraden. Pojdi in povej to Lenki, in videl bodeš, kdo je več opravil, Smodin s prstanom ali ti brez njega.

«To se nikdar ne zgodi. Oprostite, oče, da se vam vaš otrok upa tako naravnost protiviti. Bilo bi grešno in nečastno. Jaz nisem za to».

— Zato, ker ne poznaš sveta in ne veš, da se dandanašnji sreča ne opoteka kakor pijanec na cesti. Ujameš jo le tako, če jo ročno zgrabiš za vrat, ko smukne kakor vešča mimo tebe. In tiščati je treba potem in držati jo trdno, kajti rep ima ta božja hčerka opolzek kot jegulja. Poskusi in videl bodeš, kaj je bolje: gledati, da je poslanka nebeška odnesla svoje darí drugam, ali če si jih sam spravil pod streho. Sinko, mi smo stari — e, vidite no — mi smo že kaj skusili na svetu. Mlad si, mlad, pa zares!

Prijazni bralec spozna že iz tega, da se Andrej nikakor ni mogel strinjati z očetom. To je bil uzrok večnemu prepiru med njima. Če sta bila le sama, ni se mogel starec vzdržati, da ne bi nagovarjal ali vsaj

dražil sina, zakaj ne mara za Lenko sedaj, ko mu je nevarnega tekmeца pognal po svetu. Nekega večera sta se do dobra zjedla in Andrej se je pridušil, da ne upraša Lenke drugače, kakor če sama pusti Smodina, ali pa če jo Smodin oprosti vseh obljub. To je očeta razkačilo, da mu je zagrozil z izgojem*). Andrej se tega ni strašil, prepir se je nadaljeval, ali — naslednje jutro Andreja ni bilo več v Rogljevi hiši. Šel je po svetu; kam? Tega ne bi mogel niti sam povedati. Jedina duša na vsem božjem svetu je bila Lenka, ki bi utegnila vedeti, kam je izginil; morda pa še ona ne vé! Njo je pozdravil ob odhodu, nji je povedal! — pa, kdo vé? Ljudje so govorili, da so ga tisti večer mrzlo sprejeli v mlinu. Andreja je streslo, tako ga je ganila hladnost mlinarjevih ljudij. Šele ko je povedal, da se je odpravil po svetu in zakaj, pomenili so se nekaj navadnih rečij. Ženske so ga ustavljale, naj ostane, kajti mnogo se bo še govorilo o tem, če pojde Rogljev sin po svetu; stric Marko bi bil pa najraje videl, ko bi bil Andrej kar še tisti večer ostal za vselej pri hiši. Toda sklep je sklep, in mladenič je mislil, da ga mora izvršiti, naj ga že tako ali tako. Šel je. — — —

Še tisto jesen je lajal nekega meglenega večera pes, privezan pri mlinskih vratih, nenavadno dolgo in jezno.

*) izgoj je znan že najstarejšim Slovanom; očetje so nevredne sinove zapodili iz hiše in jim niso dali ničesa; to so bili izgoji. Ur.

Prav grozno je zavijal, slednjič je hipoma umolknil. Doli po strmem pobočju Nanosa se je počasi plazila možka postava. Steze ni mož iskal mnogo, saj bi mu itak koristila le prav malo, ker bi jo v temi kmalu zopet zgrešil. Drsal se je, kolikor je mogel tiho, preko skalovja, poprijemaje se za leščevje in spuščaje se po mladih hrastih v nižavo. Spretno kakor veverica se je ogibal večjih dreves in strmih skal, pogumno se je pomikal čez drn in strn, ne maraje, če se raztrga obleka ali koža na životu, samo da bi bil poprej v mlinu pri Beli.

Ves dan je deževalo in še sedaj je pršilo iz megle, voda je bila blede-rjava in močno narasla. Komur ni znano, kje je mogoče brez nevarnosti čez jez, težko da jo prebrede. Bela je, dasi skromna hčerka očeta Nanosa, o povodnji hinavska in zapeljiva kot velikomestna deklica.

Naš neznanec se je obrnil v znano stran in preko jezovega nasipa splezal na kopno. Pogledal je skrivaj skozi kuhinjsko okno, kedo je tam, kajti neredko so se ustavljali v mlinu tudi orožniki in finančna straža ter so hoteli vedeti to in ono. Prepričal se je, da ni nevarnosti, vender je še odlašal in ni hotel stopiti k ognju, ki je zelo vabljivo prasketal na ognjišču. Kakó dobro dé takšna toplota človeku, ki se je plazil po gozdu in po mokrem grmovju.

Podvelbom je že utihnil večerni zvon v čast sv. Florijanu, nikakoršnega drugega glasu ni razločiti

iz okolice, le šumenje vode buči in vrši s tako silo, kakor da so se spustile po strugi vse stiske in nadloge, katere prenaša marljivi Vipavec včasih sicer voljno, včasih godrnjaje, a vselej z nado v boljše čase.

Naš ponočni potnik ni poslušal šumenja Bele, tiho se je splazil na dvorišče, od tam v kuhinjo, kjer je stric urejeval neke vreče, ženski sta pa pospravljali ogenj, da bi šli spat.

«Jezus, Marija! — Peter!», vskliknila je Lenka ter se umaknila nekaj stopinj bliže k materi.

— Bog te sprimi, Peter! Kaj te je prineslo k nam v tem času? — prašala je gospodinja ter strahoma opazovala njegovo zanemarjeno in razcapano vojaško obleko, katero bi tudi nevojak spoznal prvi hip, da že več mesecev ni bila v vojaških vrstah, posebno pa ne pri „viziti“. Peter je še vedno stal in otresal mokroto z oblačila. Na nobeno uprašanje še ni odgovoril, marveč milo je gledal domačine, proseče in udano se je oziral sedaj v tega sedaj v onega, najmileje pa v Lenko.

«Ali si ti Peter, ali je le tvoj duh?», zastavil mu je stric Marko počasi.

— Jaz sem, jaz, dejal je oni tihoma, prosim, napravite malo ognja, da se ogrejem. Do niti sem moker.

«To se koj zgodi», dostavila je hitro mlinarica in razkopala še živ pepel. Lenka je nalomila nekaj suhih vej. Kmalu je zaplapolal močan plamen na

ognjišču in blagodejna gorkota je objemala Smodinove premrzle ude. Dobro mu je déla toplota, kajti sedaj je bližal desno, sedaj levo nogo ognju; z oživiljenjem premrzlih udov mu je oživel tudi jezik.

Ko je v naglici povžil nekaj večerje, katero sta mu ponudili ženski, jel je pripovedovati, kako se mu je godilo pri vojakih, kajti o tem, da je pobegnil, ni dvömil nikdo več.

«Vse bi še bilo, samo, da bi me ne peklo maščevanje onemu, ki mi je naklonil vse te dobrote». Krčevito je stisnil pesti, z rezko kletvico zagrozil staremu Roglju in pogledal je tako grozovito grdo, da se je Lenka obrnila v stran. Znan ji je bil ta pogled.

Peter je ubežal od vojakov, samo da se maščuje Roglju. Sedaj se je potikal po svetu zopet z ono druhaljo, ki se je skrivala večinoma v samotnih notranjskih gozdih, delala denarje, pa jih tudi rada pobrala, kjer je slutila velik kup. Žalega ni še storil nikomur, tako je pravil begunec, in ko se mu posreči znani namen, vrne se prostovoljno k zastavi. Dobro vé, kako jo zavije, da ga ne bodo ostro kaznovali. Potem se pa vrne domov, in sreča vzcveté njemu in še nekemu drugemu. A tega ni povedal, govorili so pa dovolj razločno njegovi goreči pogledi.

«Če se mi pa vse ponesreči», nadaljeval je z razkladanjem svojih načrtov, «kaj za to! Ogrenili so mi življenje, skvarili najslajše veselje, kaj mi je slednjič še do teh dnij na svetu, ako jih tudi skrajšam».

— Peter! vskliknila je Lenka nehoté. Ni se mogla premagati, da bi ga ne posvarila zaradi tako grešnih mislij. Petra je pa jedina ta deseda tako utešila, da je rekel: «Ne, ne! Ne strašim se življenja! Dotlej, ko bom prost, me bodo čakali moji zakladi. Skrijem jih varno, in nikdo drugi ne bo vedel za nje kot jaz in pa ti — Lenka».

Pozneje je govoril pametneje, in zelo v rahel nasmeh se mu je ubralo lice, ko so mu povedali, da je Rogljev Andrej šel na tuje.

Tedaj se je osmelila Lenka in dejala: «Peter, saj si zaradi tega še vedno kristijan. Zato te prosim, pusti osveto Bogu».

— Moja ljuba, rad te imam, ali tega ne morem, predaleč sem že zašel, dasi bi te tako rad slušal.

Deklica je zardela, kajti sram jo je bilo, da se Peter tako javno zaveda svoje oblasti zastran prstana. O, ti nesrečni prstan! In vendar mu ni še nikdar rekla, da jo sme tako nazivati, še nikdar mu ni obljubila, da bode njegova. Zato je nehala pogovor in nadaljne prošnje. Molče je čakala, kako se nocoj razreši sitni Petrov položaj.

Še dolgo potem so se pogovarjali v mlinu in petelin se je moral že drugič oglasiti prej, ko je stric Marko pokazal beguncu skrivno ležišče.

Ko se je zdanilo in so nekateri mljaji*) že na-

*) Vipavska beseda za osebo, ki nosi v mlin; nemški Mühlgänger. — Op. pis.

bijali po vratih, brisal si je stric Marko kar s pestjo krmizljave oči. Nič mu ni bilo danes prav povšeči, ker je premalo spal. Odpravil je ljudi, sklical hlapca in potem je stopil pogledat na seno po sinočnjem gostu. Petra ni našel več, pobral je pa zavitek starih cap — bila je Petrova vojaška obleka — ter jih nesel daleč tja pod grič v grmovje, kjer jih je založil s kamenjem. Nikdo ga ni videl in Marko tudi ni povedal nikomur, kaj skriva in čemu. Vedel se je, kakor da je nesel pepel na razmočeno trato. Saj so Petru vsi obljubili sinoči, da hočejo molčati o vsem, kar se je zgodilo.

Časa kolo se vrti hitreje in vstrajnejše kot druga kolesa.

Drevje stoji golo, veter prenaša in raznaša opalo listje z zavetja v zavetje, dostikrat ga pa vzdigne v silen nagrabek ter ga podi naravnost v vodo. Zajci se bližajo človeškim bivališčem ter žalostno skačejo po osamelih zelnikih, kjer so nedavno do sita obirali kapuzne glave, tudi lisice kopljejo ogrce že prav blizu mlina, kajti prekanjene tatice vedo, da so boljše nego ogrci — mlinarjeve kokoši in race. Kdo bi jim zameril? Lisica ima rokovnjaško življenje. Gora je opustošena, dolina je gola, hrib kaže ogoljena rebra, senožet je rjava, vse je brez lepoticja, brez vsakoršne lepote. Narava komaj čaka, da zagrne sneg njene golotine, katerih pač nikdo ne kaže rad. Vse je skrbno urejeno. — Približala se je prava jesen. V mlinu se je

vse zibalo v navadnem tiru. Bela je podila mimo svoje zelenkaste valove, mlin je ropotal jednolično, kakor tedaj, ko so ga postavili; stric Marko je opravljal skrbno in vestno svoj mlinarski posel, samo Lenka je bila bolj molčeča in otožna. Dostikrat jo je videl stric, ko je ustala z objokanimi očmi ter skrivaj hitela na jez izmivat sledove skrivne žalosti.

Bližala se je zima.

Praznik Vseh Svetnikov je minil, za njim tudi spomin vernih duš. V zahvalno nedeljo po tem je kakor navadno zadnjič božja pot v Log pri Vipavi, potem preneha češčenje božje Matere do pomladi. In zato marsikdo pohiti k nebeški kraljici, da zahvali Boga za prejete darí ter prosi svojo milostljivo zavetnico nove pomoči.

Bilo je lepo, hladno jutro. Veliki zvon pri Materi Božji v Logu je veličastno vabil v cerkev. Omeniti moram, da tedaj božji hram ni bil tako veličasten kot danes. Cerkev je imela še staro pročelje brez velikanskega zvoníka, ki je pozneje šinil iz milodarov v oblake Bogu v čast in njegovi milosti Materi v slavo, Vipavski dolini in njeni okolici pa v ponos in kras. Tudi cerkev ni bila še tako vabljliva in prijazna, vzvišena in krasna kot je dandanes; bila pa je v stranski kapelici že prav tista podoba nebeške Matere kot sedaj. Isti veličastni in zajedno milosti polni obraz je zrl z istim usmiljenjem na verno ljudstvo, kakor zré vse čase do današnjega dne, in ljudstvo je že ondaj

z istim brezmejnim zaupanjem klicalo na pomoč svojo nebeško Kraljico, kakor jo kliče še dandanes. — Toda zašli smo! Oprosti nam, čitatelj, to so mladostni spomini, kjer ima vsa povest svoje korenike.

Kmalu potem so zvonovi skupno vabili v cerkev, njih glas je donel daleč čez hribe in doline. In ta glas! Kedo ga ne pomni, ako ga je slišal samo enkrat v svojem življenju? Nadzemska milina zatrepeta človeku v srcu, nebeške misli prevzamejo vse njegovo bistvo, in za trenotek otrese z duše prah vsakdanjosti, prah nečimurnosti, v dušo se mu naselí čutila ob usmiljenju božjem in o milosti Kraljice nebes in zemlje.

Ni še utihnil zadnji udarec zvonov, napolnilo je že ljudstvo obširni božji hram. Ondaj je klečala pred podobo Matere Božje v molitev vtopljena deklica — mlinarjeva Lenka. Nepremično je zrla v molitvenik, le včasih je dvignila glavico ter bogaboječe pogledala svoji nebeški pomočnici v lice, potem je zopet povesila pogled ter molila zaupno, srčno, goreče, molila brez nehanja . . .

Nežni deklici so naglo minoli brezskrbni dnevi zlate mladosti. Sama ni mogla umeti, kako so se nakopičile skrbi na njeni ramenih, pa saj tudi tega ni umela, kako je mogel Peter smatrati njo svojo zaročenko, ko ga od prvega trenotka, ko ji je podaril nesrečni prstan, ni mogla videti z lahkim srcem. Ona strast in oni strašni pogledi! Andrej je ves drugačen!

Lenkino srce je bilo že davno potrebno, da bi

komu potolažilo svoje bolesti, zato se je deklica danes zatekla k svoji najboljši materi.

Minila je sv. daritev, orglje so utihnile, ljudstvo je hitelo iz božjega hrama, samo Lenka je še klečala pred podobo nebeške Kraljice. Pred cerkvijo so jo čakale neke znanke iz Sanabora, čakal jo je stric Marko, oče Rogelj in pozneje tudi — Rogljev Andrej.

Ker deklice le ni bilo dolgo iz cerkve, stopal je Rogelj semtertja ter pozdravil tega in onega znanca, videl je tudi, ko je stopal za dekanom v kočijo gospod Anton, vipavski kapelan, ki je imel lani novo mašo. Bil je v dolgi dolgi vrsti županov sorodnik. Tudi tega je pozdravil ter se mu pobahal, da je letos tudi njegov Andrej sposoben za vojaški nabor.

«Kaj, še le letos?», čudil se je kapelan, «še le letos? Jaz sem bil že lani potrjen. Vojaški kapelan sem». Rogelj se je čudil, pozdravil odhajajočega duhovnika ter hitel potem pripovedovat družbi novico, češ: Ferjančičev gospod Anton je tudi vojak. A ni jih več dobil na prejšnjem mestu. Tudi Andrej je bil šel takoj po njegovem odhodu h kočiji ter se pomikal z družbo dalje proti Vrhpolju, ne da bi bil videl ali čakal očeta. Vrnil se je za nekaj dni zopet v svoj rojstni kraj, pogledat ono prijazno trato, kjer mu je hotel oče za vsak kup pripraviti trdno zaslombo do smrti. Ali Andreja ni mikalo mlinarjevo imetje, ni ga vabilo ropotanje mlinskih koles, ne prijaznost strica Marka. Dvoje črnih očij in pa tisti kot majnikova

krasota vedno mladi obrazek brhke Lenke, — to ga je vabilo v obližje samotnega mlina. Čim dalje je taval po svetu, tem trdneje se je v njem oživljala želja po tisti samoti, po srečnem življenju Toda zaman! Vse skvarjeno, vse razdrto! Oh, ko bi mogel, ko bi se smel vrniti vsaj v one čase, ko je v mladostni brezskrbnosti zrl v lice lepi Lenki, ko je svobodno zrla ona njega ter se šalila ž njim kakor z rodnim bratom. Dà, bili so časi, pa minili so, kakor minejo lepe sanje, ne da se jih človek zavé, da more uživati njih blaženost.

Ko je Lenka stopila iz cerkve, ugledala je Andreja ter zelo zardela, potem pa zopet prebledela. On je stopil k nji, pozdravil jo kot nekdanje čase ter jo uprašal, ko je videl, da trepetá, s tresočim glasom: «Ali si se me ustrašila?»

— Nisem se te nadejala tukaj, Andrej. Vsi smo mislili, da si Bog vedi kje po svetu, sedaj si pa pri nas.

Andrej je gledal deklico kakor kakšno vzvišeno prikazen. Njen prebledeli, nekoliko trpeči obrazek mu je hudo del, saj mu je bilo jasno na njem, da žaluje po nekom, in oni nekdo bi bil Andrej najraje sam, pa se mu je zdelo, da je nekdo drugi na njegovem mestu. In vendar, in vendar, danes jo mora uprašati, kaj je obljubila Smodinu. Morda ni še prepozno . . . o, ti srečna misel! Morda! — Andrej namreč ni vedel, kako je s Smodinom, zato je urneje stopal za Lenko

proti domu. Pustil je strica Marka, da je drugim pripovedoval, kako so Francozje ono leto pobrali njegovi materi kruh iz peči, kako so potem izpili vino, kar se jim ni zdelo prekislo, ter potem odšli čez Nanos na Pivko, plačavši z besedo: adieu! Vse to je znal povedati stric Marko tako nadrobno, kakor da se je zgodilo učeraj. Imel je dober in živahen spomin. Često ga je Andrej poslušal zelo rad, priložil vselej tudi svoje mnenje, in potem sta oba z Markom skupno ugibala, kakšno bi bilo v naši deželi, ko bi se Francozje ne bili nikdar vrnili v svoje pokrajine, kakor jim jih je Bog odločil. Dasi se nista mogla zjediniti, kajti Andrej je trdil, da bi bilo bolje, Marko pa slabše, vendar so jima bili dragi takšni pogovori.

Ali danes je bilo vse zaman, da bi Andrej poslušal strica Marka. Srce mu je velelo v bližino k Lenki, s katero bi bil rad izpregovoril pametno besedo o bivših in tudi o prihodnjih časih.

«Kaj misliš Lenka?», uprašal jo je, «ali je Peter zelo nesrečen pri vojakih?»

Deklica se je stresla o tem imenu, ne morda za to, ker se je bala zanj, marveč za to, ker je pravil stric, da bi bili vsi kaznovani, ko bi se izvedelo, da so gostili in ohranili pod streho vojaškega beguna. Nenadejano to uprašanje ji je urinilo sum, da Andrej morda tudi kaj vé o Petru. Ni se mu hotela udati in vstrajno je prikrivala svoje misli in svoja čutila.

— Jaz mislim, da mu ni krivice, Peter je pismen

človek, po svetu je bil tudi, zato mu menda ni dolg čas po domu.

«In če pomisli, da sem za pravo jaz — čeprav nerad — kriv njegove nesreče, kaj deš, ali bi bilo to mogoče poravnati?»

— Kedó? Ti hočeš poravnati krivico, katero je komu prizadel tvoj oče?

«Da, Lenka! Tudi polovico življenja dam, ko bi ga bilo mogoče rešiti. A le za to, ker vidim, da trpi po nedolžnem in pa da trpiš tudi ti Lenka ž njim. Verjemi, da je meni zelo hudo zastran njega in zastran tebe. Saj veš, da smo bili prijatelji nekdanj med seboj, kakor bi mi moglo biti vsejedno, če se vama godi slabo! Verjemi, Lenka! Ko bi danes mogel zamenjati službo s Petrovo vojaško, takoj ga rešim, samo da bi te zopet videl ono brezskrbno veselo Lenko kot nekdanj».

Deklica je spoznala, da Andreju ni ničesar znano o Petrovem begunstvu. Obrnila se je v stran, obrisala solzne oči ter dejala mirno, a zaupno: «Andrej, ti si plemenita duša! Bog ti povrni usmiljenje, katero imaš z revežem. Meni pa —» solze so se ji udrle po licu, naprej ni mogla, zato se je ozrla po stricu, ki je stopal daleč za njima ter razlagal popotnikom svoje dogodbe. Skrival je obrisala solze, kajti bala se je, da ne bi po njih sklepal Andrej, da ljubi Petra.

Počakala sta strica Marka in njegove družbe. Deklici je srce bilo dokaj nemirno, ker se je bala,

da bi se ne izdala s kakoršnokoli besedo. Ali zopet se je prestrašila te misli, spomnivši se, da s tem ne prepreči in ne odvrne nevarnosti, katera preti Rogljevi hiši od ubeglega Petra.

Andrej je zlata duša. Ko bi mogla in ko bi smela, povedala bi mu naravnost, kako je s Petrom in kaj se godi v njenem srcu. Ali ta nesrečni slučaj! Ako mu pove, ne bo de prav, in ako molči, kriva bode vsega, kar se zgodi v Rogljevi hiši. Škoda bode vrlega madeniča, škoda Rogljeve hiše, če bodo žalovali zaradi kakoršnekoli nesreče. O nesrečna misel! — Res, da si z očetom nista dobra, a zato so pa vsi, da je sin mnogo boljši od starega Roglja. Ta uzrok je deklica poznavala predobro: ta uzrok je bila mladeničeva poštenost in pa — ona, mlinarjeva Lenka sama.

Vsi ti razlogi so jo spravili na čudno razpotje, kjer ni bila v svojem življenju še nikoli: sama ni vedela, kakó in kaj bi ukrenila.

Bližali so se kraju, kjer je imel Andrej zaviti po stezi v Podvelb, ali on si je izprosil dovoljenje, da sme spremiti Lenko do doma. Saj ni bil že jako dolgo pri mlinarjevih. Povedal je celo, da ni namenjen domov, ker ga oče, katerega danes še ni videl, tako ne mara, s starejšim bratom se pa včasih vidita in pomenita o domačih razmerah. Andrej Rogelj je namreč dobil službo v nekem mlinu ob dolnji Vipavi. Tu so mu dobro došli vsi opomini in nauki, katere mu je

včasih ob ropotanju mlinских koles upil na uho stric Marko.

Čudil se je danes Lenki, da se ni prav nič branila, ko se je ponudil, da jo sprejme domov. Radostno mu je odgovorila, da jo veseli, če pojde s stricem in ž njo pogledat v mlin k materi. Te besede so zvene le mladeniču na uho kot najslajša godba. To je bil pravi odmev njegovemu srcu!

Polagoma so stopali vsi trije proti mlinu. Velikanska kolesa so danes mirovala. Voda je drvila z divjim vriščem v strugo. Na vrtu so se gibale v vsi sveži krasoti pozne vrtnice in žareče georgine, katere je posadila in vzgojila Lenkina roka. Na oknih so odsevali v bujnem cvetu goreči nageljni, „roženkraut“ in „goreča ljubezen“.

Andrej je vse to pregledal v hipu in nekaj ga je zbudlo v srce, kakor strupena ost, zavest namreč, da je on v tem kraju tujec, kajti nekdo drugi lahko reče, ker ima tudi pravico do tega: Lenka, povij mi šopek iz onih le cvetic; drugi ima mesto v Lenkinem srcu. O, mladost! — — —

Nekaj ur pozneje, ko se je solnce že nagnilo do zapadnih gorâ, zavladal je večerni hlad, rdečilo zahajajočega solnca se je prijelo vipavskih gričev, hladen veter je dahnil semkaj preko Hrušice, in na dolgo se stegajoče sence so se čedalje obsežneje raztegale po tem delu mile slovenske zemlje. Ondaj je stopal iz mlina po stezi navkreber Rogljev Andrej.

Dasi začetkoma ni bil namenjen domov, ljubezen do rojstne hiše, ljubezen do očeta mu ni dala ostati. V mlinu ni mu dalo, vrniti se v prejšnjo službo, kajti slutil je, čeprav mu niso povedali naravnost, da se zbirajo oblaki nad njegovim rodnim domom.

Srce v prsih mu je bilo nemirno, lice mu je žarelo pogumno, pogled se mu je zmagonosno širil preko domačih dobrav in poljan. In vendar ni izvedel danes ničesar posebnega. A dobri duši, kakor je bil Andrej, zadoščalo je to, da mu je Lenka zaupala svoj strah o Smodinu, ki bi se morda utegnil vrniti domov. Takoj se mu je zazdelo, da mladenič, čegar nade so bile uničene z dolgimi vojaškimi leti, ne namerava dobrega s svojimi nasprotniki. Saj mu je ob odhodu v Trst sam zažugal, da se ga bodo še spominjali pri Roglju. Dasi mu Lenka ni povedala nič več kot samo sumnjo o Smodinovem begu od vojakov, slikal si je Andrej v domišljiji res pobeglega mladeniča, čegar čuti in želje so že prej presegali razum navadnega človeka. Videl ga je v tolpi navadnih razbojnikov, katerim je srce že vsled samih zločinstev osurovelo in odmrlo za vse dobro in plemenito.

Ako izvedó ljudje, da je že prej tako nepriljubljeni človek podivjal zopet med razbojniki in uzmoviči, strese se vsakdo, začuvši njegovo ime. Tudi z Lenko sta se pogovarjala o tem, ali ona je sodila Petra povsem drugače: milo in ugodno, kakor bi ga sodil le Andrej sam, če bi ne vedel, da mu je na

poti. Lenka je v tem popolnoma njegovih mislij. Če je ne vežejo s Smodinom srčne obljube, — česar pa Andrej nikakor ne dvomi, mora biti uzrok njenemu tako javnemu in jasnemu govorjenju samo strah. Ali ne, ne, to ni mogoče! To si je ponavljal Andrej neprenehoma ter srčil samega sebe. Saj mu je na prsih duhtel — šopek. Res, da si ga je pripel sam, sam je tudi pobral cvetje iz sveže vode na skledniku, toda Lenka ni mu branila. In to ga bodri. To cvetje je razširjalo v Andrejevi duši sladko nado, katere si je bil svest, a bal se je določno misliti o nji. Morda vendar ni tako! — O, kako težki, kako dolgi so trenotki med upom in strahom, pa Andrej je bil vesel, da ni še vse izgubljeno, vesel je bil, da je mogel, da je smel še upati; kakor je danes prepričan, ostala mu je vsaj še nada, o kateri je mislil, da je zanj že davno ni več.

Minilo je že leto, kar ni bil doma. Zato je v duhu pozdravljal nedogledne domače hribce, pozdravljal znane trate in vrste posajenih vinskih trt. Kolikokrat v svoji mladosti, v svojih prejšnjih letih je tod veselo ukal, trgal grozdje, prepeval z družbo in bil dobre volje. Sam je bil vesel in zadovoljen ter je ponujal drugim božjega daru. Sedaj je drugače.

Bival je na tujem in spoznal, da so tudi drugod ljudje ter da druga srca tudi čutijo tako kot on. Bolelo ga je, da ni oče ž njim istih mislij, a sedaj spoznava tudi to, da bi bila Lenka s Smodinom ne-

srečna. Saj je izvedel danes dovolj. Obljubiti ji je moral sicer, da nikomur ne pové njenih slutenj, ali kdo more pritrditi, da se tukaj ne obistini prislovica: ko vé jeden, vé sam; ko vesta dva, vesta oba; ko vedó trije, vedó vsi ljudjé. Morda pa vé nocoj Petrovo skrivnost že več kot pet ljudij!

Že to bi bila zanjo nesreča, ko bi mu bila sploh kedaj verjela, če že ne poštevamo Smodinovega značaja. V srcu se mu je vzdigovala upornost proti temu človeku in čim bolj je razmišljal, da mora in mora ubraniti Lenki misel o takem ženinu, tem bolj se je v njem oživljala zavest, da to ni mogoče, ker Lenka je sama dovolj modra in previdna.

Napravil je sto načrtov, da ji odvrne to misel. Spominjati jo hoče nekdanjega prijateljstva, srečnih mladostnih let, in morda ga bo slušala. Ko si je nasladil srce z nado, da ona slednjič vendar odkloni vsakoršno zvezo z begunom in roparjem, ustajala mu je kakor vshaja večernica pred jutranjim solncem prijetna misel, da bi bil pač on jedini, ki bi nadomestil Smodina, če je res že zavzel me to v Lenkinem srcu. Sladka nada!

Kmalu potem je prestopil prag domače hiše.

Oče ga je sprejel mrzlo, kakor sprejme neznanega tujca. Veseli so ga bili toliko bolj domači. Marsikomu je bilo dolg čas po blagem mladeniču, ki je sicer slušal očeta rad in povsod, kjer je vedel, da je prav in da mora tako biti; ko pa ni bilo drugače,

povedal je očetu Roglju kakšno, da je vzrasel kot puran ter slednjič jel jadikovati o slabih časih in slabih sinovih ter končal z ono pesmijo starega Kranjca: jajce več kot puta vé.

Vsi so vedeli, da je moral Andrej po krivici zapustiti domačo hišo, kajti povsod so raznesli Rogljevo izdajstvo in povsod so ga grajali; županovim nasprotnikom pa je bilo to dobro orožje, s katerim so dan za dnem pridobivali tovarišev in somišljenikov. Namenili so ga vreči na spomlad, ko bodo nove občinske volitve. Oče Rogelj je dobro poznal te petelinčke, med njimi tudi Gorjanca, ki je bil Andrejev najboljši prijatelj, ali kakor še nikoli, ni se bal tudi sedaj. Nekoliko je vzrožil, če je slišal godrnjanje med občani, odgodrnjal je tudi sedaj slabe čase ter jih primerjal z neumestnimi primerami s sedanjimi piškavimi časi, ki niso na pol toliko vredni kot so bili oni izza l. 1848. in še prej. Tedaj so ga nasprotniki gledali navidez strahopetno. Rogelj je pa stopal oblastno po sobi, kakor stopa vojskovodja, ko narekuje nasprotniku po dobljeni zmagi mirovne pogoje.

Andreja ni cenil mnogo več od vaških nezadovoljcev

Šele, ko ga je nocoj sin poklical v stransko sobico ter sta se pogovarjala več časa sama, pogledal ga je nekoliko mileje. Spoznal je njegovo odkrito srce. Andrej mu je namreč skrivnostno opomnil Petra Smo-

dina in neverjetne bajke o njegovem begunstvu. Rogelj se je molče začudil, rekel pa ni ničesar.

Andrej je slutil, da njegova pot ni bila zaman, in ker ga je nagovarjala tudi Lenka, da je bolje, če ostane doma, slušal je željo domačih ljudij ter se zopet oprijel domače hiše.

III.

Tu je bil, tu ga ni,
Sam hudič za njim tišči.
NARODNA.

Minila je zima in po logih so naznanjali beli zvončki novo pomlad. Veselo življenje se je zopet vrnilo v probujeno naravo.

Velikanoč se je bližala v vsi sveži pomladni slavi.

Zvonovi so molčali v zvoniku kakor nemi, neprijetni glas cerkvene raglje pa je naznanjal Podvelbčanom in drugim sosedom čas molitve. Cerkev je žalovala vsled smrti našega Rešenika, narava se je pa pripravljala, da z vso krasoto poveliča veličasten praznik Gospodovega ustajenja. Jasna noč je bila, polna luna je veslala na nebu kot pastir med mnogobrojno čedo migljajočih zvezdic. Raglja v zvoniku se je zopet oglasila: to je zadnji opomin k molitvi v čast sv. Florijanu, „da bi varoval nas in vse sosede časnega in večnega ognja na duši in na telesu“. Raglja je utihnila, iz cerkve pa se je usula velika

množica ljudij, ki so molili pri božjem grobu, kajti Veliki petek je bil, in ljudstvo je prihitelo počastit sv. R. Telo.

Med potoma so imeli sosedje zopet svoje posebne pogovore.

«Kaj déš Jože», pravi Čevljaričev France, visok, junaški človek, majhen gospodar pa velik gozdar z drugega konca vasi, «ali je res, da se klati Peter Smodin tod po naših gozdih?»

Jože Nacek, majhen možiček, živahnih očij, pol kmeta pol trgovca, obrni se je k sosedu Čevljariču in dejal: «Jaz verujem, da mora nekaj biti na tem resnice. Le pomisli: oni dan sva šla z bratom v Piklje po vožič drv, ker so nam bila pošla za domačo kurjavo. Nisva se mudila dolgo, vendar sem si mislil, če se človek le prikaže v gozd, rad založi kaj v usta. Zato nama je žena spekla iz turšične moke malo pogačo, da jo vzameva seboj. Ali meniš, da sva jo pokusila? Kaj še. Prav skrbno sem jo skril v grmovje in tudi založil z listjem, a ko sva naložila in povezala, usedla sva se, da zagrizneva, pa ni bilo kaj. Pogače ni bilo več v grmu. — Miši je niso pojedle tako naglo, kajti od grma naprej v goščavo sem zapazil človeške stopinje. Jaz sodim, da je bil Smodin».

— Glej, prav zato sem te uprašal, ker sem želel od tebe samega izvedeti istinitost ljudske govornice. Veš, pa ne zameri, ljudje često povedó več kot je treba in najraje več kot je res. Podkrajci so mi

pravili namreč oni dan, da vama je Smodin dobro plačal pogačo, ker je pustil v ruti, kjer je bila zavita, omot bankovcev.

«E, pojdi no, pojdi, še rute nisem našel v grmu. Smodin je pobral oboje».

— No vidiš, tako se potem človek zapelje, če veruje ljudskemu golku. Ali tako, kakor se ti izgovarjaš, izgovarjal bi se lahko vsakdo.

«Vendar ono, kar so mi pravili drvarji vrhu Medvedca v Hrušici, o bankovcih namreč, mislim, bode res, ker možje niso lagali».

— Samo to so ti pravili? uprašal je počasi Nacek.

«Ne, tudi to, da je šel malo dnij prej mimo njih čuden lovec z lepo rmeno brado, ter jih uprašal, komu tešejo. Ko je izvedel še njihova imena in priimke, usedel se je na bližnji porobek in nabil puško, potem je zlagoma zopet ustal, uprašal, če imajo s seboj kakoršne koli pijače, in ko so mu hoteli postreči z vodo, odpravil se je dalje. Kajpak, kdo bo tako pameten, da bo dajal tujcu vina ali žganja, ko ga je sam stokrat bolj potreben. Tudi drvarji so mislili, da se ga otresejo s samo zvijačo. Ali lovec je pogumno stopil k prvemu, pomeril mu s puško v trebuh ter napol petelina. Drugi, kajpada, so gledali oplašeno. Kdo bi se mogel v taki priložnosti domisliti kaj pametnejšega; tovariš si je pa mislil, bolje je s celim trebuhom požirati snežnico kot s prestreljenim vse vino in žganje, kar ga premore svet. Nič prav dolgo

ni oplašeno pogledoval svojega sovražnika. Kar hipoma je preračunal, da bi ne bilo dobro, če bi — kakor vse kaže — v smrtnih bolečinah, brez odpuščanja grehov in brez pokore ostal sredi gozda. V tem so tovariši pobegnili, on je povedal, kje imajo skrita telesna krepila, potem jo je potegnil strani, kakor bi mu bil sam peklenšček za petami, Smodin pa — kdo drugi bi neki bil! — zmočil si je žejno grlo z njihovim tropinovcem. Za izpito pijačo jim je pustil v steklenici na neotesanem tramu stotak, o katerem so na vsa usta trdili, da je ponarejen, pozneje pa so se prepričali pri sami finančni straži, da je pravi.

— Poglej hudirja, nama pa ni ničesar dal za pogačo, jezil se je Nacek.

«Morda zato, ker jo je dobil brez sile», tolažil ga je France.

— Naj pa bo. Nikoli nisem bil lakomen kri-
vičnega denarja, in zastran pogače tudi nisva zaglad-
nila z bratom. Bog mu jo blagoslovi!

Čevljarič je stopil v hišo k svoji družini, Jože Nacek je šel še nekaj korakov dalje in tam krenil v drugo stran poti, kjer je trdno zaprl duri za seboj, kajti ni si želel srečati Smodina, tudi ko bi mu ponujal petak za pogačo.

* * *

Vesela Velikanoč je bila tisto leto Podvelbom.

Vreme je bilo krasno in toplo. Zemlja je že kazala, da jo je polovica preorane in obsejane, ledine

so bile olepšane s podleski, vijolicami, marijeticami, trobenticami in s temno-zeleno travo. Drevje je bilo v najlepšem cvetu, med vejami so se pa spreletali krilati pevci ter izkazovali svoje umetnosti.

Ljudje so izvedeli, da jim bo kmalu voliti župana; Rogljevi nasprotniki so bili pa tako drzni, da so trdili, kakor da so že otemnili njegovo slavo. Kakor so vsi vedeli, županil je Rogelj mnogo let ter nakopal sebi, še raje pa občini marsikatero breme. Ni mogel drugače, saj se je drugod godilo ravno tako, a ljudje so se nadejali, da nehajo z Rogljevimi županovanjem vse te nadloge. — Veseli dan zasije v vas, veseli dan zmage — prava Velikanoč! Kakor je pričelo uprav zdaj v naravi, takó tudi Podvelbom, novo življenje. — —

Veselo so peli zvonovi Velikonočni ponedeljek popoldne ter vabili k slovesnim večernicam v malo, a lepo ozaljšano cerkev. Že izza starodavnih časov imenuje se ta dan — dan lišpa, dan „ofertije“, kajti ondi vidiš vso lepoto obleke, kar je premorejo skrinje in predalniki pod št. lenartskim zvonom. Veliko nedeljo ni na pol toliko lepotičja kot ponedeljek. Ta dan popoldne pa pogledajo možaki prav radi v gostilnico, katji velika nedelja jim je tako častitljiv dan, da ne gre niti sosed k sosedu. A v Velikonočni ponedeljek ga pa izprazni svojo merico, kdor ima le kaj pod palcem.

Rogljeva gostilna — jedina v vasi — polna

je samih domačih ljudij. Andrej je imel dela čez glavo, vendar je pazil, da je postregel vsakomur, kolikor je mogel. Med pivci je bil tudi stric Marko iz mlina. Kakor vsako leto, ustavil se je starček tudi letos na ta dan pri Roglju, da se kaj pogovori ter pozdravi redke svoje vrstnike. Ko se je jelo mračiti, odpravil se je domov, in Andrej mu je naročil več kot sto pozdravov; ondaj mu je Marko mignil skrivoma, naj stopi nekoliko ž njim na cesto.

«Smodin je blizu», povedal mu je skrivnostno. «Že nekaj večerov ne miruje pes okolu naše hiše. Nisem ga sicer spoznal, ali stavim, da se nisem motil. Morda si videl te dni Lenko? Ubogo dekle! Z obraza ji lahko spoznaš, da komaj skriva neko tajnost v duši. Ali mi jo tudi vemo. Smodin sluti, da bi mu utegnil ti biti na poti, pa jo varuje. Veruj mi, Andrej! Toda reciva, da jo varuje zastonj, kaj ne da? — To sem ti hotel povedati. Ostani zdrav!»

Stricu Marku je vino razvezalo jezik, kakor da se je pomladil za dvajset let; stopal je srčno in veselo proti domu. Andrej je pa mislil, da se je podrlo nanj pol sveta, ko je izvedel, da Peter res ni več pri vojakihi ter da stopa in lazi za dekletom. Gladko zna govoriti, obeta ji zlate gradove, srečno bodočnost, dekle mu gotovo veruje in prisega zvestobo.

Stresel se je mladenič o tej misli. Nikakoršna družba ga ni mogla več oveseliti nocoj. Celo zgovorni Čevljarič se je trudil zaman, da bi ga oživil.

Jože Nacek mu je ponujal pijače in ga klical, naj prisede k njemu. Gorjančev Tone, silen človek, ki se je ponašal s svojo telesno močjo tudi pred vsem svetom, če je bilo treba, vabil ga je k sebi ter mu povedal brez ovinkov in vpričo vse družbe, da bo moral biti po vsi pravici Andrej Rogelj prihodnji župan, ko bi bil le nekaj let starejši. Modrosti, previdnosti in učenosti ima za ta posel dovolj, toda kar ni, bode še lahko. Andrej je dobro vedel, da je Tone najodločniši nasprotnik njegovemu očetu, in le Gorjanec, nikdo drugi, izpodmakne Roglju županski stol.

«Kdor je in kdor bo župan, delaj pravično, pa bodi Peter ali Pavel», zavrnil mu je Andrej.

— Tako je, tako! To je pošteno govorjenje, takih mož potrebujemo! klicali so vsi Andreju, ki je bil v tem že nekam zginil skozi duri. Ni mu bilo do tega, da bi ga hvalili, ali neka sveta jeza ga je prešla, ko je pomislil, kdo je za pravo kriv sedanjemu njegovemu strahu, kdo muči Lenko, kdo vznemirja strica Marka in zakaj? Le oni, ki je kriv, neče ničesar vedeti o tem.

«Ta-le stric Marko jih vé iz prošlih časov», dejal je nekdo tam v kotu, kajti vsem je zopet pošla skupna nit pogovora.

Meni je pravil lani po zimi, ko sem prinesel ječmen v stope, da je še on pobiral kroglice, katere so Francozje razstrelili tu-le nad nami v Rogljevo

kaščo. Mislili so namreč, da jih tukaj čakajo cesarski, a kje so bili že ti!

«Kam so zbežali ondaj domačini?»

— Marko pripoveduje, da so odgnali živino na nanoške poljane ter jo ondi poskrili v doline. Česar niso mogli poskriti, pobrali so jim Francozje in poklali. «To se morali biti hudi časi!», zdihovali so nekateri možje.

— E, hudi, pritnjevali so starejši gospodarji, kakor so slišali očeta ali deda. Tedaj so govorili: srečen, kedor ostane živ. In vendar jih je ostalo še veliko. Vojska je bila in minola, Francozje so prišli in odšli. Tako je od vekov na svetu. Še nikdar ni bilo tako slabo, da bi ljudje v sili ne mogli živeti. Pijmo ga, saj niso najslabši naši časi! Tako se je završil pogovor in zazveneale so čaše. Gorjančev Tone, ki je že med tem nekaj čeljustil o svoji moči in pa koliko njih bi se ne bal, ko bi res pritisnila sila, začel je zdaj, ker je bil že nekoliko vinjen, naravnost zabavljati županu Roglju.

Čevljarič mu je nekaj časa vlekel po dlaki, pa ne dolgo, kajti vino mu je ogrelo živce in prav glasno je začel pripovedovati, da velja tudi on nekaj na svetu, čeprav ni velik posestnik kakor Gorjanec. Cesarja je služil, a Gorjančev Tone ga ni.

Posegli so vmes sosednji pivci, med njimi tudi Jože Nacek, ki se je trudil, da bi dokazal to, kar so vedeli vsi. Hotel je namreč prepričati svoje potrpežljive

sopivce, da veljata Čevljarič in Gorjanec res vsak nekaj, a vsega pa nikdo od njiju. Njemu se je pridružil Andrej, katerega je šele ta krik predramil iz zamišljenosti, potem tudi njegov starejši brat, ki je bil pri pivcih v „ekstra“ sobi, obema se je pridružil še oče Rogelj. Ta je najhuje upil na Gorjanca, kajti že davno je kuhal jezo proti njemu, ker Gorjanec je bil prvi, ki mu ni hotel vsake potrditi.

In da ne zamolčimo resnice: prav očetu županu se je godila najbolj trda v tem prepiru. Gorjanec je ustal, udaril po mizi, da so kupice odskočile pol vatla kviško ter popadale na tla. Vino se je cedilo na vseh oglih od mize. Glasno kričaje je zahteval Tone, da se oče Rogelj ne mešaj v pogovore, ki mu niso nič mari. Če sta se sporekla s Čevljaričem, poravnata razpor ložje brez njega kot ž njim.

«Nikakor ni treba», tako je zlobno dostavil Gorjanec, «da bi župan svoj nos vtikal v vsako zelje».

To je Roglja tako ujezilo, da je kar skakal od tal, a spregovoriti ni mogel ničesa vsled velike razburjenosti in pa zato, ker mu je Gorjanec tako ročno in brzo našteval vse grehe njegovega županovanja, kakor da se jih je vsaj že tri dni učil na pamet. Barantanje z občinskim gozdom in poleg tega Rogljeva široka usta, ki vse požro; pridrževanje in zadrževanje denarja za oskrbovanje vojakov v prejšnjih letih — dobiček je zopet zlezel v Rogljev nikdar siti žep; denar o prisilnem posojilu, tudi ta je zginil po nepo-

znanih potih v Rogljev mošnjiček. Vse to je vedel Gorjanec prav natančno in spričeval svoje trditve z imeni drugih, sosednjih županov, ki so bili veliko ali malo zapleteni v jednake grehe. Oče župan se je zagovarjal le puhlo. Vsi so zrlili le v Gorjanca, kajti take, kakor nocoj, ni jih povedal Roglju še nikdo, in ko bi bili sedaj le glasovali, kdo bodi zanaprej župan: Rogelj ali Gorjanec, dobil bi Tone vse glasove, Rogelj pa nobenega, kakor se je tudi zgodilo dva meseca pozneje pri volitvi.

Nocoj je poleg vinskih duhov vsem puhtelo veselje in začudenje z žarečih obrazov. Gorjančev Tone je zmagal, to je bilo jasno kot beli dan, da-si ni tega zinil nihče. Roglja je silno pekel ta poraz.

Najžalostneje je gledal očeta Andrej; Gorjanec mu je izdelaval očeta, očital mu je krivice in nepostavnosti, o katerih je vedel največ le on sam. Niti ust ni odprl, da bi branil očeta, iz sobe zgubiti se tudi ni mogel, bilo je prepozno. Tone je bil namreč silno razježen in gotovo bi bil kar naravnost povedal, kdo mu je pravil vse nedostatke in črne pike Rogljevega županovanja. Andrej bi si bil s tem nakopal še hujšo očetovo jezo. Poznal je, da sta se v Gorjancu združila vino in pa strast.

Nekaj let je že namreč, ko sta se pogovarjala o nekaterih občinskih stvareh ter le kot dorasla dečaka primerjala, kako vse drugače bi bilo lahko, ko bi hotelo biti. Ondaj mu je moral Tone slovesno ob-

ljubiti, da bo molčal o vsem, in sedaj se je spozabil. To ni bilo prav.

«Oče Rogelj se je umaknil užaljen v drugo sobo, Gorjanec je pa segel v roko Čevljariču: Na, tu je moja desnica! Prijatelja ostaniva! Sedaj vidiš, da tudi jaz nekaj vem».

— Resnično, resnično, Tone! hitel je Čevljarič. Tako je!

Jože Nacek se je pa smehljaje prirnil k obema in modroval:

«Ali nisem jaz prav govoril! Vsak nekaj ve. Gorjanec ni prazne glave. Ko bi bil služil še cesarja, vedel bi več kot jaz in Čevljarič skupaj. Ni res? In še to rečem: Ako bi bil pismen človek, spravil bi v vrečo ne samo očeta župana, marveč nas vse. Tako je!»

Gorjancu je dobro dela taka pohvala in takoj je poklical Nacka pit, da-si ga je bil on toliko potreben kolikor luči o belem dnevu.

Vsi so bili zadovoljni z Nackovimi besedami, in živahno govorjenje, podobno žuborenju bližnjega potoka, je odmevalo iz sobe, ki se je jela po malem prazniti, kajti oče Rogelj se je prikazal na vratih in opomnil — kakor še nikoli prej — da po postavi ne sme več točiti. Prepozno je že. Gorjančev mu je hotel nekaj ugovarjati, pa drugi so ga potolažili, češ: za danes imamo zadosti mi in — Rogelj.

Kmalu potem so v stolpu odmevali težki udarci polnočne ure.

Po vasi je bilo vse mirno. Zadnji ponočnjaki so krulili v Orešje k studencu, menda hladit si vroče glave. Od ondi pa so se vračali redkokedaj skupno, marveč se porazgubljali vsak na svoje ležišče. Tako se je zgodilo tudi nocoj.

Sem od juga je dihal gorak veter ter prinašal blagodejne duhove svežega zelenila in vonj novih cvetic; jug je tudi dihal v naravo novo življenje. A kdo bo to opazoval o veselih velikonočnih praznikih?

Vas je bila mirna, kakor da so njeni stanovalci nagloma zamrli za kužno boleznijo, nikjer ni bilo več svetlobe, razven skozi cerkveno okno izpred velikega oltarja, kjer sveti večna luč.

Samo v Rogljevi hiši niso še vsi spali.

Andrej je premišljal dogodke prošlega večera, in nikakor mu niso hoteli v sklad z vestjo, ki mu je neprenehoma očitala, da bo on sam vsled neprevidne zaupnosti kriv, če pahnejo o bližnji volitvi njegovega očeta raz županski stol. In vendar ni povedal Gorjancu Andrej nič preveč, le nehvaležnež je potem vse videl v nadnaravni velikosti ter je vrgel očetu županu v obraz. — Andrej se je spominjal besed strica Marka in je v duhu že videl Lenko ob Smodinovi desnici. Stresel se je o tem prizoru in dolgo se ni mogel umiriti. Mislil je to in ono ter se slednjič tolažil s tem, da je dekle zadnji čas proti njemu mnogo prijaznejše nego je bilo prej. Že to kaže dovolj jasno, da je pozabila Smodina. — Ne, ni mogoče! Kaj je

pravil stric Marko? Ali ni mogoče, da je le navidezno takšna do njega, s Smodinom imata pa skrivne pomenke? Kdo vé, če ne prihaja potepenec tudi kar naravnost v mlin, ko sluti, da ni tam tujih ljudi? Zato se mu je Lenka zdela premodra in prepametna. Toda Marko je pogledoval tako skrivnostno okolu sebe, kakor da nekaj po sili zakriva, česar ne more povedati. Marko je blaga duša, boji se za Andreja. — In vendar je gotovo, da hodi Smodin še vedno za Lenko. Če ga ona ne mara, ali ni najlepše in najkrajše, da mu to pové?

Tudi teh mislij ni mogel mladenič spraviti v sklad s svojimi nazori. Prav nemirno je zaspal in neprijetne so bile njegove sanje. Stal je pri Beli ter gledal, kako je nekdo stopal okolu mlina, slednjič je pa spoznal Smodina, ki se je pomikal iz vode z mrtvo Lenko v naročju. Utonila je revica. Smodin je govoril sam s seboj: Andreju jo ponesem. Ker ni bil vreden žive, ima naj mrtvo! — Andrej je gledal, kam jo položi, pa voda je bila velika in grozno je šumela. Nikakor ni mogel na ono stran in dolgo, dolgo je gledal, kako je stopal njegov nasprotnik z mrtvo deklico proti Podvelbu.

Res, da so bile to le sanje, ali Andrej je trpel grozne muke.

V tem času je plazilo več črnih senc ob zadnji strani Rogljeve hiše. Postavljena je bila k oknu lestva, in druga za drugo lezli sta dve možki postavi po nji

navzgor v hišo, tretji je čakal na tleh. Živa duša jih ni slišala, živa duša se ni ganila v hiši.

«Spi, kakor bi ga ubil», šepnil je nekdo.

— Pomagaj mu, da bo njegovo spanje razteg-neno na vso večnost, velel je drugi. — Nič boljšega ni zaslužil.

Oba se kakor senca na tihem vrneta v spalnico očeta Roglja. Bilo je več pomagačev, njih voditelj pa, ki je prvi pokukal v županovo sobo, je bil — Peter Smodin. Morda se mu je vzbudila kosmata vest, ali pa je imel očetu Roglju še kaj važnega povedati pred smrtjo: «Stoj!», šepnil je tovarišu, ki je že otipaval s palcem ostrino širokega noža. Imel je namreč ukaz, naj zabode Roglja. Smodin sam si ni hotel onečastiti svojih častitih rok s tako krvjo. Prav nerad ga je slušal nočni tovariš in še zmeraj je tipal ostrino, ki je imela kmalu doseči vse skrivnosti Rogljevega srca. V tem je stopil Smodin bliže spečemu županu, vrgel mu nekaj čez glavo, tovariš pa, ki je dobro umel tako delo, približal se in mu ročno, kakor bi trenil, zvezal roki pod koleni. Med tem ne prerahlim ravnanjem se je mož zbudil, a ker se še ni zavedel in je imel tudi usta zamašena, ni si mogel drugače pomagati, kakor da je sunil z nogo proti dozdevnemu sovražniku. A nikogar ni zadel, in Smodin je šepetal zlobno njemu na uho: «Počasi, počasi prijatelj. Le mirno se po-meniva. Smodina ste dali k vojakom. Tam je umrl in njegov duh vam ne da mirovati. Obljubite mi, da

ne boste Andreja nikoli več silili, da bi vzel Lenko, in vaše življenje bo podaljšano za nekaj let, sicer pa le sklenite s svetom in z Bogom, kajti — — — » Smodin ni mogel končati. Rogelj se je zavedel in predobro poznal po glasu in po pesteh, ki so ga tiščale na posteljo, da to ni samo Smodinov duh, marveč da mora biti tudi telo. Stresel se je in napel zadnje moči, da bi se izvil. Toda zaman! Čutil je, da ga tiščita dva. Med silnim premetanjem in borenjem je Rogelj zadel z ного ob stol, ki je bil zraven postelje. Stol se je prevrgel in močno zaropotavši telebnil na tla. Hkrati se je izvil starcu iz prsij zamolkel vzdih kakor pobitemu volu. Bil je tožen glas, podoben bolj mrtvaškemu klicu iz groba nego človeškemu vzdihu.

Rogelj je vedel predobro, v kakšnih pesteh je, vedel je, da so mu sešteti trenotki na zemlji. Kdo bi ne vzdihnil v takem trenutku? Smodinov tovariš je že stopil k Rogljevemu vzglavju, stresel starca za vrat, da se mu je glava zamajala; kakor makova na njivi; v tem hipu mu pa Smodin nekaj tihoma pové na uho. Skrivna svetilnica je zablestela Roglju v smrtno blede lice, britko jeklo se mu je zasvetilo na prsih, ali zopet je pošepnil Smodin tovarišu: «Stoj! Ni še čas. Morda se uda!» Stopil je bliže k vzglavju, da bi ga nekaj uprašal, pa tedaj so se odprla vrata za njegovim hrbtom. Andrej ga je zgrabil za vrat in treščil z vso močjo ob tla. Zločinec, ki je držal očeta za grlo,

ustrašil se je tako nenadejanega napada, da je mislil na svojo obrano, ne pa na one stotake, katere mu je obljubil Peter Smodin, če umori Roglja.

Andrej mu je postavil Smodinovo dvocevko na prsi. Tolovaj mu jo rine strani in se vrže z vso silo na Andreja. Peter Smodin se ni ganil na tleh. Andrej je tiščal, kolikor je mogel sovražnikovo roko z bodalom od sebe. V ti borbi izpusti puško iz roke, da bi se lažje branil, orožje zaropoe na tla in se sproži s silnim pokom, ki je pretresel vso hišo v nočni tišini. Tolovaj se je valjal okrvavljen na tleh. Ali v tem trenutku je čutil drugo roko za vratom. Smodin se je zavedel, razpoznal položaj ter se jel braniti, da bi mogel uiti. Krčevito je tiščal Andrej sovražni roki, pa Smodin je močnejši — — — Vrgel ga je na tla ter mu stopil na prsa.

Tedaj je prihrumel Andrejev starejši brat iz dolnjih prostorov. Prišel je še pravočasno na pomoč, ali Smodin mu je ušel.

Tisti čas se je vršil za Rogljevo hišo drugačen prizor.

Andrejev brat je bil sinoči zvabil Gorjanca na svoje ležišče. Najsi tudi nerad, udal se je in zaspal z njim, ker se ga je bil nasrkal malo preveč. Toda po noči, ko ju je vzbudil strel, ustala sta oba. Prvi je bežal k očetu, Gorjanec pa okolu hiše gledat za roparji. Onega, ki je držal lestvo, zgrabil je za vrat, da ni niti jeknil več; Smodin se je pa tedaj nagloma

spuščal po lestvi na tla. Tudi on mu je prišel v pest. Oba je držal za vrat in dvignil kvišku, da sta visela med nebom in zemljo. Gorjanec si je privoščil ž njima še drugo igro. Potrkal je namreč ž njihovima glavama, da sta gotovo videla sto solnc na nebu. Hotel ju je vleči s seboj v bišo, kjer je že vse vrelo skupaj, toda hkratu je začutil nekaj mrzlega v hrbtu. Za njim je namreč pritekel tretji ropar in ga dregnil z nožem, da je izpustil ujetnika ter se zvalil po tleh. — — —

Andrej je razvezal očeta in prevračal na tleh ležečega zločinca, da bi se prepričal, če je še duh v njem. Vsi drugi so pobegnili.

Komaj je minil prvi strah in se je oče Rogelj oblekel in pokrepčal, oglasile so se ženske. Hiša se je jela polniti sosednjih ljudij. Vsakdo je hotel posebe izvedeti, kako in kaj je bilo, vsakdo je hotel tudi videti mrtvega zločinca. Vsi so ga ogledovali in preobračali, pa nikdo ga ni poznal. Bil je grd in oduren, kakor sama groza. Zanetili so ogenj ter jeli preiskovati, če niso tudi kaj pokradli. Dolgo niso mogli zgrešiti nobene reči; Rogelj še bled po prestalem strahu, mél si je veselo roki in govoril: »Hvala Bogu da niso ničesar odnesli!»

Razbojnika na okrvavljenih tleh so bili skoro pozabili, le bodalo in puško je bil Andrej spravil. Začela se je nova skrb, kako in kaj z mrličem. Nekateri so že naprej ugibali, koliko uradnih sitnostij bo zastran tega. Ni se bilo še popolnoma zdanilo in

sosedje so že odložili svoje orožje. Usedli so se po stari navadi okolu ognja, oče Rogelj je pa še vedno v skrbeh stikal po kotih. Mahoma je prihitel kakor brezumen v kuhinjo, pulil si lase z glave in vpil:

«Oh, moji denarji, oh naši denarji! Iz mize, kjer hranim občinski pečat, tam so vzeti. Moj denar, naš denar, občinsko imetje!»

Možje so se spogledovali in čudili, kako je mogoče kaj takega. Tatovom je moralo biti vse znano. Vsi so tarnali, vsi zdihovali, slednjič so pa previdnejši začeli ugibati, kako bo z denarjem.

«Rogelj ga je hranil, Rogelj ga bo moral vrniti, dejali so nekateri, ter se ozirali po sinočnjem Gorjancu. A njega ni bilo. V tem se je spomnil Rogljev starejši sin, da sta šla skupno loviti tolovaje, pa se ni mogel domisliti, kam bi bil izginil.

Mirnejši možje so se po malem vendar pogodili, da bi bilo prav in pošteno, ako bi trpela polovico občina, drugo polovico pa Rogelj sam. Pozabili so že vse sinočnje sovraštvo ter se menili popolnoma prijateljski.

Kar prinesó nekateri vozniki, ki so šli na vse zgodaj v gozd, na pol živega Gorjanca v hišo. Slekli so mu zgornji život ter mu izpirali rano.

Kmalu potem je prihitel nekdo po stopnicah iz zgornje sobe ter se bled in zasopel postavil pred zbrane sosede, kričé na vse grlo: «Razbojnik je ušel!» — —

IV.

Bom jemal slovó,
Ga nisem še nikdar takó!
NARODNA.

Jasna, pomladna noč. Mirno se vije Bela proti Vipavski dolini, v grmovju drobi slavec svojo milo, tožno pesem, mlinska kolesa pa pojó svoj jednolični slavospjev stricu Marku, ki jim oskrbuje vedno dovolj opravila.

Stric Marko je šel nagibat vodo na jez, da tega ne bo treba ponoči; ob ognjišču pa sta stala Andrej in Lenka ta trenotek sama.

«Povej mi, Lenka, ali ga res ljubiš?», prašal jo je Andrej odločno. Dekle je molčalo in zrló ogenj pred seboj, Andrej pa gledal deklico, nestrpno čakaje odgovora. Ali čakal ga je zaman, kajti Lenka je skrila obraz v predpasnik in jela ihteti. To je mladeniča omečilo, da je govoril mirno in ljubeznivo:

«Saj te nisem užalil, Lenka? Oprosti! Nisem mislil prav nič hudega. Sama veš tudi predobro, kako misli svet o njem. — Povej mi Lenka», nadaljeval je Andrej, «prosim te, ali si mu obljubila kedaj, da boš njegova?»

— Ne, odvrnila je in še huje zaihtela.

«Morda pa on misli, da bi mu ne mogla odreči, ko bi te prašal za svojo ženo?» Dekle se je streslo o teh besedah, a on tega ni zapazil.

— Ne vem, rekla je potem.

« Ali bi mu ne mogla sporočiti, morda bi lahko tudi sama rekla, da naj zabi to, kar je bilo med vama. Sam izprevidim, da ti to uroča mnogo britkih ur. Peter bi moral biti že tako pameten, da bi tega ne zameril. Reci, Lenka, ali ni res tako? »

Toda deklica je molčala, a to je njega le še bolj razburilo; črv ljubosumnosti se je zopet oglasil v njegovem srcu, da je nadaljeval nestrpno: — Če si ne upaš sama mu povedati, pa mu sporoči. Razumna si, da ti je lahko očitno, kako brezuspešno bi bilo vse upanje, ko bi čakala njega, dočim čakajo njega — vešala. Morda dovoliš, da mu jaz sporočim na mestu tebe? — « Ne », odgovorila je ona in potok solza se je udril po lepem licu. Andreju se je smilila, revica. Škoda se mu je zdelo in prav srčno je želel, da bi se skoraj vrnil stric Marko. To se ve, da vpričo njega se ne bosta menila o tem in ona ne bo več jokala. Ali stric Marko se je mudil nocoj nenavadno dolgo na jezu. E, Marko je pametna buča! Njegova goreča želja je, da bi kaj kmalu prišel Andrej v hišo.

« Ljubi moj », začela je Lenka, « saj me poznaš in veš, kakšen je Smodin, zakaj me sodiš tako zlo? Jaz — » revica ni mogla končati. Ihtela je, on je pa nestrpno čakal, kaj pové. Samo jok in ihtenje se je slišalo v kuhinji. O, kako dobro došel bi sedaj stric Marko, a ni ga bilo.

— Lenka, začel je zopet Andrej, poznavala se

že od mladih let, zakaj mi ne zaupaš tajnosti, da ti ni mogoče odpraviti Smodina, — dekle se je streslo zopet o teh besedah — reci mu, da so zaman vse njegove nade do tebe.

«Ne morem, Andrej, ne morem, zaječala je ona, kakor da je čula svojo smrtno obsodbo.

— Lenka, torej mi nisi zaupala vsega, kar se je godilo s teboj. Prosim te, ne uniči mi duše! Če ne moreš razodeti nam, povej svoji materi. S srčnim veseljem bom čakal poročila, kolikor časa ti je ljubo. Vsaj iz te negotovosti mi pomagaj, prosim, Lenka!

«Ne morem».

— Ali mi bodeš sploh mogla kedaj to povedati?

«Ne vem, upajva, dà». — Sedaj je prikašljaval stric Marko skozi vrata, in Andrej se je odpravil domov. Zadel je puško na ramo, pozdravil in šel počasi navkreber. Noč je bila tiha in jasna, mesec je priplaval izza Hrušice ter pogledal v Belo, posvetil je v obraz tudi Andreju, ki si je otiral pot s čela in mislil o Lenkinih zadnjih besedah. «Upajva!» Da, ko bi tega ne poznal, že kedaj bi bil ostavil rodni dom. Upanje, iskrica nebeška!

Bil je že visoko na bregu, šumenje vode je bilo že rahlo, ob desni in levi so si pa odpevali drugi slavci in kosi kot pri Beli. Andreja je pozdravil z onstran vode znan glas:

«Dobro srečo, snubač! ha, ha! No, kedaj bo kaj iz te moke. Vidim, da bom moral jaz tebe po-

vabiti na svatbo. Samo posvetim ti še prej nekoliko, pa ne zameri, prijatelj Andrej!»

Grozno je odmeval ta smeh v tihi noči. Mladenič je stopal mirno domov in hvalil Boga, da se nista srečala s Smodinom.

Tudi Lenka je slišala Smodinovo grožnjo v sobo, kjer je molila za srečen konec zapletenih nasprotnostij, kamor je tudi njo potisnila neusmiljena usoda. Katera ženska bi se ne čutila najnesrečnejšo stvar na božji zemlji: če pove resnico Andreju, da se ne meni za Smodina, marveč se ga boji, iskal bo mladi Rogljev sin tako dolgo nasprotnika, da se kje sestaneta in pobijeta. Morda bi Andreju pomagal tudi oče, kateri ni še poravnal računov s Smodinom. Predobro je slutila, da bi bil tudi tak sestanek poguben za Andreja, čegar nesreča bi bila tudi njena nesreča, to čuti danes predobro sama. Ako pa pove Smodinu, da ga ne mara in ga ne more, ne sme vzeti, jezil se bo na Andreja, misleč, da mu je pregovoril in zvijačno prevzel izvoljenko, in zdelo se je Lenki, da bi bila poslednja nesreča hujša od prve. Srce ji je bilo nemirno, bala se je ne samo Smodina, marveč vsega, kar ji je obetala nemila bodočnost. Ostavile so je vse dobre misli, mladostno veselje je zbežalo od nje. Ž njim pa tudi mladostna brezskrbnost, solnce mladih let.

Izročila se je v varstvo nebeškim zaščitnikom. Le Bog ji more pomagati iz te nesrečne zagate. V molitvi ji je odleglo in zaspala je.

Nekaj dnij potem so se skrivaj napravljali moške in mladeniči iz Podvelba, iz Orešja in s Ceste pri Podvelbu, da pojdejo Smodina lovit. Kakor so neradi slušali starega Roglja, vendar niso godrnjali proti temu ukazu. Smodin je postal vsem nevaren. Danes so kradli v Višnjah, jutri se je zvršila tatvina v Sanaboru, pojutršnjem v Orešju in drugod. Iskala ga je pravica zastran ropa in begunstva, a toliko so mu mogli do živega kot — žaba lešniku. Ako se je ta sam skrival po Nanosu in so se zapodili naslednje jutro vsi lovci tja, da bi ga ujeli, šetal se je ondaj Smodin prav mirno po goščavah na Kolku ali pa celo tam ob viru Idrijce. Često se je pa zgodilo, da je on gledal z Javornika v ljubljanski grad in okolico, dočim so ga lovci iskali po vseh koteh na Čavnu.

Poleg tega je znal Peter Smodin še neko drugo umetnost, ki mu je znatno pomogla, da ni prišel v roke pravici ali vsaj razljučenim stanovalcem. Poslušajmo, kaj pripoveduje Jože Nacek, ki hodi sleherni teden v Rovte po svojo kupčijo ter jo prevaža potem v Trst. Morda se bo zdela potrpežljivemu bralcu dogodba dolga in dolgočasna, ali dolžnost nas veže, da izpolnimo nalogo, ki smo jo deli na čelo temu listu. Opisati namreč želimo Smodina tako, kakoršen je bil v resnici.

Neki večer srečal je Nacek Andreja, ki je napajal živino na studencu. Tema je že bila, ženske so nanesle vode za večerjo, ni se bilo batì nepoklicanih

ušes, zato je stopil bliže k njemu, prijel ga za ramo in dejal mu: «Andrej, povej mi no, ali res mislite ujeti Smodina?»

— I, kaj pa meniš, da pojdemo loviti slepih muh?

«To ní mogoče. On mora imeti kakšen lek, da ga ne prime nikdo, niti živ krst».

— Poslušaj Jože! Ni li to sramota, kar že počenja v okolici?

«Res, sramota je, ker krade in ropa. Toda pomagaj si, ko ti ne pride v roke! Sinoči sem bil na Črnem Vrhju. Gospodar, kjer sem prenočil, pravil mi je o Smodinu to-le:

Letošnjo zimo so ukradli Smodin in tovariša njegova v Logatcu polno vrečo klobas. Spravili so jih srečno domov na Čakovnik, kjer je po navadi bival Smodin po zimi, a zdelo se mu je škoda, da bi klobase delil s tovarišema. Mislil si je: lepe so in dobre, mari jih spravim in prodam sam. Za onadva dobimo že druge. Po noči so prišli domov, zakurili ogenj, ogreli se in pokusili klobase. — Bile so izvrstne. Okrepčavši se, rekla sta tovariša: «Kdaj razdelimo plen?»

— O, ne, dejal je Smodin. Kar smo dobili nocoj, to je moje. Ne dam nikomur nič. Zahvalita Boga, da imata tako izbornega mojstra. — Ona sta se spogledala, potem pa je dejal starejši: «Pa res ne daš?»

— Res ne!

«No, dobro, midva ti jih pa ukradeva».

— Kaj vidva?

«Dà, midva prideva ponje in odneseva jih, da ne bodeš vedel ničesar».

— Preslabo me poznata.

«Staviva poleg tega še petdeset goldinarjev», prigovarjal je starejši uzmovič za oba.

— No, dobro!

«Veljá!»

— Veljá!

Ona sta spravila oba petdesetaka.

Klobase so povžili in jih tudi dobro zalili. Voščili so si kot pošteni prijatelji lahko noč in šli sladko počivat — seveda kolikor sploh more tat sladko počivati z mirno vestjo — tovariša na svoj dom, Smodin pa spat v gornje prostore, kjer je že dolgo smrčal njegov mladi pomočnik Groga. Kmalu in trdno je zaspal tudi Smodin po srečno dovršenem delu.

Naslednji dan z Grogo zopet pregledata in preštejeta klobase ter jih skrbno skrijeta. Zvečer potem ni Smodin dolgo zaspal, kajti zdelo se mu je, da prideta ona po klobase in po dobljeno stavo.

Res, bilo je blizu polnoči, ko sta prišla. Vse sta prevrgla in preiskala, vsaka vrata so se jima odprla in vsak kot sta staknila. Celó pod postelj sta pogledala, kjer sta spala Groga in njegov zapovednik. Ničesar nista dobila. Škoda klobas in škoda petdesetaka. Žalostna sta odhajala.

«Smodin je v zvezi s samim vragom», dejal je starejši tovariš in pogledoval mlajšega, ki je zastran varnosti nosil puško.

— Ali res ni drugače mogoče? Da bi vsaj denarja ne zgubila! tarna je mlajši.

«Ni drugače. Sedaj sva napravila oboje. Saj si videl, da sva vse preobrnili».

«Čakaj me ti tukaj s puško», ojunačil se je mlajši, «pojdem sam še sedaj poskusit».

— Zastonj! Smejal se mu je tovariš in vrgel malomarno puško preko ramen.

Mlajši se je splazil tihoma v sobo, kjer sta ona spala. Ko je prilezel do Gropa, sunil ga je krepko pod rebra. Smodin je spal, ker je slišal, da sta prvič odšla prazna. Gropa je sunek vendar nekoliko zdramil, pa le na pol. Ondaj mu prekanjenec šepne na uho: «Ti, kam sva že dela tiste klobase?»

— E, kaj me vruga dregaš? Kdo neki jih pojde iskat v vodnjak. Ti in klobase, da bi — — ». Zadosti je bilo, Gropa so obšle druge misli, ko se je obrnil na drugo uho, prekanjenec je pa prav tako tihoma odšel, kakor je bil prišel. Stopivši na dvorišče, stopil je prav mirno k vodnjaku, potegnil za vrstico in privlekel vrečo s klobasami.

«No», dejal je onemu, ki ga je čakal s puško, «pa ti nesi sedaj vrečo. Daj meni puško in stopaj naprej, a ne prehitro! Če bodeš kaj videl ali slišal, zakriči».

Šla sta.

Noč je bila temna. Le v snegu se je poznala udelana steza.

V tem se je zbudil Smodin iz nemirnega sna ter sunil Groggo z druge strani: «Ti, ali si kaj čutil?»

— E, kaj rogoviliš vedno okoli sebe. Le malo je manjkalo, da me nisi vrgel s postelje. Miruj, da se naspim.

«Saj bodem. Ne huduj se! Ali si slišal, da nista ničesar opravila, tako dobro sva skrila klobase».

— Vrag tebe in klobase. Kaj me vedno budiš zastran klobas!

«Kedo te vedno budi, kaj?», skočil je Smodin po koncu in vrgel Groggo prav pošteno na tla.

— Ti si me malo prej uprašal, če vem, kam sva jih skrila, in sedaj hočeš vedeti isto.

«O ti navihana tička! Sedaj sem ob klobase in ob petdesetak!»

Pa dolgo vendar ni rentočil Smodin na Groggo. Oblekel se je, vzel puško in hitel za tatovoma. Udaril je po bližnjici, prehitel je mlajšega s puško, ne da bi ga ta opazil, in došel onega z vrečo. Ne da bi mu kaj rekel, stopil je k njemu ter mu vzel vrečo z ramen. Oni se je ozrl in misleč, da je njegov tovariš, je dejal: «Daj meni sedaj puško!»

— Pusti, pusti ter hiti naprej in zakuri! Takoj bodem za teboj.

Tovariš je hitel, kakor mu je bilo naročeno;

Smodin jo je pa udaril prav po tisti bližnjici s klobasami domov.

Tat s puško na rami je prišel domov, sedel za ogenj, odložil orožje ter se grel mirno in ravnodušno.

«Kje imaš pa klobase?», uprašal ga je mlajši, v svesti si, da jih ni kam skril.

— Mari jih nisi ti nosil.

«Kajpada, ali ko si me došel in vzel vrečo z ramen, rekel si, da jih hočeš nesti sam».

— Pasja duša, jezi se oni, komu si jih pa dal?
— Ali nisi poznal Smodina, ki te je dohitel.

«Saj si bil ti, no?»

— Hodi brinje zobat. Mari še ne veš, da zna Smodin oponašati vsakega človeka! —

Nič ni pomagalo vse tarnanje. Smodin je imel klobase in dobil je stavo. Človeka zna premotiti kot živa skušnjava». — Tako je kon al Jože Nacek svoje pripovedovanje.

— Mislim, dejal je potem Andrej, da ga ujamemo jedino potem, če nam pomagajo orožniki in finančna straža.

«Bog daj srečo», dejal je Jože in se poslovil; Rogljev pastir je bil že davno privezal doma živino, kajti vsi so mislili, da ima Andrej važne pa skrivne pomenke z Nackom zastran jutrajšnjega lova.

Na tihem je bilo treba vse izvedeti, kje se skriva, kajti kdo se ga loti iskati, ako ne vé, ali je v Nanosu ali v Kolku. Tako so ga brezuspešno zale-

zovali že dostikrat. Reč treba umeti. Tako je napeljal Andrej.

Skrivoma ga zalezejo, zajamejo, pobijejo ali ustrelé. Saj ljudij se itak ne bo manjkalo. Nocoj je pripovedoval neki pastir, da ga je videl zvečer, kakó si je kuril ogenj med skalovjem v Kolku. Zato so si sosedje šepetali, da bo treba jutri na vse zgodaj v kolško pobočje loviti Smodina. Gotovo se skriva kje v Solnčnici.

Ondaj je bil Kolk veliko bolje porastel nego danes in sive skale niso tako grozno štrlele kot sedaj. V gostem, a ne visokem grmičju se je človek lahko skril brez skrbi. In kdor je splezal pod visoko Solnčnico, ki se drzno vzpenja proti nebu, ni ga kmalu dosegla človeška roka. Gadjé in modrasi si grejejo tu svoja premrzla telesa, ljudska domišljija je pa le sem naredila grozovito kačo, ki prihaja samo vsakih sto let na dan uživati slast solčnih žarkov. Pod zemljo čuva neznane zaklade. Sredi pečine, visoko gori nad človeškimi rokami se blesti baje zlat obroč, kamor so pripenjali barke, ko je bila še sedanja Vipavska dolina — po narodnem sporočilu — krasno jezero. V tem kraju je prenočeval Smodin.

Naslednje jutro že pred zoro so se plazile razne čete ljudij po kolkovem robu, drugi so se pomikali zdolaj po cesti, ki vodi v Ajdovščino; najdrznejši lovci so jo udarili od Podvelba naravnost proti Solnčnici, njegovi osebni sovražniki so se pa bližali sem

od Podrte Gore in od šturske meje pod Solnčnico k Smodinovemu bivališču.

Začela se je gonja, kakor divji lov na zverino. Zagnali so prvič, a nikakega sledu ni bilo o razbojniku; drugič so se zglašali klici, da je slišati neko sumno gibanje proti vshodni četi, katero vodi Andrej Rogelj. Potem je bil nekaj časa mir, in čete so se pomikale vedno bliže Solnčnici, k nameravanemu tovarišu, kjer se je slednjič morala nehati Smodinova svoboda.

Dolgo je odmevalo samo hreščanje kamenja pod nogami drznih preganjalcev, šumenje suhih vej in pripogibanje grmovja. «Tukaj le je nekaj!», vsklikajo najdrznejši preganjalci, prišedši pod Solnčnico — steno. «Ogenj je kuril! Mi smo že tu!», glasil se je klic za klicem zapadne čete, ki je že pridrla sem od Podrte Gore. Kmalu potem se pa oglasi nekdo, po vsi previdnosti sam oče Rogelj, blizu spodnje čete: «Andrej Rogelj ga ima, Andrej ga je ujel. Bravo fantje! Zgornja četa, pridi doli, pa dobro ga držite!»

Tedaj je pa zadonelo po kolških pečinah veselo upitje, da je odmevalo daleč tja po božjem svetu. Bilo je vrišča, kakor oni dan, ko se je posul vrh Podrte Gore, kjer so baje še Benečani kopali marmor. Okna se sicer niso tresla vsled tega po vipavskih vaseh, ali grmelo je menda tako, kakor da je Vsemogočni Zidar Kolku izpodmaknil podlago. Tudi četa izpod Solnčnice je pozivala one z vrha, vshodni od-

delek jo je pa udril naravnost k očetu Roglju v „borjaški laz“, kjer je mirno počivala njegova četa. V tem trenutku se je zgornji oddelek nižal mimo Solnčnice; Smodin pa, ki je tako izborno posnemal blizu spodnje čete očeta Roglja, krenil je sedaj nekoliko bolj na levo, da se je izognil svojim osebnim sovražnikom, posebno Gorjancu, s tem se je pa umaknil njih četi, ki je brezobzirno drvila v naročje očetu županu. Varno in zanesljivo se je splazil mimo onih, ki so še občudovali njegovo sinočnje ognjišče. Ko se je splazil še nekoliko više, bila je zgornja straža že nizko pod njim. Ulegel se je sedaj prav zložno in gledal, kakšen prizor bode, ko se snidejo prevarjeni voditelji in prevarjene čete.

Sporočilo sicer ne pove tega, ali mi limo si lahko, da se je Smodinu nabiral obraz v škodoželjen nasmeh, ko so vsi planili na Andreja Roglja: «Kje pa je ujetnik?» — Ko se je ta opravičil, seveda ne drugače kot v škodo svojemu očetu, obrnil se je isti ljudski glas proti očetu Roglju: zakaj jih je speljal na led, ko ni vedel ničesar. Župan se je sicer izgovarjal z glavo, z rokama in z jezikom, a slabo se mu je godilo in še prej kot je mogel vse povedati, zagrmel je nad njim, kakor hudič nad grešno dušo, Tone Gorjanec s svojim groznim basom: «Vi, Rogelj, ne zamerite, vi ste brblja. Škrbasti ste kot ciganska kozica, pa sami ne veste, kedaj vam beseda uide skozi brezzobe čeljusti».

Več kot polovica ljudij je udarila po teh besedah v grozen smeh, in zopet je odmevalo od kolških pečin, v županovem srcu je pa to budilo čuden odmev — o zadnjem pomenu njegove nekdanje slave. Tako mine vse na svetu. Orožniki in finančna straža so se prejemali za trebuhe ter ponavljali na ves glas sami s seboj: brblja, brblja! Drugi del gonjačev je bil preveč jezen, da bi bil dal v toliki meri duška smehu, zato je toliko glasneje godrnjal proti županovi neprevidnosti. Prav počasi so se odpravili domov, in med potjo je imel Jože Nacek veliko opravka, da je vse povedal o skrivnem leku, kakor ga ima Smodin, da se reši vsakršne neprijetnosti. Glasno godrnjaje, kakor s ponesrečene procesije, so se vračali v posameznih gručah v vas.

Ondaj se je dvignil tudi Peter Smodin s svojega počivališča in šel po „opravih“, kakor mu je kazalo. Prav brezskrbno se je pretegnil, dvakrat, trikrat zazehal, zaklel neumni svet ter so splazil na Rob in od tam na Dol, kjer je tiste čase točil dobro in slabo vino Dolarjev Miha.

Smodin je prišel pod okno, opazoval nekaj časa, a ko je spoznal v sobi same prijateljske glasove, potolkel je na okno, oponašaje Andreja Roglja: «Smodina so ujeli!» — Peter je bil namreč ovohal, da ga bodo lovili, pa jih je nalašč podražil.

— Kaj hudiča! skočijo trije ali štirje na vrata. Krčmar Miha se jim je pa smejal, ker je vedel, kam

se je skril Smodin. In res, kmalu se je pokazal Peter izza ogla in dejal:

— Živega ne ujamejo ne, posebno pa lahko mirno spim in tudi na Rogljevi strehi krompir pečem, dokler bo Rogelj zapovednik mojim preganjalcem.

Tovariši — sami zbrani tički, ki so prišli vsled njegovega povelja na Dol, da bodo priče, kako se pošali s Podvelbčani in očetom Rogljem, zgrabili so ga za rame ter vlekli v sobo, kjer so ga posadili za mizo.

Začelo se je popivanje do pozne noči. Miha je opravljal stražo, včasih ga je nadomeščal kdo drugi iz družbe. Ko se je bližala noč, bili so vsi hripavi, zaspani in pijani, nikakor pa ne — Smodin.

«Miha!», poklical je gostilničarja, «koliko vina imaš v hramu?»

— I, kaj uprašáš? Toliko, da ga ne spijete še jeden cel teden, ko bi ga tudi tako vlekli, kakor danes. —

«Prav! Ali se pa bojiš, da bi ti vsega ne plačali?»

— Tisto ne. Saj ste pošteni ljudje. Miha je znal obrniti na svoj mlin.

«Jaz bi te rad nocoj nekam poslal. Ali se bojiš, da bi ti med tem napravili kakšno škodo?»

— Ne, kaj bi se bal, saj vas poznam.

«Saj vidiš, da so moji prijatelji že zelo opiti, jaz sam pa ne pojdem v hram po vino. Sem ga pri-

nesi polno vedro, če se bojiš. Žejen nisem, ali da boš brez skrbi».

— Zgodi se, samo prosim malo potrpljenja.

Smodin je sedel na ognjišču ter gledal skozi okno, ali ga ni kdo že ovohal. Bal se je neprenehoma, da bi ga zasačili. Ali danes je izmislil še nekaj posebnega. Zlobno se mu je nakremžil obraz, ko se je spomnil, kaj ga še čaka nocoj.

Miha je prinesel vina ter ga postavil v sobo. Smodinova četica je tako sladko smrčala za mizo in po klopeh, kakor bi jo sami angeljci zibali. Nikdo ni slutil, da jih utegnejo vsak trenotek zajeti, napasti in ukleniti. Le poglavar je naslanjal glavo v dlani ter pogledaval skozi okno.

«Miha», dejal je gostilničarju, ko se je povrnil k ognjišču, «ti pojdeš nocoj za dobro plačilo Podvelb. Tam dobiš Andreja Roglja. Potegni ga na stran in povej mu na samem, da želim nocoj govoriti ž njim. Naj le pride brez vsakoršne bojazni v oni zelnik v Dragah za Rogljevo hišo ob najstih zvečer, pa sam in brez orožja, ker mu hočem sporočiti nekaj veselega. Pojdeš?»

— Dà, pojdem, pa za —

«Tukaj imaš dva dolarja. Če prav opraviš, dobiš še jednega po vrhu. Zdaj pojdi!»

Miha je izginil, kakor hitro je mogel, saj mu ni bilo neznano, da Smodinu ni za par okroglih.

«Mrcine pijane», začel je potem, stopivši v

sobo, zmerjati svoje tovariše. «Sedaj naj nas zasačijo stražniki. Poklali bi nas vse kot teleta. Vi niste za naš posel. Že stokrat bi bil ujet, ko bi ne imel trezne glave. Moji ljubi prijatelji, vi ste za zaspane in vedno pol pijane voznike, katerim voz ropoče po cesti tudi če jim glava bije ob kolesa. Mi moramo vsak trenotek paziti, da ne izgubimo zlate svobode. Pomnite, to je več vredno nego vse Dolarjevo vino in vi vsi skupaj, mrcine pijane, Zdaj gremo!»

*

Prav malo so se zmenili tovariši za njegov klic, kajti spali so, kakor snopje, kjer je kdo dobil pripravno mesto.

Uro pozneje se je vrnil Miha, povedal Smodinu, kako je opravil; kmalu potem je ugasnila luč v gostilniški sobi in Smodin je ostavil gostilno.

Bila je neprijazna noč. Burja je drvila preko golih reber, oblaki so se vsak hip preminjali na nebu, daljni grom ni obečal nič dobrega. Le včasih se je še prikazal mesec med oblačnimi presledki ter pogledal na tajno zemljo. Smodin je korakal sam na mesto, kjer je obljubil počakati Andreja.

Še za dne je poklical Tone Gorjanec Andrejevega brata na stran, da bi izvedel, kaj je imel opraviti pri Roglju popoldne Miha Dolarjev. Le površno mu je mogel ta povedati, da je slišal, kakor bi ga bil poslal Smodin zastran Andreja. Pozneje pa je zgrabil

Gorjanec samega mladeniča za ramo, rekoč: »Kaj ti pa hoče Smodin?»

— Tega ne vem.

«Morda te je povabil, da se vržeta. Andrej, Smodin je junak, ne meči se ž njim! Prav gotovo ne namerja s teboj nič dobrega. Ali hočeš, da pojdem s teboj?»

— Ljubi moj Tone, poznam te, da si poštenjak, ali brez zamere, saj veš, da sem ti bil svoje dni zaupal neko stvar, s katero si bil ti mojemu očetu in meni podkadil prav, prav nevšečno. Odtlej ne pravim nikomur rad svojih tajnostij.

«Torej meni tudi ne?»; čudil se je Gorjanec.

— Tudi ne; vedi, da postaja človek, v sitnosti speljan, čim dalje bolj nezaupen.

«In če te zgrabi Smodin, o katerem ti je vendar predobro znano, da ne bosta nikoli več obedovala pri jedni mizi?»

— Branil se bom sam.

«Res?»

— Res! —

«Ali se bosta še nocoj?»

— Nocoj.

«Kedaj?»

— To veva sama.

Gorjanec je spoznal, da ničesar več ne izvé, zato je krenil v drugo stran, dasi ga je silno mikalo izvedeti, kako in kaj bode med njima.

Bližala se je najstarejša ura. Nebo se je jasnilo, padle so samo neke kaplje. Z jedne strani je lezel ob grmovju v imenovani zelnik Peter Smodin, tam v gosti orehovi senci je pa že čakal Andrej Rogelj. Prav hladnokrvno je čakal nasprotnika.

«Torej se me nisi bal?», uprašal je Smodin.

— Saj se te nisem še v mlinu pri Lenki. Dobro veš, kedaj in kolikrat.

«Res, drzno odgovarjaš, ali ker si vendar došel tu sem, ne zamerim ti. Pri Lenki je drugače».

— Kakor tu le pod orehom, kaj ne da?

«Vem, da je tudi tebi ljubše tam doli. Zato sva se sešla. Govoriva raje o tem».

— Meni je drago to in ono, a ne utegnem. Povej kmalu!

«Vidim, da se ti mudi, ker si čakal ti mene. Toda, pomudi se prijatelj! Pameten si. Glej, jaz nisem takšen, kakor mislijo ljudje. Midva se še pogodiva in ostaneva prijatelja do smrti. Tu je moja roka — »

— Okrvavljena s krvjo kristijansko.

«Ni res! Lažnik! Moja roka je popolnoma čista. Ne zabavljaj!»

Tukaj ne bomo ponavljali vseh krivic, katere mu je našteval Andrej. Nekoliko je bilo resnice, veliko pa tudi ljudske domišljije.

— Andrej, tebi se ne bom opravičeval. Čuj me nocoj! Dobro še veš, kako si se očetu zavezal

s častno besedo, da ne misliš snubiti Lenke tako dolgo, dokler se jej ne odpovem jaz ali pa se ona ne odpove meni. Doslej se to še ni zgodilo, zgodi se pa lahko za majhno uslugo. To vidiš sam in tudi Lenka lahko izprevidi, da sem jaz do cela izgubljen človek. Na pošteno življenje že skoro ne morem več misliti. Škoda nedolžne deklice! — Andrej, ti veš, da jaz ne smem med ljudi, tudi živeža si ne morem sam kupiti. Tu imaš dva stotaka, zmenjaj ju do jutri in prinesi mi denar semkaj, prinesi tudi za petak najfinejših smodk, prašičjo kračo in par bokalov vina, da udariva na zdravje novega prijateljstva, — pa naj bo Lenka tvoja v božjem imenu. Velja!

Andrej se ni ganil. Oba sta strmela.

— Velja! zakričal je še jedenkrat Smodin.

Potem pa je začel mladi Rogelj prav mirno:

«Nisem mislil, da si tolik zavijač. Peter, to ni lepo, jaz sam spoznavam, da se ti je zgodila velika krivica od strani mojega očeta, ali maščevanje pusti Bogu. Predobro vem, v kakšne zanjke si me hotel zapeljati nocoj. Vedi, da bi te bil lahko izdal, ali Andrej Rogelj ni izdajalec, in v tvojo družbo tudi po zvijači ne maram priti».

— Izdajalčev sin!

«Tega nisem jaz kriv. Zato pa pusti sovraštvo in gledé na Lenko počakaj, da se deklica odloči sama».

— Za tvojo ženo.

«Morda za tvojo, ne prenašli se! Solnce se obrača in sleherni dan obsije vso zemljo».

— In Lenka, misliš, da je danes tvoja, jutri moja. Tudi tvoj oče zna tako govoriti, kakor meč, ki reže na dve strani. Umeš li?

«Peter, ti misliš, da ves svet tako črno gleda, kakor ti».

— Pustiva to; uprašam te zadnjič, ali sprejmeš mojo ponudbo?

«Ne morem, ne smem se mešati z razbojniki in s ponarejalci denarjev. Andrej Rogelj je morda najnesrečnejši mladenič v naši vasi, a zato še ne mara biti nepošten».

— Torej ne maraš! No, zares lep junak! Lahko te je Lenka vesela, pa tudi drugi ljudje. Kaj misliš, ko bi se midva poskusila, čegava bode?

Andreju so začeli dvigati se lasje na glavi. Spomnil se je Gorjanca. Ko bi Smodin res ne imel orožja, posku il bi se še, saj takšen hrast res ni, ali če ima orožje, obleži tukaj brez sledu v mlaki krvi. Smodin je že začel vihati rokave: «Ako te še najdem v mlinu, ustrelim te, kakor psa. Sem bliže stopi, mladič ti mlečnozobi. Glej, ta-le pest te podere nocoj!» — Andrej je stopil za korak naprej. Ni se ga ustrašil. Smodin res ni pokazal orožja, toda zgrabil je nasprotnika kakor s kleščami. Samo jeden svaljek se je polegel v rosno travo — — —

Ondaj je stopil izza grmovja Tone Gorjanec.

Prišel je še o pravem času, kajti Andrej je že s težka lovil sapo, tako ga je dušila Smodinova pest. «Kaj je tukaj?», zarohnel je strahovito Gorjančev bas in zgrabil svaljek v travi ter ga vzdignil od tal, ne da bi se borilca spustila.

«Da bi te devet in devetdeset tisoč zelenih vragov! To pa vendar ni mogoče, da ima samo jeden človek dve glavi in dva para čevljev na štirih nogah». Rekši potrese svaljek in Andrej telebne komaj živ v travo, a Smodin se je zvijal v Gorjančevih pesteh. Ni mu bilo dobro, ker Gorjanec je držal, kamor je zagrabil.

Andrej Rogelj se je zavél v mokrotni travi ter se pobral od tal. Una dva sta gomazila s pridušenim hropenjem in zdihovanjem po tleh.

— Tone, pusti ga! Pošteno je prišel brez orožja, kakor je rekel. Tudi jaz sem mu obljubil priti sam, zato je tako. Pusti ga, prosim te. Mož beseda moram biti v vseh slučajih.

Gorjanec ga je pustil in odšla sta. Dolgo časa potem je Smodin otipal, ali se ga udje in kosti še drže, dasi ga je vse bolelo. Dvignil se je in lezel prav počasi — odkoder je prišel. Vse je ostalo tajno.

Oče Rogelj je bil tiste dni grozno siten. Vsem je bilo znano, da ga skeli neuspeh, ker ni ujel Smodina. Sam je začel priznavati, da je ta neumljiv, nevaren človek, in njegov strah ni bil zastonj.

Tri tedne pozneje so volili Podvelbom župana,

in skoro jednoglasno je bil izvoljen Tone Gorjanec. Župansko zbirališče je vsled tega sicer še vedno ostalo v Rogljevi hiši in Andrej je opravljal občinske posle, ali prejšnjega župana je to vendar peklo. Jezil ga je ves svet, najhuje pa lokavi Smodin.

Neki večer potem je stopal za delavci mimo Smodinovega doma. Delavci so šli nekoliko korakov pred njim ter se ustavili pred hišo, kjer je sedela stara ženica, pritiskala brado na koleni in popraševala: «Komu ste delali, ljudje božji?» Ženica je upila in ponavljala uprašanje vsaj petkrat. Slišal jo je lahko tudi Rogelj.

— Roglju, Roglju, mamica! odgovarjali so delavci večkrat in upili še huje kot ona, ker so vedeli, da je gluha.

«On je vragov Rogelj! Zakaj ni pustil mojega Petra doma? Ni bil slab dečko. Sto in stokrat mi je obljubil, opustiti vse prejšnje navade. Tuji ljudje so mi ga spridili, tuji; hudoben pa ni bil, in ni še sedaj. Rogelj je hudoben, ker ga je šel lovit. Bog mu ne povračaj s tako mero, kakor je on meril drugim. — Mene je spravil v grob, mojega ljubega Petra pa na vešala».

Delavci so odšli, boje se gospodarja, ta jo je pa na tihem potegnil za njimi, ko je govorila Smodinka zadnje besede. Zapretila mu je celó s pestjo, ali on ni slišal, kaj je rekla, tudi ni maral slišati njenih očitanj. Njemu je svet kazal roge po drugi strani.

Kdo bi se čudil Smodinovi materi? Peter je bil nje jedinec. Očeta so mu zagrebli, ko je bil še v zibeli. Zato ni poznal očetove besede, ne očetove vzgoje. Mari naj bo mati z jedincem stroga? Kdo bi si upal to nji povedati na glas. Iz Peterčka je vzrastel Peter; če je Peterček slušal mater le malo, ni je Peter že prav nič več. Ko je videl, da žive ljudje drugod po svetu vse bolje in lože, ostavil je mater samo, dasi se je bil komaj za silo izučil v mizarstvu.

Res, da se je vrnil po dolgih šestih letih ter obljubil hribe in doline, da hoče biti njen dobri, zvesti sin. Držal je besedo, dokler ni v njem vskipela prejšnja strast, kar čitatelji že vedó, kedaj se je zgodilo. Morda bi bilo vse drugače, ako bi se bil do cela privadil domačemu življenju in ako bi se bil zares zagledal v one temne oči mlinarjeve Lenke. Nesrečni Rogelj je padel na vse lepe načrte, zato sta ga klela oba z materjo. Sedaj je padel že tako globoko v svojih strasteh, da se res ne upa o belem dnevu spomniti oboževane Lenke. Strah do kazni, strah do ljudij, strah do samega sebe je utrdil v njem poživinjeno naravo. Zbežal je v tuje kraje.

Po zadnjem lovu ga niso več videli v domači okolici.

Lenka je bila sicer prijazna z Andrejem, toda povedati mu vendar ni hotela, kaj je bilo uzrok, da ni prepovedala Smodinu prihajati v mlin. Ko bi bil to vedel Andrej, odhajal bi bil iz mlina z veliko bolj

olajšanim srcem. Pa kaj za to? Saj je sladko upanje že samo kos veselja. Narava zida tudi vse polagoma, a ta je hotela pripraviti in utrditi njegovo srce še morda za hujše udarce.

V ti dobi so minula tri leta, odkar so utaknili Smodina v vojake. Marsikaj se je spremenilo od tedaj. Tudi Smodin se je premenil zeló, a ne na dobro. Sleherni dan je bil drznejši, in v tolminskih hribih, kjer je bival zadnji čas, bili bi ga kmalu nekoč zajeli navzlic njegovi premetenosti. Orožniki so obstopili hišo, kjer se je skrila, in nikakor drugače ni mogel na svobodo nego takó, da je prebil železni obroč oboroženih stražnikov in pobegnil. Dva je močno ranil, a tudi sam je dobil kroglo pod noge. Vendar jo je unesel.

Meseca avgusta, ko so mladeniči zopet odhajali k vojaškemu naboru, bil je tudi Smodin v domačem kraju. Skrivoma je opazoval nekdanje svoje tovariše in milo mu je začelo biti okolu srca, ko se je domislil, da je bil pred tremi leti tudi on še tako srečen.

Tudi Rogljev Andrej, sedaj že tretjič klican k naboru, je šel z mladeniči v Vipavo. Prav brezskrbno, kakor ono leto Smodin, stopal je z dolgo vrsto in popeval:

Kakó bom soldat,
K' sem fantič premlad —
Ne morem še puške držat'.

Toda Andrej ni bil premlad, kakor že vemo, in tudi prešibek ni bil, kajti razvil se je zadnji čas v krepkega in lepega mladeniča. Dvakrat je že srečno ušel vojaštvu, no, in tretjič uteče tudi, čeprav ni njegov oče več župan.

Lenka mu je povila lično kito cvetja, katero je ponosno pripel za klobuk, potem ga je njena mati še poškopila z blagoslovljeno vodo, češ, da bode bolji gospodar, ker mu o zadnjem naboru minejo prava mladeniška leta. Lenki je bilo to všeč, Andreju je pa srce veselo utripalo, ko je pogledal srečno deklico. Stokrat ji je moral obljubiti, da se vrne od nabora naravnost v mlin povedat, kako so opravili. Kdo raje kot on, kdo se je spomnil — Smodina?

Toda zastonj ga je čakala.

Mrak je že legel na zemljo, zvezdica poleg zvezdice se je prižigala na nebu, toda Lenkina zvezda se je utrnila nocoj. Ni je bilo na obzorju, saj — Andreja ni bilo v mlin. Korakal je rad ali nerad z drugimi novinci v Trst, prav tako, kot ono leto Peter Smodin.

Očeta Roglja ni bilo več med zbranimi župani. Postava se je v tem času poostrila; nekateri so celó pravili, da Andrej ni bil ves čas doma in da se z očetom ne porazumevata prav. Dva sina ima Rogelj, jeden bodi njegov, drugi cesarjev. Tako se je zgodilo.

Gospodom, ki imajo pri naborih prvo besedo, tega seveda ni bilo treba dvakrat praviti: »Rogelj

Andrej — sposoben», rekli so, in veljalo je, kakor velja malokje beseda, samo jedenkrat rečena.

Ubogi oče, uboga Lenka!

Zadnji čas je bil Andrej večkrat v mlinu, o Smodinu ni bilo več glasu, in deklica je bila ž njim popolnoma zaupljiva. Njene sreče nebo se je do cela zjasnilo, prijazno solnce bodočega življenja se je prikazalo izza temnih oblakov. In sedaj takšen udarec! Kakor strela z jasnega neba, tako jo je potrla ta novica.

V.

Krogla priletela
Fanta je zadela —
NARODNA.

Zopet pomlad v deželi. Od povsodi diha cvetje, radost, veseli maj in novo življenje. Goličave je porasla trava, med zelenimi vejami zletajo krilati pevci, gnezdiijo, cvrčé in prepevajo, da odmeva po pisanem logu.

Starega Roglja je zadnja nesreča popolnoma strla. V dve gubi se je skrivil in ob palico se naslanjaje krevljial je v cerkev ali pa do sosedov. Spomnivši se Andreja, orosilo se mu je oko, da si je utrnil solzo. A poleg te nesreče je bila še druga okoliščina, ki ga je pekla, da-si mu niso ljudje ničesar očitali. Umrl mu je prošlo jesen najstarejši sin, njegova podpora na stara leta.

Prikladila se je namreč v vas neka bolezen, ki je imela vse znake prave azijske kolere. Mnogo jih je obolelo, nekateri res za kolero, a največ vsled strahu, in med poslednjimi je bil tudi oče Rogelj. Morilka — kakor je mislil, da je — vrgla ga je na postelj in zelo prerahljala njegovo zdravje. Bal se je, da res izdahne. Toda bolezen mu je prizanesla, da-si je pobrala obilo vaščanov. Dogodilo se je, da je pel mrtvaški zvon sleherni dan v tednu. Po dva in dva so devali v skupni grob. Bil je to teden groze in strahu. Zato je pa tudi vsakdo, ki je čutil kakšno malo nerednost v svoji notranjosti, hitel obračunati z Bogom in svetom, da bi potem z olajšanim srcem gledal smrti v oči. In to, pravijo, da ni šala, ako človeka v takem trenutku muči poleg skrbi in strahu o negotovi večnosti še preobložena vest. Trdijo, da huda prede zastaranim grešnikom v trenutju, ko se začne pred njimi kar samo razgrinjati prejšnje življenje, slabosti, strasti in nedolžne žrtve samovoljnosti in jeze.

V neki hiši Podvelbom se je tedaj zvijal v smrtnih težavah človek močne postave. Lasje in brada so mu že popolnoma osiveli, a bolezen je tako shujšala poteze njegovega lica, da bi ga sosed ne poznal.

Klicali so ga za Grgurja, in kakor je kazalo orodje, ki je ležalo ob njegovi zadnji uri razmetano po sobi, bil je čevljar. Često se mu ni ljubilo delati, zato je vrgel predpasnik v kot ter šel s strojarji na

semenj, kjer je pomagal prodajati in — slepariti, ali je pa mešetaril kupcem in prekupcem z govejo živino. Rad ga je pil, zato mu je pa tudi rado zmanjkalo vsega najpötrebnišega živeža, in v veliko opotiko je bil ljudem, ko se je pobahal, da je tudi o petkih jedel mesne jedi, ker ni imel drugačne zabele. In čevljar Grgur je povedal pred dobro uro, ko je bil pri njem duhovnik, vpričo nekaterih mož, da je bil on zraven in pa neki tujec s Krasa ono leto, ko so nameravali okrasti cerkev.

Ta izpoved je bila Gorjancu nov dokaz, kakšen je bil Rogelj v dobi svojega županovanja. Sam je tekel k Grgurju in še njemu posebe je moral starec povedati, kdo je bil tat. «Sedaj naj Rogelj samo še zine katero o lepih prošlih časih, takoj mu jo zabrusim na krožnik», dejal je potem.

Naslednje jutro je zapel mrtvaški zvon Grgurju.

Novica se je razširila po vasi in prišla tudi na ušesa očetu Roglju. Zdelo se mu je to odmev vseh onih krivic, katere je učinil v svojem življenju. Zdelo se mu je nemogoče več, da bi jo poravnal. Lotil se ga je obup in strah, a ne pred kolero, marveč pred smrtjo, pred sodbo. Njegov prvorojenec je ležal na mrtvaškem odru. Drugi so žalovali na glas. Roglja je pa vrglo na postelj, kjer so ga mučile še druge nemirne misli. Torej sedaj je sam, popolnoma sam na svetu. Vsi nameni, vsi načrti so mu spodleteli, ostal mu je o njih samo trpek spomin, med ljudmi

pa prikrita jeza o njegovi brezobzirnosti. Torej za to je živel na svetu. Nesrečni pohlep! —

Kakor Prometej, o katerem trdi grška bajka, da so mu orli živemu kljuvali jetra iz prsij, ko je bil za roke in noge prikovan na neko pečino, tako je rjovel in se premetal na postelji oče Rogelj. Še le četrti dan se je nekoliko umiril, moči so mu opešale in domačini so ga jeli nagovarjati, da bi se spravil z Bogom, potem mu gotovo odleže. Obrnil se je v zid ter zopet otepal z rokama od sebe, kakor bi se branil. Proti večeru je pa prosil milo: «Gospoda, gospoda, oh spovednika! kako to peče, kako žgé! Le hitro, le brž!» — Kolikor je bilo mogoče naglo so ženske pregnile posteljo z belim perilom, oblekle bolniku čisto srajco, postavile na pogrneno mizo sv. križ in dve voščenci. Sobo so osnažile, kolikor se je dalo v naglici. S prižganimi svečami v rokah so hiteli potem domači na hišni prag, da pozdravijo svojega Odrešenika. Ni sicer še pozvonilo, a cerkev ni daleč in ko pozvoni, bodo hkratu skoro že v hiši.

Toda čuj! Sedaj-le pozvanja! — Ne! Z vsemi tremi zvoní! Kaj je to? — Danes ni nijednega pogreba, tudi mrliča ni v vasi. Kmalu potem priteče nekdo in reče: «Molite! Našega gôspoda ni več. Uprav so sklenili. Bog jim daj luč nebeško. Molite, ljudje božji!»

Čakalci na Rogljevem pragu so pogasili sveče, žalostno se pogledali ter se razšli. Neka ženska je to

nesrečo sporočila tudi bolniku. Zopet so se jele Roglju ponavljati Prometejeve muke, dà, še strašnejše, kajti predobro je vedel, da umré še predno pride duhovnik iz sosesčine. Umré torej brez duhovnega blagoslova, brez sprave z Bogom. Grozno je trpel tisto noč.

Drugo jutro so prišli duhovniki k umrlemu tovarišu, brali so zanj sv. maše zadušnice v cerkvi in po končanem opraviilu je prišel k skesanemu Roglju božji Odrešenik.

Naslednji dan so zagrebli pokojnega duhovnika, ki je bil žrtva svojega poklica. Ni bilo sijajnega pogreba, ni bilo mnogobrojnega spremstva; trije duhovniki iz doline so vodili pogreb, ali pogrebcev je bilo zekó malo. Sosedje iz okolice so se bali zastran bolezni, domačini so prišli, kolikor so mogli, saj večina je bila bolna ali so pa stregli bolnikom. Toda več kot sijajen pogreb, dragi venci in dolga vrsta ljudij pri pogrebu povelečevala je žalostno slovesnost resnica, da je blagi pokojnik do zadnjega diha delil tolažbo umirajočim, pokopaval mrliča in obiskoval bolnike. Slednjič je pograbila morilka tudi njega, in v nekoliko urah se je preselil k onim, ki so šli tiste dni pred njim. Preselil se je v boljšo deželo, da prejme zaslužen plačilo za vstrajno, zvesto delovanje v Gospodovem vinogradu.

Roglju je odleglo in z olajšanim srcem je molil za dušo pokojnikovo, ko so mu udarjali na uho različni glasovi zvonov: danes meni, jutri tebi!

Kmalu potem je nehala bolezen, preboleli vaščanje so se prikazovali bledih lic na cesto ter popraševali, koliko jih je pobrala smrt, kdo je sploh še ostal. V nekoliko tednih je bilo zopet vse v starem tiru, le Rogelj je tožil, da ni nič več kaj trden, odkar ga je pustila bolezen. Žaloval je po sinovih, katerih jeden počiva pri sv. Lenartu, drugi pa biva v vshodni Galiciji, ne sluteč, kaj se je zgodilo doma. Obupal je Rogelj, da bi še kedaj videl Andreja, in groza mu je pretresala srce, ko je bral časnike in slišal grozeče glasove, kako zopet nekaj vré na Laškem. Ker je bil zadnja leta vajeen samo slabih novic, sodil je tako, da v kratkem bukne zopet tam doli ustaja, slovenske in nemške polke pošljejo v ogenj, kjer najbrže tudi njegovega Andreja dobi smrt. Pokrije ga nenasitna laška zemlja, kakor krije že stotine in stotine slovenskih sinov.

Lenka se je slednjič tudi udala usodi z malo iskrico nade, da se morda vendar še kedaj povrne Andrej v svojo domovino. Saj je v vsakem pismu, katero je pisal očetu, pozdravil tudi mlinarjeve, zlasti Lenko. Redka sicer so bila ta pisma, a toliko slajše tolažilo njenemu srcu. Sladko čuvstvo ji je prevevalo prsi, ko je sedaj o pomladnih dneh stopala ob vodi, trgala pisane cvetke, povijala jih v kite in zopet razdirala. Rahlo šumenje Bele je bilo njenemu ušesu sladko šepetanje minolih časov. To šepetanje se je zlivalo s slavčevo pesmico v melodijo, kakoršna je

ugajala njenemu trpečemu srcu. Nehote so se ji potem misli združile v prošnjo in na tihem je molila: «Bog, ti ga čuvaj, ti ga ohrani očetu in — meni».

Rada je hodila Lenka k vodi, rada se je ozirala po pisanih livadah, rada je poslušala ptičje petje; lepa pomlad se ji je zdela odsev onih jasnih, veselih dnij, o katerih se je nekoč prav za gotovo nadejala, da ji zasijejo pri — Rogljevem Andreju. A sedaj? —

Neko jasno jutro, ko solnce še ni pogledalo v mlin, prala je Lenka na Beli, ter premišljala svoj žalostni položaj, a nada v srečno bodočnost, krasno pomladno jutro, veseli pisani svet je govorilo drugače. Kolikor lepše se je kazalo pomladno jutro, toliko brž se so izginjale iz njenega srca — vse mračne misli; vzradostila se je oživele okolice, vzradostila se je tudi vsled sinočnje novice, da je namreč Andrej premeščen k trênu (voznîstvu) in kot voznik ne pojde v boj. Z Laškega je slišati dokaj nemirne glasove, a Lenke ne plašijo več. Če bode res vojska, mine, kakor je minila že vsaka druga, in Andrej se vrne, ako Bog da, zdrav in vesel v domovino ...

Tako je mislila Lenka, in srce ji je začelo nemirno bîti, saj so se v njeni domîsljiji vrstile same lepe, vesele podobe jasne prihodnosti. Srce ji ni mirovalo prej, da je zapela znano narodno pesem o regimentu, ki gre po cesti, med mladeniçi je tudi njen „ljubček“, ki „se od vseh pozna, ker lep zelen pušelj ima“. Njen mehki glas se je lepo ujemal z

žuborenjem valov in z življenjem okolu nje. Ko bi jo kdo slišal, moral bi misliti, da prepeva morska deklica.

In res, ne daleč za njo se je tihoma bližala možka postava — sam Peter Smodin. Strastno so mu žarele oči, pest se mu je nehote stiskala, stopal je previdno in pazno deklici prav za hrbtom, da ga ni mogla slišati, ne ugledati. Zato je brezskrbno pela še dalje, kako ji on obljubuje, da: „za kratka mes'ca dva, če bova še živá, se zopet vidiva“. Razbojniku je srce prevzela milina in nedolžnost dekletove duše. Kolikor bliže ji je bil, toliko mirneje se mu je pretakala kri po žilah. Oboževal je deklico in nepremagljiva moč ga je tirala do nje: jasno naj pove, kaj misli: On ali Andrej!

Lenka čuti, kako se je nekdo sklonil nad njeno glavo ter ji položil roki pred oči. Strašno je zavpila, in kos, ki je visoko gori na bregu drobil svojo pesmico, zbežal je z glasnim krikom v goščavo. Ustrašila se je zeló, kajti le s težavo se je obdržala po koncu. Smodina ni bilo v mlinu že od prošle jeseni. Ko bi vedela, da je on, gotovo bi omedlela.

«Lenka ali me še poznaš?» Deklica je strepetala, a ni odgovorila, tako je osupnila. Spoznala je tresoči glas Smodinov, spoznala je njegovo strast. Takoj je vedela, kaj bi jo rešilo. Zbrala je vse svoje moči ter se siloma iztrgala njemu iz rok.

— Nesramni razbojnik! Kako si upaš tako predrzno nadlegovati poštena dekleta?

Smodina je ta nepričakovana drznost sicer pretresla, pozneje je poslušal njene besede kot prijetno zabavo. Tako trdno jo je držal za roko, da mu ni mogla uiti, in srce se mu je paslo z veseljem na njeni zadregi; ko je pa spoznal, da misli dekle popolnoma resno, ter se prav nič neče spomniti onega časa, ko je tudi on svobodno prihajal v mlin, kjer so urice tako prijetne in tako kratke, a brhka Lenka — tako je vsaj mislil tedaj — nič manj kot njegova. Domislil si je, da sedaj kaže neprikrita resnica popolnoma drugačno lice kot si je želelo njegovo srce: spoznal je, da ima tu opraviti z žensko, ki se samosvestno bori za svojo samostojnost in poštenost.

«Ne huduj se, Lenka! Saj me menda še poznaš. Ali pa tudi, če me ne maraš več poznati, onih časov, kadar sva se drugače pogovarjala kot sedaj-le, ne moreš utajiti. Verjamem, da ti je Rogljev Andrej zmešal mlado glavico, pa draga moja, zanj ne skrbi, spravljen je tako dobro in za toliko časa, kakor je želel mene spraviti njegov oče. Toda Smodin je drugačen možak, kakor so me hoteli prenarediti. Le poglej me, takšen le sem in cesarja nisem hotel služiti, ker so me krivično vrgli v vojaški stan. Ne bi se mi slabo godilo. Nekaj znam, saj nisem zavrgel svoje mladosti, ali krivica, veruj Lenka, ta boli. Nisem je mogel prenesti».

Dekle se je res ozrlo v mladega nesrečnika in rado ji je ostalo oko na njegovi lepi opravi. Zarjavelo

obličje je obkrožala temna brada, na glavi je imel drag lovski klobuk, ob telovniku težke srebrne gumbе, kakoršne nosijo samo grajščinski lovci, za pasom lovski nož, preko ramen puško in torbo, do kolen so mu segale lepe, zelene nogavice, skratka: Smodina ni videla Lenka še nikdar v tako lepi opravi. Všeč mu je bilo, da deklico toliko zanima njegova zunanost.

«Prošlo jesen je umrl na koleri oni Grgur, ki je včasih sleparil ljudi po semnjih z mešetarenjem, včasih pa doma s krpanjem. Dobro veš, kaj je povedal, predno ga je imel zgrabiti peklenšček. Torej nisem bil jaz oni, ki je lomil v cerkev, očka Rogelj mi je pa za to naprtil vojaško suknjo. No, pa saj za to je že dobil vračilo. Njegov sin je pri vojaki, jaz sem prost, da-si po sili, a prost sem. Nasitil sem si že srce o njegovem strahu; z Andrejem pa še obračuniva — ko se vrne, to sem mu obljubil, ko je bil še doma. Kakor se posoji, tako se tudi vračuje. Lenka, Bog je nad nami!» Dekle se je kar zgrozilo, ko je čulo, da hoče razbojnik govoriti o Bogu. Česar se je bala od onega dne, kar so vzeli Smodina v vojake, to se je zgodilo do pičice. Andrej in Smodin sta si torej resnično na potu, in kdo se izogne, to vé Bog sam. Ravnodušno je torej dejala:

— Ali si vedel tudi oni večer, ko si nož nastavljal Roglju na vrat, da je Bog nad nami?

«Ha, ha, golobičica moja! To uprašáš? Morda misliš, da bi si hotel mazati roke s krvjo tega straho-

petca in širokoustneža! Za to, če bi bilo treba, imam druge poslušne duhove. A res ni, da sem ga name-raval umoriti. Hotel sem ga le ostrašiti, a reč se je obrnila na zló naši stranki. Vem, da so mene ob-dolžili vsega, ali kriv nisem, verjemi, zastonj pa tudi ne gre nikdo na mostovž čakati, kedaj bo ugodna ura, da pretrese starcu kosti. Zadosti je nasleparil in naskoparil. Stavim, da lože utрпи tisto malenkost kot da bi vrgel iz polne žitnice vrabcu, stoječemu na vrh gumna, samo jedno zrnce».

Smodin je lepo govoril, a lagal je, to je vedela Lenka.

— Tvoj tovariš ga je hotel umoriti, molči in poberi se, kajti ne maram, da bi me kdo videl poleg tebe. Sram te bodi, izvržek si, kakoršnega se sramuje vsa dolina! — O teh besedah je hotela vse popustiti in zbežati domov, ali on je ni pustil. Trdo je držal njeno roko ter zrl globoko in strastno v njene temne oči, pa zastonj je iskal tam sledu dozdevne ljubezni, zastonj sočutja, zastonj priznanja in milosti. Srce mu je strepetalo samega presenečenja, glas se mu je tresel in ustnice so mu trepetale, ko je govoril, kakor bi bil mrzličen:

«Lenka, ali si mi res nezvesta?» Deklica je molčala in komaj zadrževala solze, kajti domislila se je, kako jo je nekoč uprašal Andrej: ali ga imaš res rada?

«Lenka, molčiš! Srce ti nekaj očita! Ni res?», uprašal je drugič.

— Kako to? Saj si menda še na zdravem s pametjo in spominom. Če tako govoriš, utegnil bi marsikdo misliti, da ti je z drugim podivjal tudi spomin.

«Ti se šališ! Ali morda nimaš mojega prstana, ki je gotovo znamenje ljubezni?»

— Prstan so vrgli mati v jez takoj oni dan po semnju.

«In tvoje srce tudi ž njim, hinavka!»

— Moje srce ni imelo nikoli ne s tvojim prstanom ne s teboj ničesar opraviti.

«Tako?»

— Dà, tako, in sedaj me pusti!

«O, ne, ne, Lenčica moja! Ne pustim te, danes moraš z menoj. Koliko let je že minilo, odkar vedno mislim o tebi, želim te videti, objeti ter imenovati svojo ljubljeno Lenčico. Sedaj mi povej, ali je bilo vse moje koprnenje in vse upanje prazno? Ali je bila vsa moja ljubezen sama prevara?» Lenka je zrla v tla, rekla pa ni ničesar. Doslej je spoznavala, da je bilo najbolje, ko ni nikomur razkrivala uzroka, zakaj se je tako vedla proti njemu, poslej, mislila si je, bode tudi tako prav. Molk je ojunačil Smodina, da je nadaljeval svoje govorjenje, izpremenil je pa način, kajti mehko in milo je prosil:

«Lenka, pojdi no z menoj, in v nekoliko mesecih bodeš, kakor si sedaj kraljica mojega srca, tudi kraljica mojega neizmernega bogastva, ker povem ti, da sem imovit človek, in če se mi posreči, zbežati

čez morje v Ameriko, užival bodem mirno sadove svojega truda ter na tihem celo blagoslavljal očeta Roglja in njegovo hudobnost, s katero mi je naklonil toliko srečo».

— Srečo? Kar imenuješ ti srečo, imenujejo drugi ljudje drugače, menda rop in tatvino.

«Moja draga, ti ne umeš še vsega tega, a verjemi, da je moj denar pošten. Zamenjal sem — — »
Tu mu dekle prestriže besedo:

— Zamenjal si nesrečo s pogubljenjem.

«Samo tebe, mila moja, želim še videti srečno poleg sebe, pa ne zamenjam niti s samim cesarjem na Dunaju. Lenka, saj ni res, kar govoriš. To so le besede. Tvoje srce je premehko, preblago, da ne čuti drugače. Lenka, moj angelj, moje vse! Reci le tolažilno besedico in reši me, kajti grozno trpim. Če me zavržeš, zdivjajo v meni vse hujše strasti kot doslej, to slutim. Do danes me je samo misel na te mirila in tolažila. Moja ljuba Lenčica, utolaži me vsaj s prijaznim pogledom. Le ukaži, in vse storim, kar koli mi boš velela».

Deklica je nemo zrla pred se in molčala; njega je pa prevzela strast, da je vpil, kakor bi se gore podirale nanj, slednjič je stegnil obe roki, da bi jo pritisnil na srce, a dekllica je molcé uporabila ta trenotek in zbežala.

Smodin je zatulil, kakor vol v mesnici. «Pa me

izdaj, če hočeš, ali Andreja ne boš imela, kakor sem Smodin, katerega se vse boji».

Ne gledaje, kam stopa, prebredel je vodo ter jezno lomastil navkreber po gozdu. Lenka je pribežala domov brez duška in nikomur ni povedala, kaj se ji je zgodilo. Prišedši v sobo je sklenila roki ter jih povzdignila k podobi Matere Božje v zahvalo, da je tako srečno prebila nevarnost, potem je pa molila tudi za Andreja, da bi ga vsemogočni Bog obvaroval vsakoršne nesreče. Saj Smodina — tako je mislila, dokler je pri vojaki — se mu ni treba bati.

Kmalu potem so prišli neko jutro orožniki v mlin poizvedovat o Smodinu. Stric Marko sam je odgovarjal orožnikom, ki so hoteli vse vedeti o Smodinu. Izpraševali so ga celo take reči, o katerih se stricu še sanjalo ni nikoli. Orožniki niso izvedeli ničesar, Marku so pa obljubili sto goldinarjev, če vé, kje se skriva Smodin in jim ga izda. Pravili so mu, kako je nekje tam na Tolminskem pobil dva orožnika, kar je našim čitateljem že znano, potem so rekli, da so mu na sledu kot ponarejalcu denarja, in kar se je godilo z Rogljem, imajo vse popisano. Stric Marko je majal z glavo ter primerjal nekdanje čase s sedanji. «Bodi že tako ali drugače, za mojih dnij je bilo bolje na svetu. Ta mladina, ta mladina!»

Orožniki so se spogledali in, videči, da ničesar ne opravijo, odšli po svojem potu. Tiste dni so iskali Smodina po vseh krajih. On je dobro ovohal namere

svojih zasledovalcev — svoje ljudi je imel povsod — ter jo potegnil na Ogersko, kjer je tiste čase njemu in njegovi družbi še svetela pšenica. Tam je ostal blizu poldrugo leto.

Ko so se jele zbirati čete in odhajati na Laško v boj, zazdelo se je tudi Smodinu, ki je ta čas popolnoma podivjal, da ima še nekaj opravila doma — pri materi, o kateri je izvedel, da je nevarno bolna.

Vrvenje v laških mestih namreč ni hotelo ponehati, in prav so govorili oni stari možjé prošlo zimo, da kadar je v travi mnogo kobilic, tisto leto ne bo brez vojske.

Takoj spomladi l. 1859. so se pomikali avstrijski polki v italijanske nižave. To je bilo živahno po cestah noč in dan. Bobni so ropotali, vojaške godbe so donele po trgih in vaseh, koder so se pomikala krdela ljudij, samih mladih mož — nedvomno v smrt. Toda ljubezen do stare domovine in Slovencem prirojeno spoštovanje do svojega vladarja se je tako čudno spojilo podedovanim sovraštvom do upornih Lahov še izza l. 1848., da so šli nekateri slovenski mladeniči tako navdušeno in pogumno v boj, kakor v bližnji trg na semenj, kateri prav gotovo ne mine brez kakšne male praske.

Poslednjo zimo je bival Rogljev Andrej še v Galiciji, a v poslednjem pismu je omenil, da jih prav v kratkem premesté na Ogersko, od koder bo treba na Laško v ogenj za cesarja in domovino. Andreja

ni plašila misel o smrti, saj je vedel, da z oskrbovalnimi vozovi ne pridejo sovražniku pred oči. V listu je tudi izrekel nado, da bode pred vojsko videl svoje drage domačine, saj pojdejo gotovo čez Hrušico ali pa mimo Postojine v Italijo.

Mlinarjevi Lenki je bila ta nada pravo tešilo. Zbrisala je v njenem spominu hkrati vse one neljube črte, katere je bil uzročil zadnji čas Smodin s svojim vedenjem in pa s tem, da ji je očital nezvestobo in nehvaležnost. Ako je imela ž njim dotlej samo iskrico sočutja, mrzila ga je poslej tako, kakor sploh more človeško srce mrzeti človeka podivjane narave.

Zelo jo je veselilo, ko je izvedela, da po onem nesrečnem sestanku ni bilo več slišati o ropih in tatvinah v okolici. Zasledovalci ga niso ni ujeli ni zasledili, moral se je torej sklatiti kam na tuje. Želela je samo še to, da bi se tudi ne vrnil nikoli več.

Iz bližnjih vipavskih vasij je bilo več mladeničev že na Laškem. Čakali so samo trenotka, da bi se sprijeli z Lahi in Francozi. Le malokdo je bil tako srečen, da se je mogel oglasiti mimogrede tudi doma. Vojaške postave ne poznajo izjem, posebno pa ne o vojskinem času. Boben kliče na delo, kliče tudi k molitvi, boben kliče neizprosno tudi v smrt. Njegov glas ni šala.

Bilo je nekaj dnij pred sv. Ivanom. Miren, tih je bil večer. Po vipavskem polju je ležala skrivnostna meglica. Mesecev srp jo je obseval, kakor bojno

jezero. Na nebu so blestele zvezde. Slovesen mir je kraljeval v naravi. V tem času so se na Laškem ob Ticinu pomikali drug proti drugemu sovražni polki. Pomožna krdela in oddelki z živežem so se pa še vedno zgrinjali po vseh cestah v laško ravan. Nekateri polki iz avstrijskih dežel Lombardske in Beneške so stali za zaslombo na Primorskem in Kranjskem. Marsikateri laški vojak se je tedaj željno oziral tja doli na zahodne gore, kjer mu je nemirna domovina. Mnogi od njih bi jo bili najraje popihali čez mejo k borečim se bratom. Toda pred njimi je stražil nezrušni železni obroč. Tam skozi ni mogoče, ko bi se kdo splazil v sedanjem nemirnem času tudi preko meje.

Vendar so nekateri poskusili redko srečo.

Tisti večer je zbežala od polka, ki je nočeval na Razdrtem pod Nanosom, cela stotnija vojakov. Skušala je uporabiti medlo razsvetljeno noč, da bi se preplazila čez Nanos k Beli, od tod na Kolk, Čaven in dalje po samih skrivnih potih do meje, kjer mora pomagati zvijača.

Devet ura je odbila na zvoniku cerkve sv. Lenarta Podvelbom, ko so se pomikali še nekateri vojaški vozovi doli od Višenj proti vasi. Med vojaki, spremljajočimi vozove, bil je tudi Rogljev Andrej. Solze so mu zaigrale v očeh, ko je slišal zopet udarce domačih zvonov, kako milo, kako sladko ga vabijo k sebi. Tako nežno in ljubeznivo ga je samo še pokojna mati vabila v naročje. Andrej je otrnil solzo, kajti

vojaku se to ne spodobi. Hkrati ga je pa tudi obšla še neka druga misel. Ko bi stopil pogledat k Lenki? Že je poiskal zapovednika in mu razodel svojo željo, ko se je spomnil še očeta. Tudi njega mora obiskati. Toliko prememb je v domači hiši, odkar ga ni bilo doma, da se je čudil samemu sebi, kako je mogel najprej misliti na Lenko in šele potem na vse drugo. Prav gotovo ne bode časa, da bi videl očeta in Lenko. Dobil je dopust, hitel naprej, pozdravil domače, stisnil očetu roko ter mu zašepetal na uho, da se mu mudi še k Beli... Tedaj ga je oče pogledal srčno in milo ter pustil s solzami v očeh.

Andrej se ni oziral ne na levo, ne na desno. Nagloma je lomastil navzdol, in to skrivnostno šumenje vode zdelo se mu je, da je danes vedno dalje od njega, kakor bi bilo začarano. Nekaj trenutkov prej kot Andrej Rogelj, udaril je na okno Lenkine spalnice Peter Smodin, rekoč: «Lepo te prosim, povej, če si se kaj premislila. Moje srce še vedno koprne po tebi, brez tebe ne morem le trenutka več živeti. Mati mi umira doma ta trenutek, a jaz sem tukaj. Lenka, samo zastran tebe sem tukaj...»

Dolgo časa ni bilo odgovora, in Smodin je nestrpnostno nabijal po oknu. Z levega in desnega pobočja reke je prihajal šum, kakor da se bližajo mlinu nekatere osebe. Smodina danes to ni motilo. Moral je izvedeti, kako se mu odloči usoda življenja. Slednjič začuje skozi zaprto okno: «Beži in pokori se za ne-

številne hudobije; svojega srca pa ne ponujaj nikomur več, kajti ona, ki bi ga marala, ne bi bila veliko več vredna od tebe. Z Bogom!»

— Torej z Bogom, Lenka! Živega me ne boš videla več, pa tudi Andreja Roglja ne. Vsak trenotek te obišče, a jaz mu posvetim, da bo videl vsa nebesa odprta. Moje orožje je izvrstno. — Ne bodeš ga imela, da-si ti je s sladkimi besedami premotil trmasto glavico. Smodin do nocoj ni pobijal ljudij, a nocoj pade prvi; tega bodeš kriva ti, nezvesta deklina! Dotlej pa srečno! —

Z zobmi škripaje je odšel.

Lenka se je naslonila na posteljo in ihtela. Andrej je torej izgubljen, navzlic temu, da je ona obema toliko let zaman prikrivala pravi uzrok. In vendar je temu tolovaju še prezgodaj poved la resnico. Vse drugače bi bilo lahko. A sedaj, sedaj! Da bi Andrej vsaj ne prišel nocoj blizu. Toda zviti Smodin je moral že vse poizvedeti, kajti on ima svoje uho povsod, kjer sluti nevarnost. Kakor srčno je želela videti Andreja, dala bi nocoj vsaj polovico svojega življenja za to, da bi mu mogla sporočiti nevarnost.

Pok! — puška je počila ne daleč od mlina. Lenka je čutila, kakor da je tudi nji počilo srce. Sedaj je mrtev, to je bila njena prva misel. Obupno je vila z rokama in gorke solze so se ji udrle po obledelih licih. Strahoma je pogledala skozi okno na trato, kamor je mesec posijal po rosnih kapljicah. Na

drugem koncu hiše se je sicer razlegal ropot mlinskih koles, a tu se je slišal samo lahek odmev. V grmovju so drobili zaljubljeni slavci svoje pesmi. Nekaj trenutkov pozneje je slišala zdolaj po travi nagle stopinje. Dekle se je streslo, kakor drevo, ki je dobilo poslednji udarec sekire. Mislila si je: to je on; prišel se je pohvalit o izvrstnem uspehu. Res, nekdo je potrkal na okno, ki je bilo zaradi varnosti popolnoma zaprto.

«Lenka, jaz sem, jaz — Andrej! Odpri!» Deklica je stopila k oknu, da bi se prepričala, če ni morda to le Smodinova zvijača. Zadrhtela je na vsem telesu, ko je spoznala vojaško obleko. Bil je res Andrej.

«Lenka, daj mi no roko! Poslednjič te pozdravljam!» Zelo se ga je prestrašila. Saj ji je bilo popolnoma nedoumno, da je živ še tukaj. Nagloma pa si je vso stvar razložila tako, da je Smodin streljal nanj, pa ga ni prav zadel. Gotovo je, da se sedaj plazi kakor maček kod v bližini, da dovrši drugič, kar se mu ni posrečilo prvič. Nagloma je razložila Andreju vse svoje pomisleke, povedala mu je tudi, kako je odpravila Smodina in zakaj se je bala doslej povedati mu resnico.

Dobro je dela Andreju dekletova odkritosrčnost, zato ji je razodel, da je nekdo streljal za njim, pa ga ni zadel, — bil je Smodin. Andrej se je nasmehnil, segel deklici v roko, katero mu je ponudila skozi

okno, poslovil se in odšel, obljubivši pisati domov takoj po končani vojski, ako ga Bog ohrani. «Če padem, draga Lenka», rekel ji je, «izbiraj si prosto drugod, samo njega, le njega nikar ne poslušaj». Ona si je obrisala solze s predpasnikom, Andrej je pa zbežal po stezi na glavno pot. Bil je že nekaj minut od mlina, ko je slišal drugi strel. Uzroka si ni mogel razložiti, kajti, da bi Smodin sedaj streljal za njim, zdelo se mu je vsaj v takšni noči, kakoršna je nocojšnja — preneumno. Hitel je naprej, da bi čim prej došel vojne tovariše. Lenka se je po njegovem odhodu odahnila. Še vedno je čutila pritisek njegove desnice; zdelo se ji je, da sliši še njegov govor ter čuti njegov dih, kakor tudi njega samega v bližini. Misli so ji vsplule iz vznemirjene sedanjosti v lepo prihodnjost, in v takšnih sanjah ni čutila mnogo tega, kar se je godilo okolu nje. Zabila je ugasniti lučico, zabila je zapreti okno; blaženost, ki je polnila njeno srce in njeno dušo, prevzela je tudi njo samo.

Lenka ni slišala, kako je kmalu potem naglimi koraki premerila vrt druga vojaška postava, poslušala pod njenim oknom ter potem jela pripravljati drog, da potrka. Tedaj je počila tik pod oknom puška. Lenka se je stresla, kri ji je zastala v žilah in misli so ji zastale. Kakor besna je kričala in bežala k materi: «Ubil ga je, Andreja je ubil! Pod oknom leži mrtev...!»

Kmalu so bili v mlinu vsi po koncu.

VI.

Le en pogled, srce se vžge,
Le en pogled, srce se stré.

GREGORČIČ.

Smodin je bežal, kakor Kajn z mesta svojega zločina, bežal je k materi. Vleklo ga je nekaj sicer že dolgo časa domov, a priložnosti ni bilo prave in pota mu niso bila prosta. Sedaj je prišel, a ljubosumnost mu ni dala prebiti poleg umirajoče matere. Ko je izvedel, da je Rogelj doma, splazil se je skrivaj opazovat, če pojde v mlin. Tu je sklenil, ohladiti si jezo na njem. In res si jo je ohladil ter mirno, kakor človek, ki vé, kaj dela, vračal se domov. Vest, katere ni poznal že davno, ni ga vznemirjala, a sladko čuvstvo, da se je maščeval za sramoto in krivico, to čuvstvo se tudi ni hotelo oglasiti. Srce mu je bilo skoro nemirno, dasi ni bil tega navajen.

«Sedaj pa pojdem delat pokoro, kakor mi je velela ona», mrmral je sam s seboj. «Moje delo je dovršeno! Tam začnem, kjer sem padel prvič. — Na Laškem grmé topovi in prasketajo puške. K prostovoljcem pojdem». To je bil prvi njegov sklep. Mislil si je, če me spoznajo, toliko bolje, sam povem uzrok svojega bega in zadovoljno se udam vsakoršni kazni. Potem se vrnem domov — in moj zaklad — in Lenka! Vedno hitreje je stopal navkreber. Okna materine spalnice so žarela v nenavadnem svitu. Temu se je

čudil. Prehajala ga je že misel, da ga mati težko čaka. Rahlo se je nasmehnil in še bolje pospešil korake.

Prišel je na dvorišče — pogledal oprezno skozi okno — — —. Mati leži na mrtvaškem odru, okolu nje se utrinjajo voščence, nekaj ljudij z resnimi obrazi se premika po sobi. Smodin ne more naprej, da-si bi srčno rad planil k mrtvi materi ter bi se zjokal ob njeni strani; a ljudje bi ga zasačili in prijeli. Toda on bi vendar še rad rekel z Bogom mrtvi roditeljici. Zato pogleda prav blizu okna, pa takoj odskoči, kakor da ga je pičila kača. Videl je mirno počivajočo starko prav takšno kot one čase, ko je še skrivoma prihajal k nji po noči. Ondaj je prebiral jagode na rožancu in molila za izgubljenega sina, o katerem je bila popolnoma uverjena, da ni hudoben, da se gotovo poboljša; kakor strela je presunil Petra ta pogled. Spomnil se je hkrati vseh lepih opominov in nauk, s katerimi ga je svoje dni svarila in učila, spomnil se je tudi, da so bili do današnjega dne vsi — zaman. On je živel, kakor je hotel, in sedaj ob smrtni postelji svoje matere je takšen, kakor mati ni hotela. Neki znan glas je Smodinu briznil kakor brencelj mimo ušes: ubijalec!

Opotekaje je stopil za ogel pod drugo okno, od koder je mogel neopažen gledati mrtvi materi v obraz. In groza! Tudi materin obraz se mu je sedaj zdel grozen, očital mu je uboj.

Mož, ki je že tolikrat bil v smrtni nevarnosti, dà, smrti sami že gledal v oči, strepetal je o tem pogledu. Vzdihnil je, kakor otrok, kateremu so roditelji odrekli svojo ljubezen.

Pod oknom se je zgrudil Smodin, katerega se je bala vsa okolica. Kakor na poslednji sodbi, stalo mu je pred očmi preteklo življenje, in vsak trenotek si je ponavljal očitaje: Peter, do materine smrti si se ogibal uboja s svojimi rokami, a sedaj si zapečatil ž njim materine muke. Lahko bi bil marsikaj spoznal in bolje obrnil v nemirnih valovih svojega življenja, o katerem je često sam trdil, da ni toliko vredno kot pasje, toda Peter si je delal pravico sam. Do danes je sam sebi sodil pravico, danes je pa ista pravica obsodila njega.

Njegovega življenja zrcalo mu je kazalo nocoj same zgrešene namene, hudobne načrte, prevare in — krivične osvete.

«Dolgo sem se bojeval nasproti misli, da mi je za vselej ogrenjeno življenje, doslej nisem tudi še obupal, ali sedaj? — Res, vse bi bil še prestal, ko bi ne bila trpela vsled tega moja ljubljena mati. Tudi ona je morala biti žrtev Rogljevega samosilstva. Slednjič mi je prekrižal pote Andrej Rogelj. — Na rokah bi jo bil nosil in ničesar bi ne bilo manjkalo oni prevzetni Lenki, — pa saj prej ni bila takšna. Gotovo ji je natvezel vse polno mojih pregreh, drugače bi ona ne mogla tako čudno misliti o svojem ljubimcu».

— Po teh besedah, katere je Smodin polglasno mrmral pred sé v travo, ozrl se je tolovaj v okno, koder je prihajala svetloba mrtvaških sveč in sijala na nizko travo. Stresel se je in solza mu je zablestela v očesu. Zaškripal je z zobmi, skrčil pest in se zagrozil proti Rogljevemu domu kazaje: «Prekleta gnezdo! — Pravičen je Bog, vse dobro povračuje po zasluženju. Tudi Rogelj ima mrliča. Le zvonite, le molite za-nj! Ha, ha! Izvrstno sem ga zadel, ha, ha! — Moje matere tudi ni več — — »

«Zdaj me primite, zdaj me uklenite! Tukaj le sem. Svoje delo sem dovršil, a tudi moji sovražniki so dovršili svoje». Govoril je glasno in vedno glasneje. Skočil je pokoncu, vrgel puško daleč od sebe in šel naravnost v hišo.

Vsi so že pospali, le star možiček je sedel poleg ugaslega ognja in dremal, le ko mu je imela glava butniti ob kolena, zbudil se je in pogledal v sobo k mrliču. Bil je namreč mrliški varuh. Ko je slišal Petra, mislil je gotovo, da je kak popoten tujec, želeč prenočišča, a čudno se mu je zdelo, kaj ima opraviti pri mrliču. Vzel je torej palico, ob katero se je opiral, ter lezel v sobo za njim. Ostro je pogledal Smodin, kdo je prikrevljal semkaj motit mrtvaški mir, pa tudi starček se je zdrznil, ko je spoznal moža, katerega so se bali vsi malo manj kot živega vraga. Stresel se je in usedel se za vrata, kričeč: «Milost, Peter, zanesi mi! Nikomur ne povem, da si bil tukaj.

Saj sem vedel, da je tvoje srce še dobro, ker nisi zabil svoje matere».

— Očka, le kričite, kolikor morete. Nikogar se ne bojim. Povejte vsem, da je prišel Smodin pokropit ljubljeno mater in s tem tudi ugonobil svoje življenje. Sam se sicer ne pojdem prijavit gosposki, ker bi bilo preneumno, a popraviti hočem krivico, ki sem jo storil s tem, da sem pobegnil od vojakov, tako, da pojdem takoj sedaj prostovoljno v boj proti Lahom, kjer me čaka smrt.

Starček je še vedno trepetal in jecljal med zobmi nerazločne glasove.

— Povejte tudi, da sem jaz nocojšnji večer ustrelil Rogljevega Andreja. Ni me strah tega povedati in tudi žal mi ni prav nič. Z Bogom, mati! Z Bogom, rojstna hiša! Z Bogom, dom! Smodin gre po smrt med bojni grom; tam, pravijo, da se umira najbolj po ceni. Ne bom se gugal med zemljo in nebom, v boju bo prijetniše skleniti to večno preganjanje, katero hočejo, da bi imenoval življenje. A če me ne usmrti sovražna svinčenka, vzamem domačo. Smodin je človek, ki ne umré na postelji! Z Bogom očka! —

Stari možiček se je prekriževal. Smodin je pa bežal potem kolikor je mogel. Tisti dan o poldne je bil že v Gorici ter se pridružil s tujim imenom četi slovenskih prostovoljcev, ki so se odpravljali v boj na Laško. Ali Smodin ni imel sreče. Prosil in doka-

zoval je svojo spretnost za pešca, pa so ga vendar uvrstili med sanitejce. Smešna se mu je zdela ta služba, in kmalu bi bil obupal, da se mu tu izpolni zadnja želja o smrtonosni svinčenki. Nekega dne potem je sam prosil, da bi smel takoj poleg duhovnika in tudi pred njim poizvedovati o umirajočih junakih. Ta želja se je izpolnila Smodinu, z novim imenom Rogljeviču. Treba bi bilo torej samo začeti, in svinčenka bi prišla. Rogljeviču se je zdelo, da je vsak trenotek bliže smrti. — — —

* * *

Poglejmo, kaj se je godilo tiste dni v njegovi domovini.

Stric Marko, hlapec in mati mlinarica so hiteli gledat za hišo, kjer je nekaj trenotkov prej počil strel in so se slišali pojemajoči vzdih. Lenka, sluteča, da je Smodin ubil Andreja, onesvestila se je takoj. Šele mati, vrnivša se v hišo, kamor so prinesli ustreljenega tujega vojaka, vzbudila jo je iz strašnih sanj. Mrtveca ni poznal nikdo. Le hlapec, ki se je delal, da nekaj razume o vojaki in vojaških razlikah, trdil je, da mrlič ni iz domačega polka. Bil je še gorak, in krv mu je curljala iz rane na zadnjem delu glave. Nikamor niso vedeli ž njim. Naposled je dejal stric Marko:

«Upajmo, da je kristijan. Spodobi se mu torej kot mrliču krščanska sprava po smrti. Tu le v veži naj leži, svetilnico mu postavim k glavi. Ti Jože», reče hlapcu, «pa pojdeš naznanit takoj ob zori dogodek

v Vipavo. Tam bodo že vedeli, kako in kaj treba ukreniti. Izpod strehe ga ne smemo vreči, če ga je pri naši hiši dohitela smrt. Bog vedi, kje čaka nas».

Tako se je zgodilo.

Zjutraj, ko je bilo solnce že visoko, prišla je sodna komisija, prišla sta tudi župan Gorjanec in oče Rogelj v mlin. Pripovedovali so, da je prošlo noč pobegnilo mnogo laških vojakov čez Nanos preko Bele v domovino. Morali so že kako izvedeti, da bo njihova domovina gotovo rešena avstrijskega gospodstva. Zato jim je bila jedina skrb: samo srečno do meje. Pot po Nanosu je težavna in utrudljiva. Kdo vé, če ni ta-le nesrečnik tukaj v mlinu iskal krepila za lačni želodec? Skozi vrata se ni upal, zato je trkal na okno, kjer je videl luč. Tod okoli je oprezoval Smodin — to so domači povedali — in misleč, da je njegov nasprotnik, ustrelil je in — zadel izbornu.

Drugi dan so mrtveca zagrebli na sanaborskem pokopališču.

Mnogo so ljudje ugibali in, kakor povsod, mnogo lagali o nenavadnem umoru. Mlinskega hlapca je bilo nekaj mesecev potem tako strah, da ne bi šel po noči tudi za pol sveta nagibat vode na jez. Moral je to opravljati, dasi tudi nerad in težko, stric Marko, ki se je čim dalje bolj čudil hūdim časom; dan za dnem mu je naraščalo pripovedovanje ljudem, ki so nosili v mlin, a ni več pravil starih dogodb, namnožile

so se mu novejše, tako, da je pravil dan za dnem o Smodinu, o Andreju in o božji previdnosti.

Tudi mlinarico in Lenko je bilo strah, a stric ju je znal prepričati s sto in sto primeri, da je strah prazna domišljija. Lenka si je mislila, hvala Bogu, da je takó, ko bi bil Andrej ubit, strah bi me bilo res, a ne njega, marveč svoje prihodnosti.

«O, da le on ni!»

Hlapec Jože si je pa raje postlal na odru med mlinskimi kameni, nego da bi spal na podu.

Ko je izvedel tudi oče Rogelj, kaj je govoril Smodin oni večer, ko mu je bila mati na mrtvaškem odru, vskliknil je zmagonosno: «Vidite no! Nekaterokrat sem se že pokesal, da sem ga bil stlačil med vojake; sedaj pa vidim, da bi imel pri Bogu velik odpustek oni, ki bi ga bil ondaj kar hkrati za peté obesil. Vidite no, kakó človeka često zapelje srcé».

Vsi, ki so slišali Rogljevo modrovanje, pritrdili so mu na glas, in bolj kot poprej je bil Smodin strah in groza vsi okolici. A zaman so se bali.

Minila je nesrečna vojska leta 1859. Nekateri polki so se vrnili v svoje kraje. Manjši so bili in potrebni vsega, kajti ostalo jim je po vojski samo življenje. To jih je zeló vznemirjalo po prestalih vojnih mukah. Pripovedovali so, da vsled vojne razburjenosti niso mogli redoma dobivati hrane in drugih potrebščin. Prošlo je torej nekaj dnij, predno so se privadili staremu redu.

Tudi nekateri ranjenci so že prišli v bolnice domačih mest, Andreja Roglja pa ni še bilo. Nekega dne so pripovedovali vračajoči se vojaki na Rogljevem domu, da je bil Andrej težko ranjen, a nikdo ni mogel povedati, če je še živ.

To so bile muke ne samo očetu Roglju, marveč tudi Lenki, njeni materi in stricu Marku. Dekle je tavalala najraje po samotah, skrivoma brisala solze in sanjala o srečnih prešlih časih. Često se je tako uglobila v misli o minulih srečnih trenotkih, da je nehoté pogledala na hribček nad hišo, koder se je tolikrat prikazal po stezi ljubljeni mladenič. Zamahnil je s klobukom, in takoj je vedela, da ni nikdo drugi kot Andrej. A sedaj! Zopet so jo polile solze in na glas je zaihtela silne bolesti, ki ji je stiskala srce. Saj ga prav gotovo krije tuja zemlja. O, da bi bil vsaj umrl doma! Sleherni dan bi odičila njegov grob, odičila ga s cvetjem, točila bi nanj gorke solze in klicala bi svojega Andreja. Sedaj je šele spoznala, da se je izkazala nevredna njegove ljubezni, ker je tako dolgo vsled boječnosti omahovala in ni povedala Smodinu, da ga ne mara. Andrej ji je bil vedno najdražji, da-si ji tudi ni prinesel prstana — kakor Smodin — ponujal ji daril, ki so bila Bog vé čegava in odkod, — Andrej ji je podaril čisto, ljubeče srce.

Včasih se je jezila na starega Roglja in njegovo lakomnost, najčešče pa na Smodina, kajti prav njegova usiljivost in slepa ljubezen je bila vsega kriva. Saj

njegova rokovnjaška pamet menda tudi nese toliko, da njega, razbojnika in tolovaja ne more vzeti, kako, ker ni varen, da ga ne ujemó. Le njegova domišljija ga je prepričala, da ga je kedaj res ljubila.

V takem razmotrivanju je pričakovala sleherni dan potrjene novice. Z materjo sta se že zmenili, koliko svetih maš plačate zanj, in tudi stric Marko je obljubil, primakniti nekaj starega srebra. Sklenili sta, denar izročiti vipavskemu gospodu Antonu, ki je Andrejev daljni sorodnik in je bil tudi v vojski. Mlinarica je nekega dne potrkala pri njem, a povedali so ji, da gospoda še ni od vojakov. Lenka je zato vedno huje bledela.

Cerkev Podvelbom je bila po znani bolezni, ki je pobrala marljivega dušnega pastirja, nekaj časa brez duhovnika. Minilo je nekaj nad jedno leto, ko je Podvelbčanom nebo milostno dovolilo zopet stalno sveto daritev. Poslali so jim mlado duhovsko moč, gospoda Janeza. Pri Roglju se je novi gospod prav kmalu seznanil, ker je rekel, da pozna gospoda Antona že iz šolskih let. Na sorodstvo z gospodom Antonom — da-si tudi majhno — so bili Rogljevi zeló ponosni.

To je bilo tudi uzrok, da je gospod Anton, vrnivši se od vojakov, posetil svojega šolskega tovariša Podvelbom, in seveda stopil tudi k Rogljevim pozdravit „sorodnike“.

Govorili so o tem in onem, naposled zeló veliko o vojski, o Andreju, o Smodinu, pa zopet o vojski

in zopet o Andreju. Ne moremo ponavljati vsega pri-povedovanja, ker nas silijo druge okoliščine, da nada-ljujemo po tem potu. Zadostuj le toliko, da je prinesel gospod Anton s svojimi novicami prvo oljčino vejico tolažbe in miru trpečim srcem.

V tem času so ponehale novice o Smodinovich junaštvi. Saj je tudi on nehal biti nekdanji Smodin, svojeglaven, osvetljiv in podivjan mladenič. Vojska je huda šiba, vojska ga je spametovala.

Kakor je našim bralcem že znano, iskal je nalašč smrti na bojišču. Vojaški duhovnik, kranjski Slovenec, se je čudil njegovi pridnosti. Mikalo ga je izvedeti, kdo in kaj mora biti Rogljevič, ki je sicer res prostovoljec, a tudi stopa smrti kar naravnost pred oči. Nikdo ni vedel besedice o njem, da-si je bilo pri polku mnogo kranjskih mladeničev in starih vojakov, ki so poznali svoje tovariše tudi za ves čas svojega službovanja. Duhovnik, ki ni bil nikdo drugi kot gospod Anton, Rogljev sorodnik, in je dobro poznal Andreja Roglja in druge vipavske fante, lotil se je Rogljeviča sam. Pokazati ga ni mogel svojim fantom, ker so bili oni daleč v stran, s samim opisovanjem pa tudi ni dosegel ničesar.

S prijaznim in zaupnim občevanjem si je kmalu pridobil Rogljevičevo pozornost. Prostovoljec se je namreč često šalil s smrtjo in posmrtnostjo. Gospod Anton ga je želel zlepa pripraviti na boljšo pot.

Stala sta ob reki Ticinu. Duhovnik je zamišljeno zrl v valove. Rogljevič se je pa lahkomišljeno oziral tja v daljavo, od koder so pričakovali sovražnika.

«Poglejte, Rogljevič, to le ravnino! V kratkem bode namočena s človeško krvjo».

— Škoda, kaj ne gospod pater, škoda toliko mlade krvi.

«Res, prav pravite, ali naša naloga bodi, da ne pojde nikdo nepripravljen na oni svet».

— Ali mislite, da to pomaga?

«Čudno uprašanje. Morda niste sami še nikdar premišljevali o tem? In vendar pravite, da ste Slovenec, Kranjec?»

— Razmišljal ali ne razmišljal, kaj mi je do tega. Gospod pater, vi ste jedini v tem, da vam povem, kaj me je prignalo le-sem.

«Veselilo me bode. Doslej sem bil zadovoljen z vami; upam, da bom poslej, ko zapojó bojne trombe, tudi vas mogel pohvaliti».

— Ne verujem, če spoznate moje namene.

«Čudno govorite. Saj vendar niste prišli za stavo sem v smrtno nevarnost, ka-li».

— Ne za stavo, marveč smrti iskat. Smrt je moje tolažilo, smrt je moja rešitev. Gospod pater, vi ste vrl človek, in obljubim vam, da vam povem po končanem boju vse, kar me teži v življenju, in gotovo mi pritrdite, da človeku, katerega so prevarile vse nade, in človeku, kateremu se je v žolč spremenilo

sleherno veselje, ne kaže drugega kot smrt, sladka, prostovoljna smrt.

Duhovnik je zmajal z glavo, rekel pa ni besedice. Slutil je, da ima pogovor z nenavadnim človekom. Ločila sta se.

Smodin-Rogljavič je povetil glavo. Spomini iz nedavnih dnij so mu morili dušo. Videl je svarilen obraz svoje matere, videl je Rogljevega Andreja, ko je še kot deček hodil ž njim po domačih logih, videl ga je tudi potem — v oni noči — — On je namreč še vedno mislil, da ga je res usmrtil.

Napočil je usodni dan 24. junija. Vojska je imela mnogobrojno svatbo, smrt svojo žetev. Zjutraj ob zori se je začelo grmenje topov in prasketanje pušk. Vojaki so padali kot snopje na obeh straneh. Gospod Anton se je vedel izborni, predrzno in obupno pa Rogljavič. Silil je neprenehoma tja, kjer je padalo svinčeno zrnje. Sreča se ni obrnila še na nobeno stran. O poldne so se naši jeli umikati na desnem krilu. Nevihta jim je bila v obraz, zmešnjava je nastala v obeh taborih. Sovražnik je drvil naprej, naši so se reševali na desnem krilu, kakor so mogli. Mlake vode in krvi, ranjencev in mrličev, konj in voz je bila polna širna ravan.

Sovražnika je bilo seveda mnogo več, a naše je bodrila zavest, da se bojuje sam vladar ž njimi. Na levem krilu so se držali kot stena. Zmešnjava levega krila je vse pokvarila. Francoski cesar je

izjavil, da ne želi več prelivanja krvi. Vojna sreča se je odločila v korist sovražniku.

Rogljevič je imel vse polno dela. Čudil se je le, da ga ni zadela nobena krogla, da ga ti topi, nemi mrtvaški obrazi gledajo tako čudno, prezirljivo... Malo časa je imel za razmišljanje, ali nekaj ga je vendar ščipalo neprenehoma: Peter, kaj bo sedaj. Nobena krogla se te ni usmilila? Ali danes ni utegnil veliko ugibati o tem.

Nevihta je ponehala, utihnil je tudi grom topov. Veseli so oni, ki so odšli zdravi, srečni so oni, katere je smrt rešila zemeljskih vezij. V bolnicah zdihujejo ranjenci v različnih bolečinah, a le malokateri je tako obupan, da bi hotel to mršavo življenje radovoljno zamenjati s smrtjo, in vendar so oni srečni, ki so se rešili muk in trpljenja. Kako je človek navezan na to solzno dolino!

Drugače Rogljevič. Želel je, da bi se zvalil z mrtveci v zijajoči skupni grob. Tam bo vsemu konec, žalosten konec žalostnega življenja.

Sanitetni oddelek se je čudil, da so krogle frčale tudi do oddelkov za preskrbovanje. Seveda naglo, kakor je le kdo mogel, kakor šumeči morski val, ki ne pozna ovir, marveč se raje razbije ob skalovju, pomikala se je pehota, konjica in topništvo na Avstrijce, ko je bil poraz že dovolj očiten. Andrej Rogelj je bil težko ranjen v ledja in roke. Nezavestno se je zgrudil na tla. Tovariši so mislili, da je mrtev.

Kar je že prej želel, da ne bi videl — namreč poraza — to se je zgodilo. Mimo njega je drvilo vse kakor v divji gonji, a ničesar ni opazil. Andrej ni slišal zmagovalnih vsklikov s sovražne strani, ni slišal srce pretresujočega zdihovanja umirajočih tovarišev in trpečih ranjencev. Kakor nevihta, ki se nagloma zbere ter pretrese domače nebo, domače hribe in planine, pa zopet mine, nebo se zjasni in mirno posije ljubo solnce na strto rastlinje, tako je danes vse minilo mimo Andreja.

Solnce je res prijazno posijalo izpod oblakov nad zapadnimi gorami, ko se je Andrej zavedel, odprl oči in po silnih bolečinah spoznal, da je še živ. A tudi nič več ni mogel spoznati, kajti strti vozovi, razmetane posode, odgnani konji in trupla, ki so ležala poleg njega kot snopje o žetvi, ko jo je razmetal vihar, vse to mu je bilo nedoumno, in zatisnil je oči. Vsled bolečin se ni mogel ganiti.

Ondaj so se bližali mrtvecem in ranjencem nekateri možje, ki so jih liki blaženim duhom pregledovali, tolažili, obvezavali in spravljali na vozove ali nosili na kupe. V prvem oddelku takoj spoznamo po visoki postavi in bledem, upadlem licu Petra Smodina, ki sliši sedaj na ime Rogljevič. Utrujenost se mu pozna na očeh.

Ozrl se je, kako daleč je od njega gospod pater, potem je pa brezobzirno preiskaval mrliča, zapisaval njih imena in domovanja ter stopal naprej po

tleh, namočenih s človeško krvjo. Kmalu je prišel do vojaka, ki je bil obrnjen od njega v nasprotno stran, prijel ga ne preveč rahlo za okrvavelo ramo ter ga obrnil k sebi, da bi mu pogledal lice in žepe. Bolesten krik se je izvil ranjencu iz prsij in oči so se mu odprla, pa tudi Rogljevič je zavpil, kakor da bi videl odprto samo peklensko žrelo: «Kaj tudi mrtvi ustajajo iz grobov, moj Bog!» Odskočil je, kakor besen, ter pogledal okolu sebe. Tovarjši so menili, da kliče pomoči, in prihiteli so bliže, ž njimi tudi gospod Anton. Spoznali so, da ja vojak še živ ter mu dali nekaj krepila. Rogljevič-Smodin je stal kakor okamenel. Itak prebledeli obraz se mu je nategnil v strašne gube. V njem sta se borila strah in osuplost. Potem je zavpil obupno: «Gospod pater, hitite!» Pokleknil je poleg ranjenca ter mu zopet pogledal v obraz. V srcu mu je oživela zadnja iskrica sočutja. Ondaj ga je pogledal ranjenec in dejal s pretrganimi stavki: «Smodin, ti si tukaj! Peter, kaj ti si me rešil? Hvala, Bog povrni!» Po teh besedah je zaprl oči, vojaki okrog njega so se pa pogledovali. Gospod Anton je spoznal Andreja Roglja ter hitel mu pamagat, kolikor je mogel v naglici. Obrnil se je potem v Smodina-Rogljeviča in rekel: «Torej vi ste Smodin in poznate tega moža?»

Smodin se ni ganil, pater je pa nadaljeval:

«Ali si nista bila sovražnika? Saj je Rogelj iz Podvelba. Vas sem poznal le po imenu, sedaj tudi

po licu. Znano mi je vaše življenje, ni mi pa znan uzrok, da ste prostovoljno došli na vojsko. Vrlo ste se držali te dni in zaslužili pohvalo. Vaša usoda je neumljiva».

Gospod Anton ni še dobro nehal, ko so se že slišali glasovi bližnjih vojakov in nekaterih zavedlih se ranjencev: «Dà, dà, to je Smodin, ropar Smodin. Pred petimi leti je zbežal od vojakov. Kdo bi ga bil spoznal? A vse se izve!» Bilo je namreč med njimi nekaj nekdanjih njegovih tovarišev.

Nastalo je splošno izpraševanje med vojaki, in nekateri častniki so začeli poizvedovati o Smodinu. V tem času so pa Andreja že preiskali in obvezali. Peter Smodin se je pa obrnil k gospodu Antonu ter mu v kratkem povedal zadnje dogodke svojega življenja. Pater ga je pogledal pomilovalno ter se čudil Smodinu in nenavadnemu slučaju; potem se je obrnil Smodin k Andreju in dejal:

«Priatelj, na čudnem potu sva se srečala. Nikoli nisem mislil ne želel, da ti bom kedaj še bolniški strežnik. Sedaj spoznam, da je previdnost božja čudovito delovala med nama». Povedal mu je tudi, kako se mu je godilo oni večer pri mlinu ob Beli. Andrej se je popolnoma zavedel in zrl radovedno nekdanjemu sovražniku v oko. Bilo mu je vse novo, kar mu je pravil, ter se slednjič nasmehnil kot ono noč, ko ga je svarila Lenka, naj se varuje Smodina.

«Najina pota so navskrižna. Vem, da me nisi

izdal nalašč, saj mi je znano, da bi me bil lahko že večkrat poprej. Tvoje dobro srce poznam, in to mi je dovolj. Andrej, nikoli več se ne vidiva. Spomni se, ko boš stopal po domačih planinah, po zelenih tratah in bujnih goščavah; spomni se, da je nekoč stopal tam Peter Smodin svobodno, drzno in pogumno, kakor kralj notranjskih gorâ, a ni bil srečen. Pozdravi slednjič tudi svoje znance ob Beli in reci, da jih prosi oproščenja nekdanji prijatelj, kateremu so se ponesrečili vsi načrti ter ga slednjič speljali v roke pravice. Glej jih, že gredó, jaz pa nisem nikdar pomislil, da je roka božje pravice močnejša kot moja zvijača . . .»

Ni še nehal, ko je že prišla vojaška straža, prišla Smodina ter ga peljala seboj — — —

Andreja so naložili na nosilnice ter spravili na bolniški voz. Zvečer je bil že v bolnišnici, kjer je dolgo visel med življenjem in smrtjo, slednjič se mu je pa vendar obrnilo na bolje, da je okreval. Sam ni mogel pisati, ker mu je bila roka več časa popolnoma nesposobna za delo. Vsled tega so ga tudi oprostili vojaške službe ter ga poslali domov z malo pokojnino. Ko se je vračal gospod Anton, naročil mu je, kako naj pove očetu in drugim v domovini. A kakor je čitatelju že znano, ni prišlo sporočilo dolgo na pravo mesto, prišlo je pa vendar, in oni dan je zasijal prvi žarek sreče v Rogljevo in mlinarjevo hišo.

63 62 Jesen je že z vso gotovostjo tirljala svoje pravice v naši deželi. Gozd je rjavel, senožeti so bile gole, in jednakomerni pika-pok je odmeval malone z vsakega skednja. Mlinarjevi so že omlatili in spravili skoro vse pridelke srečno domov. Marko je imel melje, da je komaj vsem ustrezal. Saj je Bog prav obilno obdaroval to leto trud pridnemu oratarju.

«Bodi že tako ali drugače», pripovedoval je stric Marko svojim mljajem, «puške so pokale, laškega beguna so ubili. Andrej Rogelj je srečno ušel in se srečno tudi vrne, ako Bog da, z Laškega. Bog že obrača tako, da je vse prav. Ali okolu naše hiše je bilo še vse drugače ta leta, kot za francoskih vojsk». Ljudje so ga radi poslušali, saj so se dogodki v spominski knjigi njegovega življenja zadnje čase pomnožili za doberšno poglavje.

Veselil se je dneva, ko zopet pozdravi Andreja.

Stari Rogelj je zdihaval, da ga ni in le ni gospodarja pri hiši, mlinarica mu je pa tožila, da je Lenka silno razmišljena, ker noč in dan skrbi, če se ni Andreju zopet zgodila kakšna nesreča. Vsi so se čudili, da ni od njega nikakega pisanja, kedaj pride domov.

Ljudje so tarnali zastran padlih mladeničev, in dosluženi vojaki so se jezili na nesposobnost sedanje vojske ter možko in samosvestno postavljali sami sebe v zgled, češ: «mi in pa Radetzky z nami! Ne bi nas premagali vsi Lah in Francozje skupaj. Sedanji svet peša, peša . . . »

In zopet se je približala zahvalna nedelja. Lepo so vabili zvonovi k božji službi v Log k Materi Božji. Mnogo ljudstva je vrelo tja iz bližnjih vipavskih vasij. Že bolj med zadnjimi potniki, ki so hiteli v božjo vežo, bila sta tudi Jože Nacek in Tone Gorjanec — podvelbški župan, ki je županil štiri leta, pa mu je Nacek nagajal, da se vsaj že pet let pripravlja, odložiti breme županstva.

«Ali veš, kaj je novega?», uprašal je svojega tovariša, ko sta stopala z Vrhpolja proti Logu.

— Prav nič posebnega ne vem, če že ne štejemo onega, da je Smodin umrl v ječi, kakor si dobil te dni naznanilo na županstvo.

«No, to sem vedel prej nego ti, kaj bi tisto. Čuj, Jože: Rogljev Andrej pride danes tudi v Log. Ko sem kupoval tobak tam le na Vrhpolju, pravili so mi, da je prišel sinoči k sorodnikom v Vipavo, danes se pa snidemo v Logu».

— Ta je pa res lepa! Morda pride tudi mlinarica z Lenko.

«Ali si čuden! Mari misliš, da ga mora hkrati obsuti vsa sreča».

— Saj jih je tudi prebil zaradi nje. Zaslužil jo je, ako bi bila še lepša.

«Ne rečem, da ne; ali ko bi bil mene poslušal, iznebil bi se bil Smodina lahko drugače. Veš, oni večer za zelnikom v Dragah bi ga bil jaz lahko

stresel, pa me je prošil zanj; v zahvalo je potem Smodin streljal za njim pri Beli, kakor je vsem znano».

— Blaga duša je Andrej, pomni Tone; on ti iztegne kljuko. Nič več se ti ne bo treba odpovedovati županstvu.

«Glejte ga no! Tega se jaz veselim. Verjemi, Nacek, da nisem za ta posel. Česar se kdo nauči, to ga veseli. Ti ne pojdeš oglja kuhat, jaz pa ne knjig pisat, ker nisva za to. Povem pa, da bom pomagal Andreju povsod, ko bi bilo tudi treba, otepati se s tremi Smodini».

— Tako je tako; kakor nalašč sva prišla prav. Že zvoní skupaj.

Zvonovi so utihnili, orglje zadonele in sveta daritev je pričela v natlačeni cerkvi. Z dna srca je vsem puhtela v nebo zahvala za prejete dari. Kakšni čuti so prehajali Lenko, ko je videla poleg sebe Andreja Roglja, to je težko popisati. Bog ji je dal vse, kar si je želela.

Potem je stopil na leco gospod Anton ter s krepkim glasom in v krepkih besedah narisal poslušalcem preteklo leto, spomnil se tudi nesrečne vojske, padlih junakov in slednjič tudi onih, ki so se z bojnega polja srečno vrnili domov. «Spominjajmo se umrlih tovarišev v molitvi; mi pa, ki smo srečno prišli v naročje mile domovine, zahvalimo sto in tisočkrat Boga za vse, kar nam je podelil v prošlem letu». Tako je končal govornik in pokleknil, a tudi množica

je padla na kolena, slišali so se prikriti vzdih. Andreju se je potočila solza po bledem licu. Otrl jo je in pogledal v stran, kajti ni se mu zdelo junaško, da se mu je oko orosilo. Potem se je hvaležno ozrl v Marijino kapelico

Po končanem sv. opravilu se je ljudstvo razkropilo na vse strani lepe vipavske doline, zvonovi pa so še peli ter se poslavljali z verniki. Samo pred cerkvijo se je trla gneča ljudi. Znanci in prijatelji namreč so pozdravljali Andreja Roglja.

Tisti večer potem je bilo veliko veselje Podvelbom in pri Beli, kjer se je Andrej ustavil domov gredé. Stari Rogelj je jokal kakor otrok, saj je bila tudi v njegovem življenju današnja nedelja prava zahvalna nedelja. Spominjal se je mnogih bridkih ur, katere je preživel, a danes je tudi gledé na te lahko rekel: «Hvala Bogu za vse!» In zopet je izpraševal Andreja o vojski, o ranah, o bolnišnici in tudi o Smodinu. Doznavši žalostni konec njegovega življenja, govoril je Rogelj o njem zmerno in resno. Neki notranji glas mu je očital, da je on sam veliko pripomogel, če je že itak slabemu navajeni mladenič zašel tako daleč. Pozneje se ga ni vpričo drugih spomnil nikoli več. Zaradi tega pa spomin o Petru Smodinu ni zamrl med ljudstvom. Ko o zimskih večerih ded ali babica pestuje za gorko pečjo svoje unuke, zasuče se jim govorica rada o Smodinu, njegovih zvijačah in zločinstvih, katere zna pripovedovalec svojim mladim

poslušalcem ublažiti z rahlim opominom, kakšen ne sme biti človek.

Stari Rogelj ni videl izpolnjenih svojih srčnih želja. Res, da so se pripravljali na njegovem domu in v mlinu, da čim prej proslavé poroko Rogljevega Andreja z Lenko, a tega ni Rogelj dočakal. Kmálu po Andrejevem prihodu je pritisnila zima, in prvi sneg je pobelil hribe in doline, pobelil je tudi na domačem pokopališču nov grob — očeta Roglja. Starček je mislil, da se je z Andrejem vrnila tudi njemu nekdanja moč, hotel je biti povsod in povsod pomagati pri delu, da-si mu tega ni bilo potreba. Staknil je nekje prehlajenje, ki se mu je obrnilo na pljučnico, in ta ga je spravila pod zemljo.

Andrej je silno žaloval po očetu. Žal mu je bilo posebno za to, da jima je bilo odločenih tako malo ur, katere sta preživela skupaj mirno in sporazumno. Toliko dobrih svetov je še potreboval od njega, pa je ostal sam, takó sam. Malone brezuspešno ga je tolažila celó Lenka. Slednjič si je vendar ohladil sinovsko srce v togi in britkosti, udal se je božji previdnosti ter se tolažil z mislijo, da so neumljive božje naredbe in sodbe.

Bavil se je z izboljševanjem posestva, pomagal ljudem z dobrim svetom ter smehlja se odgovarjal stricu Marku, ki je prav nestrpno čakal, kdaj ga bo videl v mlinu za gospodarja.

Na pomlad je minila Gorjancu doba županovanja, kateremu se je res odpovedal ter odvalil nadležno breme na Andrejeve rame.

Kmalu potem so zopet slovesno peli zvonovi v Logu, a ni bil to nikak poseben praznik, bil je le navaden delavnik tisti ponedeljek po roženvenški nedelji. Nekaj ljudij je stalo ob cesti, kjer so gledali svatovski sprevod, ki je stopal iz cerkve. Gospod Anton je poročil ta dan Rogljevega Andreja in Lenko. Veselje mu je sijalo z obraza; saj je vedel tudi on nekaj o prošlosti novoporočencev.

In isto prijazno solnce družinske sreče, ki se je toliko časa skrivalo za temnimi oblaki, prikazalo se je srečni dvojici v popolnem svitu.

Za negotovimi težnjami.

VAŠKA POVEST.

SLOVAŠKI SPISALA LJUDMILA PODJAVORINSKÁ.

Poslovenil Anonym.

V GORICI.

Tiskala, izdala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček.

1895.

I.

«**Z**uzka! kaj laziš takó počasi?»

Mlado děklé, kateremu so veljale te besede, ni odgovorilo; le pospešilo je korake, da bi dohitelo dvokolesne, škripajoče gare, v katere je bil vprežen velik, črn, kosmat pes. Poleg njega je korakal Miha Mikula ter pomagal vleči za debelo, čez pleča prevešeno vrv. Za garami, naloženimi z različnimi povezki, je korakala njegova žena, sklonjena in molčeča, zroča na prašno cesto, ki se je vila po griču doli k vasi, ležeči v neveliki kotlini. Korakala je z zaprtimi očmi, ne brigajoča se za lepoto prirode. Za to pa se je toliko več ozirala po njej hčerka Zuzka. Njene temne bistre oči so se ozirale po zelenem polju, po gričih, obkoljujočih vas od vseh stranij, h kateri so bili namenjeni. Sedaj je korakala vkupno z roditeljema in potiskala z levo roko gare. Časih je dvignila zago-relo, do lakta golo roko k očem, ter jih zakrivala

pred bleskom zapadajočega solnca. Njega poslednji žarki so padali na grič, pod katerim so stale čiste hišice, pokrite vse s slamnatimi strehami. Iz dimnikov se je valil plavkast dim ter se razprostiral nad dolino, katero je že razgrinjal mrak. Na Zuzkinem licu, zagorelim od solnca, pokazal se je pri pogledu na to radosten smeh. Njeni polni rdeči ustnici ste ostali nekoliko odprti, razkrivaje dve vrsti belih, drobnih zobčev. Kratka suknjica in modri zastor, privezan na boku, sta se ji motala okrog zaprašenih, bosih nožic.

«Ali me spoznajo doma?», mislila si je Zuzka, korakajoča oprta z roko ob gare z molčečima roditeljema, «in kakošna je neki naša koč? Ne bilo bi nič čudnega, ako bi se bila podrla ti dve leti, kar nismo bili doma... Dà, res: kaj poreče Samko, ko me zopet zagleda? Oh — on se je gotovo že oženil...» premišljevala je dalje ter nehoté povabila glavo; «oženil se je, ná-me ni več niti mislil, a vendar mi je rekel nekda, da bi me rad...»

Skrivši se je nasmejala ter ponosno dvignila glavo. Njene oči so čudno zalesketale. «Naj se!», dejala je tiho ter stresla glavico, okrog katere je imela ovit ne preveč čeden robec. «Kaj meni mar zanj? Prav nič ni lep: drobne postave, grbast, in dolgi so mu lasje. Klatež Štefan je povsem drugačen...!»

«Kaj se vedno smeješ, Zuzka?», uprašala jo je mati, obrnivša se k njej z licem, zasenčenim z rdečkastim robcem. Njeno lice je bila jedna sama guba,

z nizkim čelom in širokimi ustmi, dasi je imela komaj štirideset let. Toda bila je videti dokaj starejša v umazani obleki, malomarno viseči na shujšanem telesu.

«A nič, mamica! le tako mi je prišlo nekaj v misel», odvrnila je Zuzka kratko; «veseli me, da pridemo do noči domov in da si nekoliko počijemo».

«Nú znaj!», pritrdjeval je Mikula, sedaj že z mehkejšim glasom, ter si porinil oguljen klobuk na levo uho. — «Takoj jutri pojdem nakupit javora, pa bomo delali orodje. O žetvi pojdemo zopet doli za Pešto».

«Jaz pa si mislim, da bi šli še le na jesen», odvrnila je Mikulova; «saj se dovolj nahodimo od leta do leta po svetu, da začenja to biti človeku že zoperno. Jaz bi rajše ostala vedno doma!», dejala je živeje in nekako tužno se nasmehnivša zagledala se v vas.

«Doma! A kje? Nemara v tej raztrgani koči?», uprašal je Mikula skoro razjarjen. «Vsak hip se nam zruši streha na glavo, če je sploh še ostala. Ni niti dobrega okna, niti durij — prav nič!»

«Dobra je bila ta koča, stari, dobra!», vzdihnila je žena; «škoda je bilo, pustiti jo takó propasti in dvor zarasti s travo. Ko bi ne bilo one nesrečne misli, iti v daljni svet, moglo bi nam biti v njej kakor v toplem gnezdu».

«A — kaj! Jaz sem doma, kamor pridem; saj je povsod božja zemlja. Že sem se privadil na te

gare in težko bi obsedel na enem mestu. In, hvala Bogu! tudi takó se pošteno preživimo; že sedaj imamo prihranjenih par grošev».

«Saj vi, mati, lahko ostanete doma, pa pojdem jaz sama z očetom v svet», oglasila se je Zuzka, ki je doslej molčé poslušala razgovor starišev ter začela razumevati materino koprnjenje po tihi domačiji. «Mlada sem, delala bi namesto vas, vi pa si odpočijete...»

«Kaj bi si neki počela brez vaju?», odvrnila je mati turobno; «bilo bi mi dolgčas za vama in še sama bi popihala v svet...»

Mikulova utihne ter skloni glavo, v kateri so se osvežili spomini na preteklost. Že je temu dvanajst let, kar se vračajo enkrat ali dvakrat na leto po tej cesti v vasico Mrazovec s svojega klatenja „po svetu“. Prebijejo dva do tri tedne v svoji mali koči, med tem časom nastrugari mož kuhinjskih žlic, naplete košičkov, in ko se jame Mikuli in hčerki tožiti za „svetom“, pa se napoté z izdelki svojih rok v daljne kraje. Tako so prehodili že večkrat Avstrijo, — pa hodijo tudi doli za Pešto, k reki Tisi. Pred šestnajstimi leti so se preselili v Mrazovec iz Považja, kupili si od občine kos pašnika ter postavili si — kakor cigani — za vasjó malo kočó. Zakaj so se izselili iz poprejšnjega stanovanja, odkod so, ni vedel nikdo. Mrazovčani so se obnašali proti njim dokaj uljudno, bližali so se jim iz — radovednosti. Toda z malobesednim Mikulom in njegovo tiho ženo niso imeli nikakih zvez. Zató so

se jim jeli posmehovati, in ko so čez par let Mikulovi začeli „svetariti“, postali so jim sovaščani zelo nenaklonjeni, zlasti od onega časa, ko je začela krožiti novica, da se je Mikula potikal nekda s komedijanti. Že tega je bilo dovolj, da so se Mrazovčanom pokazali v čudni luči. Bog vé, kakšni ljudje so, ker ne živé kakor drugi doma, marveč se potikajo po svetu za negotovim kruhom, in Bog vé kakih copernij in vražarij so se naučili pri komedijantih! Zato, ko so se Mikulovi napotili z garami in psom v daljni svet, ne bi se bil približal nikdo za nikak denar k slabo zaprti koči. Mikula in Zuzka sta se smejala tem predsodkom vaščanov, katerih pred njimi niso skrivali; toda Mikulovi je to hudo délo in vedno bolj je postajala zamišljena. Toda, kaj bi bili tudi počeli doma? Živine niso imeli, niti polja, v svetu pa se je vendar vsikdar dal prislužiti kak groš. Živel so skromno; Mikula si časih ni privoščil niti žganjice, spravlja je krajcarje v oguljen mošnjiček. Ta mošnjiček je nosil privezan na vratu, njegova žena pa je hranila ključ od koče. Njega je spodbujal mošnjiček k daljšemu svetarenju, v njej pa je budil ključ neprestano koprnenje po domačiji.

Dospeli so k prvim mrazovškim hišam. S cerkvenega stolpa se je oglasil zvon. Mikula je urno snel klobuk, njegova žena sklenila roki, šepetajoča molitev. Tudi Zuzka je postala resna. Vsem pa se je zdelo, kakor bi glas zvona govoril k njim z glasom

dobrega prijatelja. Mikulo samega, ki sicer ni bil preveč mehke narave, so navdali prijetni občutki. V vasi je bilo živo; ljudje so se vračali s polja domov in pastirji so gnali čredo s paše. Mali otroci, bosí in v kratkih srajcah, so tekli vriskaje po prašni cesti ter metali prah drug v drugega. Zuzka je radovedno ogledovala znane ji hiše — posebno pozorno pa si je ogledovala veliko hišo poleg občinskega vodnjaka, s katere dimnika se je valil dim. Vrata so bila odprta — na dvorišču je ležalo gospodarsko orodje; nekdo je tam izpregal par sivih volov in popevaje potihoma neko pesmico, odganjal ju v hlev. Zuzka je obstala za trenutek ter ga gledala, toda v večernem mraku ga ni mogla spoznati. «To je gotovo Samko», mislila si je, ogledavši si še enkrat hišo, «ali pa bo kak hlapec. Če bi bil Samko oženjen, ne bil ...»

Pri vodnjaku je stala tolpa žen in deklet, zajemajočih vodo v čisto oribana vedra. Smejale so se in klepetale, a ko so zagledale čudni njih voziček, takoj so umolknile ter stisnile glave skupaj, nezaupno ogledujé Mikulovo rodbino. «Poglejte, kaki so ti Mikulovi!», zaklicala je neka žena. «Aha, to so klateži!»

Mikula se ni brigal za to, kar so govorile žene, njegova žena je pa globoko vzdihnila in ni si drznila niti dvigniti glave; toda Zuzka je ponosno dvignila glavo po koncu ter se nasmejala. Na to so krenili na ozko stransko pot, raztegajočo se med gospodar-skimi poslopji. Tu se je razprostir la vas okrog pro-

stornega griča. Pod njim, dà, skoro na njegovem rebru, tiščala se je k njemu Mikulova koč. Bila je majhna, z dvema proti jugu obrnjenima okencema, z nizkimi vratmi in capasto, raztrgano streho, na kateri sta mah in predec še nekoliko držala skupaj strhnele deske. Pod okni je bil nekdej vrt, sedaj pa je tam rastel plevel in osat. Od plota so ostali samo dva-tri koli, združeni z lato, pa nekoliko vej, s katerimi je bil plot zvezan. Mikula je zavlekel gare k vratom ter obstal. Zuzka je takoj skočila k oknomu ter odstranila od nju surovo opeko, s katero sta bili zaslonjeni. Mikulova pa je prižgala košček sveče, katero je morda nalašč kupila za ta trenutek, izvlekla izza nedrija ključ in odprla težek zapah pri vratih. V veži je zaduhtelo po plesnovini; bilo je hladno v njej in vse v naj-večjem neredu. Po tleh je bila natrošena slama, v enem kotu je stalo par snopov, v drugem stara, od črvov razglodana škrinja, „žigla“ imenovana. Izpod nje je molela obrabljena metla in golenice starih škorenj. Na ognjišču je ležalo nekoliko kuhinjskega orodja, ponva z odbito nogo, lonec z belim apnom in čopič, s katerim pa že par let nikdo ni belil. V sobi tudi ni bilo pohišnega orodja; samo iz par desek zbita postelj, klopi ob steni in škrinja, ki je služila namesto mize. Na jedni steni je viselo par zaprašenih vrčev. Marljivi pajki so napredli cele mreže pajčevine po tleh, stropu in kotih. Takoj so se vsi lotili čiščenja. Zuzka je pometla sobo ter nosila slamo iz veže pred

vrata, mati se je čilo vrtela po sobi ter nosila z možem iz gar pripeljano prtljago in jo skladala v škrinjo. Bilo je to vse njihovo imetje: nekaj vrhne obleke in perila, kuhinjsko orodje, namreč lonec, ponev, skleda in nekoliko žlic. Več „v svetu“ niso potrebovali, ker so živeli kakor kaki planšarji; kamor so prišli, bodisi tudi pod milim nebom, skuhalo so si nekoliko jedi; spali čestokrat tudi na polju, v skednju ali pod kako šupo. Prenočišče so redkokedaj plačevali; to je bilo protivno Mikulovim gospodarskim nazorom. On je vedno skušal zapraviti kolikor je bilo najmanj mogoče ter bil radi tega po svetu nekaka izjema med klateži, kateri večinoma živé le od „danes do jutri“. On je marljivo spravljal novce v usnjati možnjiček ter ž njim opravičeval pred ženo svojo ljubezen k „svetarenju“.

Po skromni večerji — nekoliko kruha — so si napravili skupno ležišče v veži na tleh ter se vlegli k počitku. Zuzka ni mogla spati — vstala je z ležišča, sedla na visok vežin prag ter objemaje kolena z rokama, zagledala se v temno noč. Že deset let je preteklo, kar se spominja, odkar hodi s stariši po svetu, vračajoča se le na par tednov v to kočó, a še to le radi tega, ker mati to hoče po vsej sili. Ona se tu ne počuti takó dobro, kakor v svetu. Dasi nikomur ni storila nič žalega, vendar dekleta beže od nje in vsi ljudje se vedejo, kakor bi jo zaničevali. Kadar je na tujem, pa jo imajo vsi radi. Vedela je,

da jo imenujejo potepalko, zato tudi ni iskala njihove družbe. Razun v cerkev ni šla nikamor drugam. Samo zadnjič, ko je bila doma, šla je enkrat na ples, ko jo je pozval Samko, pa se je zarotila, da tje ne pojde več. Samkova mati jo je za to, da je on ž njo plesal, javno oštela, prepovedavši ji „zapeljevati“ njenega sina. Toda on je navzlic temu vendar prišel enkrat pod njihova okna. Zuzka se je še sedaj nasmejala, ko se je spomnila, kakó so se jezila vaška dekleta, ko se je razglasilo, da jo rad vidi Melanov Samko, dokaj premožen mladenič, in kar je še več, samostojen gospodar. To je trajalo le par dnij — — ona je odšla s stariši v svet brez slovesa ter ga od tega časa ni več videla; v svetu pa, med vedno novimi utisi, je nanj skoro popolnoma pozabila. Samo takrat se je spomnila nanj, ko je mati omenjala malo domačo kočó, ali pa, ko je imela priložnost primerjati Štefana s Samkom.

S Štefanom se je spoznala v Avstriji; tudi on je „svetaril“ ter prodajal kuhinjske in žepne nože, in takó sta se na svojih potih često in večkrat srečala. Zuzki je bil všeč čeden mladenič, toda še bolj je ljubila svobodo, nego da bi se bila vezala nanj. To je podedovala po očetu. Bila je nestanovitnega značaja, nemirnih mislij, želeča si neprestano novih utisov, novih prizorov, s katerimi bi se ukvarjale njene misli. Mater je to često žalostilo, da je bila v tem takó močno podobna očetu. Med tem, ko je ona koprnela

po tihem kotičku domače koče, po toplem ognjišču, koprnela sta oče in hči za nekakimi negotovimi težnjami — —

Zurka, zaglobljena v misli, je položila glavico na sklenjeni roki ter niti ni opazila matere, katera je med tem vstala in se ji približala. Še le, ko je sedla poleg nje, jo je prestrašeno pogledala.

«A čemu ne spite, mati?», uprašala jo je tiho, ne hoté zbuditi očeta.

«Spanec mi noče zatisniti očij; vesela sem, da sem doma in zato ne morem zaspati. Premišlujem, kakó bi nam bilo dobro tu doma, ko bi le oče hotel ostati! Vidiš, Zurka; domačija je le domačija in moja mati je vedno dejala, da ta človek je srečen, ki more v miru umreti tam, kjer se je rodil. Revica! ko bi bila vedela, kakó se bo godilo meni...!»

«Ali je že dolgo, kar je umrla?», uprašala je Zurka, da je sploh nekaj rekla.

«Dolgo je že, kmalu potem, ko si bila ti rojena; potem smo se preselili sèm iz naše vasi. Poprej smo imeli v Okrožnem zalo kmetijo ter hišico; toda po njihovi smrti kakor bi bil to vse razpršil veter. Polje je pobral žid za dolgove, hiša se je izpraznila, kajti s tvojim očetom nisva znala gospodariti, ker ga je neprestano vleklo v daljni svet. Zato smo se preselili semkaj, ker nam tam ljudjé niso dali mirú... Mati je bila tedaj že dve leti v zemlji; umrla je, revica,

od žalosti, ko je razvidela, da se začne na meni izvrševati ta kletev . . . »

Mikulova je umolknila ter sklenila roki. Zuzkine temne oči so se močno povečale od groze. Nikdar še ni videla svoje matere takó žalostne, kakor po teh besedah, niti takó zgovorne o njeni preteklosti.

«Res je tako», nadaljevala je Mikulova, zakrivaje si sklonjeno lice z rokama. «Ona je, slutim, vedela, kako se mi bo godilo, a vendar je nisem ubogala, ko je hotela, naj se omožim z drugim . . . Še pred smrtjo mi je rekla: „Vidiš, moje dete! ti nikdar ne boš imela mirnega življenja, ker ta kletev stare, zapuščene matere, katero je izustila v obupu, ti nikdar ne dá miru“. In govorila je resnico: od njene smrti blodimo po svetu kakor klateži, brez stalnega mesta, ta kletev je prešla tudi na tvojega očeta in na-te . . . »

Zuzka se je zgrozila ter prestrašeno gledala mater, sključeno na pragu in užaljeno po takih spominih.

«Ali si poznala staro Kralikovo?», uprašala je nakrat Mikulova, obrnivša pogled k hčeri, in ko ta odmaje z glavo, nadaljuje: «Dà, resnica, pozabila sem, da si tukaj odrastla. Bila je udova in stanovala je v Okrožnem tesno poleg naše hiše. Ni imela nikogar, samo sina Janka, ki je bil njena desna roka, njena podpora. Bil je uboglјiv, vrl sinko, pa tudi zal, jako zal — — — »

Mikulova umolkne, ne vedé kako nadaljevati, ter se sklone v vežo, pazljivo poslušajoča za trenutek pravilno dihanje spečega Mikule.

«Jaz sem bila nekoliko mlajša, kakor si sedaj ti, ko sva se zaročila. On je že poprej često zahajal k nam. Moja mati je tudi bila udova, toda nam se je dobro godilo. Janko me je rad imel — takó rad, da ni mogel živeti brez mene. In gotovo bi bila srečno živela skupaj, ko bi jaz ne bila spoznala tvojega očeta. Prišli so v našo vas — Bog znaj od kod — komedijanti in on ž njimi. Še sedaj ne vem, kakó je prišel k njim! Komedijanti so prebili pri nas teden dnij in v tem času sva se spoznala. To pa je bila moja in Jankova nesreča. Jaz sem bila vedno vesela, živa, a Janko tih, malobeseden, in takó se često nisva strinjala. Mikula je bil takšen, kakoršnega sem si predočevala v domišljiji: vesel, šaljiv, brhak, ljubeč ples in zabave. Komaj sem ga zagledala, takoj se mi je zazdelo, da Janka nimam več takó rada in da ga tudi v resnici nisem resno ljubila. Priznala sem materi, če me bo silila ž njim v zakon, da zbežim z Mikulom in komedijanti. Revica se je razjokala, Janko je obupaval, toda pomagati si niso mogli. Komedijanti so odšli, Mikula je ostal pri nas in čez tri tedne smo praznovali svatbo. Janko je izginil... Ko smo šli od poroke, srečali smo ljudi, ki so ga nesli; našli so ga utopljenega v reki Vahu... In njegova mati me je takrat preklela, naj bi ne imela mirú ne jaz ne

moji otroci; kajti le jaz sem bila kriva njegove smrti, jaz sem mu takó lahkomišljeno vzela življenje, jaz jo pripravila ob jedino podporo v starosti. In njena kletev se je izpolnila, kajti s to težo na vesti nisem mogla biti nikdar srečna! Mati je umrla, ljudje so me sovražili, in mož mi ni dal poprej mirú, dokler nisem privolila v to življenje. Ko smo v svetu, koprní mi srce po domačiji, ko sem pa le par dnij tu, pa si zopet želim proč, ker mi te besede neprestano šumé v ušesih».

Mikulova si je zakrila lice z rokama ter začela krčevito jokati. Zuzka jo je objela ter se stiskala k nji. Sedaj sta se razumeli ter se prvič v življenju vkupno razjokali. Dolgo ste takó sedeli ter se objemali; naposled je Zuzka skoro nasilno položila mater na ležišče, sama pa je znovič sedla na prag ter premišljevala materine besede in kletev, ki jih je po materinem mnenju preganjala. «Kdo vé», mislila si je po dolgem premišljevanju, «ali bi res mogle imeti materine besede tak učinek! To je prišlo bržkone le od tega, ker zahajamo v svet, — — saj tudi drugi takó ravnajo. In oče, ko se je še kot samec temu privadil, ne more se temu sedaj lahko odvaditi...»

To jo je pomirilo. Sklenila je roki in, zroč k kvišku k zatemnelemu nebu, jela moliti. Bila je tiha, vlažna majnikova noč, — naokrog tišina, samó spodaj ob cesti se je oglasilo časih glasnejše žuborenje potoka. Na nebu se je le tu pa tam bliščala kaka

zvezda. Mikula je trdo spal, močno hropeč, a njegova žena se je sedaj pa sedaj obračala na ležišču in slabo zastokala. V vasi je nočni čuvaj oglašal najstojte, zatezajoč svoj tresoč, zamolkli glas. Tam nekje, ne predaleč, se je ozval šum in preširen smeh, in kmalu na to je začula odmeve bližajočih se korakov. Zuzka je zadrževala sapo — spoznala je, da so mladeniči, ki so se vračali z vasovanja. Slutila je, da se v šali približajo tudi k njihovi koči. In res, tiho šepetaje in smeja se dospelo je več postav pod okna. Zuzka je vstala, priložila kazalec desne roke k ustom — v temi se je ozval presunljiv žvižg, in v tem trenutku je skočilo nekaj grozno velikega in črnega s stropa ter planilo med radovedneže. Ti, na smrt prestrašeni, zbežali so na vse strani, za njimi pa se je oglasil smeh iz Zuzkinega grla. Mikula je planil po koncu, ali takoj se je zopet pomiril, ko mu je hči vse pojasnila. Veliki, črni pes se ji jame dobrikati. «Takó, Pozor», šepetala je, božajoča ga prijazno po dolgi dlaki, «sedaj lahko greš spat!» Pes, kakor bi razumel, je skočil na gare in od tam na nizki strop ter se vlegel v slamo.

«Revna mamica!», šepetala je Zuzka, ko je legala na slamo poleg starišev ter si zavijala glavo v plahto.

II.

Drugi dan, takoj rano, bilo je znano že po vsi vasi, da so Mikulovi doma; mnogi so jih želeli videti,

zlasti Zuzko, kajti navzlic temu, da jim niso bili naklonjeni, bili so prisiljeni priznati, da je zala; toda niti najbližji sosedge niso jih šli pozdravit. Hoteli so pred vsem pokazati, da ne marajo zá-nje.

Zuzka je začela takoj rano pometati in pospravljati po hiši, toda navzlic temu ni bilo tam nič prijetniše, ker niso imeli hišnega orodja, stene pa so bile odrte in neobeljene. Mikulova se je prebudila s hudim glavobolom, zato ji je Zuzka napravila ležišče zunaj ob steni ter skuhala ji tminove juhe. Mikula je odšel takoj rano v gozd, iskat lesa za kurjavo in strugarenje; vrniti se je imel še le zvečer. Komaj je že čakal, da bo mogel znovič pričeti svoje delo.

Opoldne se je Zuzka oblekla v najlepšo obleko, češ, da pojde v vas; potem pa se je odločila, ostati doma, ter šla na polupodrt vrt, gledaje sanjavo v daljavo. Solnce je prijetno ogrevalo zemljo, pokrito s svežo pomladno obleko. Iz vaške krčme so v nedeljski tišini doletavali k njej nerazločni glasovi godbe, kakor brenčanje čebel. Neka ganljiva tuga se je lotila. «Tam je veselo», misli si, sklonivši svojo čedno glavico, okrog katere je imela ovit moder svilnat robec; «škoda, da ne morem iti tje!» In zopet ji je prišlo pred oči življenje v svetu, šum velikih mest, katere je poznala, pa dolnjezemske pustinje, kamor so bili zašli le takó brez prtljage. «Tam je to vse drugače», mislila si je.

Po poti, ki je držala pod njihovo kočo od mlina,

korakala je mlada deva praznično opravljena in s šopkom v roki. Bila je mlinarjeva hči, jedina, ki je bila poprej Zuzki nekoliko naklonjena. Tudi sedaj je pritekla k njej ter jo pozdravila.

«Grem na ples», pravila je, gledaje z iskrečimi očmi nepotrpežljivo proti vasi. «Ali ti ne pojdeš?»

«Ne; kaj bi tam delala?», odvrnila je Zuzka, zatajivši pred tovarišico hrepenenje po zabavi.

«Kaj? To, kar jaz ali katera druga. Plesala bi. Ali se mar bojiš, da te nikdo ne popelje plesat?»

«Kaj bi to; peljal bi me, ko bi jaz hotela!»

«Kdo vé? ko nimaš ljubčka!», nasmejalo se je dekle ter zbežalo. Zuzka je hotela še nekaj reči, pa je samo stisnila ustnici ter se naglo obrnila na stran. «Kaj je meni mar zá-nje!», pomislila je čez trenutek s prezirljivim posmehom, ki ji je zaigral okrog usten, kadar se je spomnila prezirajočih jo vaščanov. «Grem raje pogledat, če že cvetó pri potoku spomenčice!» Po teh besedah je zdirjala po ozki stezici na cesto, poleg katere je žuborel mali potočič v ozki, močvirnati strugi, stekajoč se proti vasi. Po obrežju so rastle stare, krive vrbe in pod njimi cvetele vse leto nežne spomenčice. Zuzka si jih je natrgala za šopek, na to pa se zagledala v jasne valčke, veselo žuboreče in potresujoče s svojim tokom glavice spomenčic. Bilo je tu tako prijetno, da je takoj pozabila na godbo in ples. Pa naglo ji je šinilo nekaj v glavo; kakor bi trenila, sezula si je čevljice, sedla na tla

ter zarila bose noge v vodo. Joj, kak mraz jo potrese! Valčki, odbijajoči se ob njene noge, so sipali drobne iskrice, potem pa, spreminjajoči se zopet v valčke, so žuboreli naprej. Gledala je za njimi, dokler ji niso izginili izpred očíj. Na vodi se je prikazala naglo dolga senca in v tem trenutku ji je nekdo s trdimi rokami zakril oči. Zuzka je smuknila kakor riba in z jednim skokom bila na nasprotni strani, začudeno zroča v nepoklicanega vznemirjevalca. Toda njen strah se je kmalu spremenil v prijetno začudenje; bil je to Samko — oni Samko, na katerega se je pred dvema letoma in pozneje često spominjala in čegar lice, vedno se smehljajoče, je bilo podobno licu kake deklice; z jasno-modrimi očmi, z malimi usti, ki so se v ónem, za oba blaženem trenutku dotaknila njenega lica. Sedaj sta stala prvič od onega časa drug drugemu nasproti in oba sta bila v zadregi. Zdelo se je, da Samko ni pričakoval, da jo bo videl tukaj, kajti v prvem trenutku ni vedel, kaj naj bi rekel.

«Joj, kakó si me prestrašil!», rekla je naposled Zuzka, ko je opazila tudi njegovo zadrego.

«Da si mi pozdravljena, Zuzka! Zares si nisem mislil, da si to ti!», dejal je on s tihim, mehkim glasom in, prestopivši na to stran, kjer je stala ona, podal ji rokó ter uprašal: «a odkod si se vzela tako naglo?»

«No, prišla sem, — a tudi naši so prišli. Že se je bilo zmračilo, ko smo dospeli v vas...»

«A zvečer niste svetili?», segel ji je naglo v besedo. «Bil sem s tovariši pogledat, kaj delate, toda potem smo se razšli», priznaval ji je mladenič skoro nehoté. Zuzka se je glasno in veselo nasmejala, pokazavši pri tem dve vrsti zdravih zobčev.

«Dà, zbežali ste, ker vas je bilo strah! Torej si bil tudi ti med njimi? Glej ga no, kakšen junak si, ko si se tako prestrašil našega Pozora!»

«Kaj bi se bil prestrašil?», odgovoril je z negotovim glasom, ne obrnivši očesa od njene polne, razvite postave. Ta njen zdravi, brezobzirni smeh ga je nekoliko zbegal. «Torej si ti takó zažvižgala, da je kar od gore odmevalo? Toda jaz se nisem ustrašil, — zares ne!»

«Sedaj več ne pojdeš na prežo pod naša okna, kaj ne?», pokarala ga je ona posmehljivo, toda ne brez tajnega namena, ter dodala: «prav ti je takó; se boš vsaj odslej izogibal naše hiše».

«Čemu naj bi se je izogibal? Ali se mar res bojim?», rekel je v zadregi, prijemši se bližnje vrbove veje. Toda Zuzka ga že ni več čula — nekaj važnejšega ji je prišlo na misel. Povesila je oči in, ozrši se k zardelemu Samkovemu licu, mečkala s prsti konec svojega zastora. V vsej njeni prikazni je bilo opaziti v tem trenutku nekoliko nežnega samoljubja.

«Čudno, da si me spoznal, Samko, ker se že takó dolgo nisva videla. Mislila sem si, da si že popolnoma pozabil ná-me, da si se — že — oženil»,

dostavila je naglo, pogledavši na Samkov klobuk, ozalšan s svežim „perjem“.

«Imam še čas za to; morda na jesen. V vojsko me sicer ne vzamejo, ker sem sam z materjo pri gospodarstvu, toda dovoljenja za ženitev še nimam...»

Minil je trenutek sitnega molčanja. Obá sta se zaglobila v svoje misli; oba sta se spomnila onega večera, ko se je odigral med njima, po plesu in zabavi, prvi in poslednji zabavni prizor. Samku so sedaj pri pogledu na njo prišle v spomin materine oštevke in posmehovanje tovarišev in — rudečica ga je zalila. Zmešan je dvignil klobuk ter hotel oditi.

«Počakaj», ustavila ga je Zuzka, «greš v krčmo? Pojdi, nekdo te tam čaka!»

«Ne, mene nikdo ne čaka!», odvrnil je z negotovim glasom; «zato pa pojdem. Ali ti ne pojdeš?»

Ona je odkimala z glavo in trpek nasmeh ji je prešinil lice. Stala je s stisnjenima ustnicama, gledaje za odhajalcem. Potem se je pripognila po čevlje in, ko je zopet dvignila glavo, zagledala je Samka, kakó jo ogleduje. Njiju oči so se za trenutek srečale, toda mladenič se je urno obrnil ter vznemirjen korakal v vas.

«Spoznal me je», mislila si je Zuzka po njegovem odhodu, «spoznal me je, toda že je popolnoma drugačen, nego je bil takrat: ponosen je, zato ker je bogat. Čelo se ji je nekoliko zmračilo, toda kmalu je zopet posmebljivo pomajala z okroglimi rameni. «Kaj

meni mar zanj? On je itak nekako čuden — takó tih, kakor ovca — ojoj, zares bi ga ne mogla imeti rada»

Čez trenutek je že veselo hopkala navkreber po brdu k domači hišici, ki je čepela na rebru, kakor lastovičje gnezdo — vsa razdrpana. Stopila je v sobo, skoraj prazno, hladno in neprijetno ter jela slačiti praznjo obleko. Iz škrinjinega predalčka je izvlekla malo zrkalce v okroglem, kositrastem okvirju, ter ogledovala se v njem, sklonivši glavo na stran in mežikajoča z očmi. Potem je stopila k materi, ležeči ob steni, kjer ji je bila rano postlala. Kmalu na to je prišel tudi Mikula z veselo novico, da se mu je posrečilo, nakupiti javora za košičke. Bil je videti nenavadno vesel: sive, male oči so se mu kar svetile. Zuzka je slutila, da se je morala nekje vršiti dražba na javor.

Ko je pozno zvečer odšla Zuzka vèn, opazila je pri oknu neko postavo. Začudena je stopila bliže ter spoznala Samka. Pri luči, ki je bliščala skozi okno, je videla, da se smehlja in da se njegove oči svetijo v radostnem, toda čudnem blesku.

«Prišel sem, Zuzka, da vidiš, da se ne izogibljem, niti se bojim vašega Pozora!», rekel je smejaše. Zuzka se je začudila njegovim besedam, pa še bolj temu, da je prišel.

«Torej ti je res dokaj mar za to, naj si ne mislim o tebi, da se bojiš?», uprašala ga je, upiraje

vanj svoje črne oči. Tebi je baje vsejedno, kaj si jaz mislim — kaj je tebi mar za to?»

Samko je postal zbegan. Ni vedel, kaj naj odgovori na to. Začel se je jeziti na samega sebe, čemu je prišel sèm in kaj tu prav za prav išče? V zadregi je le molčal ter pulil z roko slamnate bilke iz nizke strehe.

«Čemu si takrat tako naglo odšla, Zuzka? Vidiš, jaz sem te tu iskal, ko ste vi bili že v svetu — a ti nisi niti pisala».

«Kaj bi ti imela pisati? Saj si lahko živel tudi brez tega in nemara da se ti dve leti nisi niti spomnil ná-me», spodbadala ga je, z radostjo opazujé obrat njegovih mislij.

«Mislil sem večkrat ná-te in bilo mi je zelo žal! Čemu si odšla? Vidiš, jaz sem te imel močno rad!», priznaval ji je najivni mladenič svoje občutke, in ni mu prišlo niti v glavo, da bi jih tajil pred Zuzko. Prišel je s plesa, vesel, razpaljen in nenavadno zgovoren. Zuzka se je zgrozila pri njegovih poslednjih besedah. Mladenčeva izpoved je prišla tako naglo, tako nepričakovano, da jo je takoj prevzela neka vročnica. Kaj, ko bi se tudi sedaj resno zaljubil vá-njo?!

«Ne govori mi tega, Samko!», vzdihnila je nekako žalostno, «saj vem, da lažeš! Ti si bogat — jaz pa sem uboga in nikdo me nima rad... Dekleta se me ogibljejo, a mladeniči se mi še posmehujejo povrh...»

«Kaj vedó ti — bedaki! Ne jemlji si tega k srcu, ne maraj za nje, Zuzka. Toda jaz se ne smejem — saj me poznaš! Stokrat raje bi se razgovarjal s teboj nego z Dorko, s kojo bi se na jesen imela vzeti».

«Kdo je ta?», uprašala je Zuzka naglo.

«Inu, Kališkova hči; veš, mati ji je botra ter ima par stotakov po materi. Ona mi je dala to-le peró za klobuk», pojasnoval ji je Samko.

«Nú, vidiš: Dorka ti daja peresa, ti pa se razgovarjaš z drugimi. Jezila se bo!»

«Prav nič ne maram, če se tudi razjezí», nadaljeval je Samko; «saj od tega bi imela le ti dobiček: prišel bi k vam».

Zuzka se je glasno nasmejala ter se mu približala, ne pustivši pri tem ž njegovega lica svojih črnih magnetiških očij. Samko se je zgrozil pod uplivom tega pogleda; obrnil se je k njej, hoté ji nekaj povedati, toda med tem se je okno naglo odprlo in v njem se je prikazala razkodrana Mikulova glava.

«Kdo je tú, Zuza?», zakričal je resno, trudeč se, zagledati v temi vasovalca, «pazi naj, da ga ne oplazim!»

Zuzka je s smehom pokimala Samku z glavo ter zginila skozi nizka vežina vrata.

«Spat, Zuzka! kje se potikaš? Pazi drugokrat, da sam ne pridem po te».

Zuzka je pripravljala v veži ležišče ter ni mnogo marala na očetove stroge besede. Bila jim je privajena.

Oče jo je imel v svetu vedno na očeh ter jo često kaznoval.

«Oh, ta bedak!», nasmehnila se je še takrat, ko je že tema zavládala v mali hišici: «on me zares ima rad — on me bo imel rad tudi v prihodnje — toda takó smešen je! Naj bo; ko bi le še prišel drugič, da bi se vsaj ta Dora in njegova mati le prav razjezili».

V njeni nepremišljeni glavi so jele rojiti misli ter švigati po njej druga za drugo, kakor nekake slike. Med njimi je bila tudi slika, predstavljajoča nožarja Štefana, tega „klateža“, s katerim je bilo tako prijetno plesati tam v dolnjevemski čardi, pri brenčečih goslih — —

III.

Prijetni pomladni dnevi so se spremenili v vroče leto. Trava na golem griču, nad Mikulovo kočó, je zarumenela pod solnčnimi žarki, in grič je postal še pustejši. Toda v hiši, stoječi pod njim, se ta dva meseca ni nič spremenilo; stene so bile prav takó odrte, kakor pomladi, in streha isto takó raztrgana. Samo predec se je še bujnejše razpredel na njej. Saj tudi nikomur ni prišlo na misel, popravljati to kočó. Mikula ni maral, ko bi bila tudi razpadla. Le njegovi ženi so se vsikdar zarosile oči s solzami pri pogledu na kočó. «Ne maramo za njo, a vendar je škoda, zapustiti jo tako. Pri dobri popraví bi še Zuzka

mogla imeti v njej zavetje. Sedaj pa, ko midva stara umreva, ne bo imela revica kam položiti svoje glave».

«Eh, čemu se toliko brigaš za njo!», oglasil se je navadno Mikula; «za koga pa pridelujeva, če ne za njo? Zuzka bo imela dva - tri stotake, pa si za ta denar lahko kupi drugačno hišo, kakor je naša».

Toda Mikulovo niso pomirile te besede. Ona bi bila vendar rajše videla svojo hčer v stalni hiši, nego da bi se klatila po svetu, ali ne imela svoje strehe. Že ji je teklo jedenindvajseto leto in čas bi že bil, da bi se omožila. Toda Zuzki to še na misel ni prišlo. Spočetka se ji je zdelo, da bi z veseljem sprejela Samkovo ljubezen, kakor bi si bila želela biti njegova žena; toda od nekaj časa zopet, zdi se, kakor bi ji omrzelo njegovo obiskovanje; še ogibala se mu je. Njeni stariši, doznavši, kako govoré o njih po vasi, so slutili, kako težavno bi bilo za Samka, nagovoriti mater, naj jo sprejme za njegovo nevesto. Zató tudi niso prigovarjali hčerki, naj bi poskušala dospeti na Melanov dom, dasi sta si to oba srčno želela. Zuzka pa je bila pri tem zelo čudna: spočetka ji je napravljaj Samkov prihod veselje, sedaj pa ga odbija jako hladno.

Mikula je spremenil svojo sobo v delavnico. Na peči, čelesniku in pod posteljo je bilo naloženo vse polno žlic pa večjih in manjših košičkov in mešalnikov. Sredi sobe je stal strgarski stroj, po tleh med treskami in stružlinami pa noži in dletva. Bilo

je sicer bolje delati kje pod šupo, toda kočja stoji sama, brez gospodarskih suhot, in ni niti za dlan s streho pokritega pri njej. No, saj jim ta nered v hiši ne dela napotja; spijo v veži na tleh, južinajo pa navadno na pragu. Ugodnostij niso vajeni; dasi prebivajo tukaj že osem tednov, imajo vendar po hiši vse kakor v skednju. Mikula ne drži mnogo na hišni red; Mikulova se ga je odvadila, a Zuzki niti v misel ne pride, da bi imelo biti drugače. A čemu bi jim tudi bilo pohišno orodje? Danes so tu, jutri utegnejo pa biti Bog vé kje. — —

Zuzka sedi sama na vežinem pragu ter gleda v daljavo. Že se bliža poldan; vroči žarki padajo naravnost na kočjo; samo prostor, na katerem sedi, je še v senci, in njeno lice kaže se še bolj mračno. Glavo si podpira z rokama ter gleda pred se, toda njene misli bivajo gotovo daleč od romantično krasne prirode. Gledati tako in pri tem uglobiti se v nekako otožno zamišljenost, to je postala poslednji čas njena vsakdanja navada. Odkar je doma, postala je nenavadno resna. Njeno zalo, dà, môči je reči, krasno ličice se je ponežilo pod uplivom otožnosti, in to je dodajalo njenim pravilnim črtam poseben tip lepote. Na lice se ji je vsedla nekaka senca, in oči, poprej vesele, smehljajoče, spremenile so se v zamišljene, globoke. Dà, ko je tako sedela, podpirajoča glavo z roko, ter upiraje pogled nad modrikasto verigo gorâ v daljavo, bila je popolnoma podobna naslikani tugi.

V koči je tiho; stariši so šli v mesto nakupit živeža, torej je ostala sama. Poldan je, na polju vlada mrtva tišina, ki jo tam nareja vročina. Ljudje so se vrnili s polja ter počivajo v svojih hišah. Vse je kakor utrujeno od vročine — samo spodaj na cesti, ki se vije pod gričem, čvrčé vrabci ter se kopajo v prahu; na strnišču na drugi strani potoka pa čvrčki enakomerno godejo svoje otožne pesmi. Senca že tudi zapušča prag in solnce jame ogrevati goli Zuzkini roki.

Po cesti od vasi bližal se je mladenič, nizke, nekoliko sklonjeno postave, z licem, zagorelim od solnca. Zagledavši Zuzko, podal se je po ozki stezici navkreber k bajti ter obstal pred njo. Ona se je zganičila, toda ni ustala, samo pogled svoj je obrnila v prišleca.

«Kaj delaš, Zuzka?», uprašal jo je mladenič z negotovim glasom.

«Nič», odgovorila je kratko, oziraje se po vasi. «Kaj hočeš, Samko, čemu si zopet prišel? Saj sem ti že rekla, da bi več ne hodil, pa ti me ne ubogaš! Zares bi že mogel biti enkrat pameten; dobro veš, da tudi naši temu nasprotujejo», dejala je hladno, skoraj strogo osuplemu mladeniču v oči. Stal je pred njo, kakor skešan grešnik, s pobešenimi očmi, igraje se z žitnim klasom, ki ga je slučajno imel v rokah.

«Hej! saj bi jaz tudi ne prišel, ko bi se mogel premagati!», vzdihnil je žalostno. «Toda, ko bi ti

vedela, kakó mi je pri srcu, ko te čujem tako govoriti! Saj nisi bila tako čudna, ko si prišla; bila si povsem drugačnejša, in jaz, jaz sem si mislil, da me imaš vsaj nekoliko rada...»

«No, vidiš, Samko, jaz v resnici ne morem drugače», oglasila se je ona nekoliko nežnejše, gajnena po boleznem mladenčevem glasu; «vidiš, tvoja mati me je zopet oštela a jaz ji vendar nisem učinila nič žalega... Niti na ples ne pojdem več, — vsakdo se me izogiblje, kakor dihurja. Ne dovolijo ti nikdar, da bi me vzel, torej z Bogom! morava se ločiti. Vzemi si le ono Doro in dobro se ti bo godilo».

Na Samkovem licu je zaigral trpek nasmeh.

«Lahko ti je takó govoriti. Toda jaz zares ne morem pomisliti na to, da bi ne imela biti moja. Hej, Zuzka, ko bi vedela, kako te imam rad, ne govorila bi takó...»

Zuzka si je zaslonila z roko oči ter se zagledala v daljavo. Še pred nedavnim so take Samkove besede napolnovale njeno srce z blaženostjo, a danes — danes pa se one tam odbijajo brez odmeva, ne da bi sploh vzbujale v njem kako sočutje. Ne veseli je njegov ljubezniv pogled, niti nežna, preprosta izpoved ljubezni. Vse to je premagala, zaglušila nekaka negotova, njej sami nejasna težnja. Dolgčas ji je za „svetom“ in za vsem, kar je v njenih mislih združeno s to besedo. Že je privajena temu klatenju prav takó, kakor njen oče in deloma tudi mati. In težnja za

svetom raste vsakega dne; njej še niti na misel ne pride, braniti se ji. Od časa, kar biva v Mrazovcu, pripravljena je verjeti, da klatenje po svetu je njih usoda, njihova kletev! In čudno! Dokler je bila na tujem, ni niti pomislila na Štefana, sedaj pa ga ima neprestano v mislih. Odkar ga ni videla, postal ji je takó drag, takó zanimiv, da je bila pripravljena, podati se za njim bodisi tudi po širokem svetu, stokrat rajše, nego s Samkom, s tem mehkim, preprostim Samkom, navezati se na ugodno življenje. Dokler je bila na tujem, ni ji prišlo v misel, spominjati se Štefanovega imena, sedaj pa ga neprestano šepeta z bolešno tugo v duši...

Po jasno-modrem nebu je tiho, počasi priplaval bel obláček, kakor bi se misel povznašala v čistih globeljih duše. Zuzka je dvignila pogled ter pozorno ogledovala njegov let.

«Poglej, Samko, ko bi imela krila, kakor ta-le obláček, ne sedela bi sedaj tukaj», dela je mladeniču, ne pustivši očij od oblaka. Tudi on je pogledal kvišku, pa takoj so mu ušle oči na dekličje lice in z začudenjem so obstale na njej. Čudno se mu je zdelo, da se ona briga za nekaj takega, za kar se on niti ne zmeni.

«A kam bi odšla, Zuzka?»

«Letela bi proč odtod, tjá, kamor bi me vlekla moja duša; nemara na sam konec sveta».

«A ne mislila bi ná-me, — — ne bilo bi ti žal, pustiti mene tukaj?», dél je mladenič žalostno.

«Čemu neki; saj ti si tukaj privajen in srečen boš z Dorko. Toda jaz — jaz bi ne hotela bivati tukaj; bilo bi mi predolgočasno».

«Niti z menoj, Zuzka? Oh, moj Bog! jaz pa sem se toli veselil, da bova skupaj gospodarila... a ti nočeš, duša moja?! V resnici nimaš niti koščeka srcá...» V očeh odkritosrčnega mladeniča zaigrale so solzé; kakor dve rosni kaplji padli ste solzi k Zuzkinim nogam. Ta pa je osuplo pogledala kvišku — in spustila se v veseli smeh, ki je Samka vedno očaroval.

«Lejte ga no, mladiča, ni ga sram plakati. Prav takó, kakor mali fantin, ki ne more z vrbove veje zviti piščalke. Nemara se vendar ne boš žalostil za nekaj takega, kar je nemogoče? Saj veš», nadaljevala je in na njenem licu se je prikazala senca resnobe, ki se ji je isto takó dobro podala, kakor ti dve mali jamici, ki sta se naredili pri blaženem nasmehu na njenem licu; «saj veš, da ne le tvoja mati, marveč vsa tvoja rodbina bi ne dovolila, da bi se midva vzela, za to, ker sem jaz uboga in ker — — no, ker smo mi taki klateži. Trpela bi oba; — ti pa si že itak prestal dovolj radi mene...»

«Oh, jaz bi bil pripravljen zá-te marsikaj pretrpeti», dejal je radostno in se zravnal po koncu;

«samo to mi povej, duša moja: ko bi mati dovolila, ali bi me imela zopet rada, ali bi me vzela?»

To uprašanje je spravilo dekle v zadrego; tudi poguma ni imela, prevariti njegovo zvesto ljubezen. Pobesila je oči ter zacepetala z bosima nogama po vroči zemlji; Samko pa je zajemal v tej zadregi sladko upanje.

«Ne boj se, Zuzka, vse bo zopet dobro!», tolažil jo je ter, prijemši jo za roko, ji gledal naravnost v obraz, da ji je bilo že nekako čudno pri tem, — kakor bi se bil s tem pogledom dotaknil najbolestnejšega prostorčka v njenem srcu. Prevzelo jo je pomilovanje, pravo pomilovanje. „O mog Bog! on me takó ljubi, jaz pa — ne morem ga imeti rada! A vendar sem ga odvrnila od Dore in to samo za to, da bi se zabavala. O, on bo sedaj radi mene nesrečen ter zapusti Doro“

«No, vidiš, Zuzka, to bi mi ti imela že davno povedati, da se le zato odteguješ od mene, ker te mati nočejo. Jaz, bedak, sem si že mislil, da me nimaš več rada. Počakaj, saj midva se vendarle vzameva!»

«Kaj, ko pa naši hoté iti proč, doli za Pešto, in tudi jaz moram ž njima? Oče že nimajo več mirú, a mati, revica, isto takó».

«No, saj to lahko učinijo, — toda po svatbi, ko bova že svoja . . .»

Spodaj na cesti zaropotal je težek voz, ki sta ga vlekla dva siva vola. Prignal ju je Melanov pastir za Samkom, ki je bil namenjen h kozolcu po rž.

Samko, oveseljen po namišljeni sreči, stekel je na cesto, skočil na voz ter veselo pokal z bičem.

Zuzka si je po njegovem odhodu svobodnejše oddahnila, in to čudno pomilovanje se je začelo polagoma izgubljati iz njene duše. Ustala je, vzela lonec ter šla k jarku po vode. V svoji zamišljenosti je pozabila celó na delo; lonci so stali še od jutra neomiti.

Vlila je vode v skledo ter jela umivati lonec z grahovo vejo. Med delom se je spomnila vseh teh čudnih občutkov, katere so zbudile v njej Samkove besede. Prišlo jej je na misel, kako smešen je bil, ko je začel jokati. „Gotovo ga radi tega ne morem ljubiti, ker je takó čuden; okolo prsta bi se mi dal ovijati“. — Na to je začela popevati neko pesmico, ki jo je bila slišala od Štefana. Ta ji je popolnoma razjasnila lice.

Ko so se stariši vrnili čez nekaj časa iz mesta, stopila je Zuzka k očetu:

«Kaj mislite, oče, ali bo že dovolj teh košičkov?»

«Jojojó! vseh niti ne odpeljemo. A ti, dekle, bi rada...?»

Zuzka je pokimala z glavo.

«In kmalu?»

«Kaj jaz vem? Kadar mati. —»

«No, kaj ta! Kakar midva, pa tudi ona!»

Čez nekaj časa je zlezel Mikula na strop ter dolgo časa iskal nečesa. Potem je spuščal doli kos za kosom gare, skladal jih skupaj in močno mazal

posušeno ôs. Pes Pozor je z umnim očesom spremljal vsako njegovo gibanje ter radostno mahal z repom.

«O moj Bog! moja kočá, moja dobra mati!», zastokala je Mikulova, obstavša na pragu nečedne hišice; toda urno si je otrla z rokavi solzé iz očij, ker sta šla mimo Mikula z jasnim licem ter Zuzka vsa srečna in na smeh se držeča.

IV.

Drugi dan po razgovoru z Zuzko je bil Samko sama šala in smeh, dobrikaje se materi, da je bilo veselje. Ves dan je dovažal rž v skedenj ter vsak hip pritekel k materi. Bil je do nje tako nežén, tako pozoren, da se je Melanova zdela sama sebi mlajša, nego je bila v resnici. «Daj Bog, da se to popravi», mislila je veselo, oziraje se z ljubeznivim očesom za Samkom; «ni ga še ta potepenka popolnoma pokvarila. Saj ona, revica, ne more za to, da mu je začarala!»

Melanovi so se šteli pred nekaj leti k najpremožnejšim gospodarjem v vasi; pod roko previdnega Melana in njegove varčne žene je vse kar naraščalo. Saj sta tudi imela za koga shranjevati. Najstarejša otroka, Martin in hči Betka, sta bila že precej odrastla, ko se je rodil Samko. Melan je živel le za svoje otroke ter shranjeval, stiskal skoro do skoposti, samo da bi bili otroci oskrbljeni, ko odrastejo. Toda Bog je drugače naravnal. Vročinska bolezen, grozno besneča, je podrla šibko jelko, dvajsetletnega Martina; pokosila je tudi nežno cvetico, šestnajstletno Betko. Melan je obupal — niti smeh malega Samka, niti

močna vera njegove žene, katero mu je vcepljevala, ga ni mogla potolažiti. Smrt otrok je zlomila njegove duševne moči; hoté utopiti svojo žalost, poprijel se je steklenice. In dobro se je je poprijel. Čez dve leti uničen telesno po tem strupu, umrl je, potegnivši seboj precejšni del svojega imetja. Hudo udarjena Melanova je ostala sama in vso svojo ljubezen je prenesla na Samka. Ta, komaj dvanajstleten, se je poprijel gospodarsta ter postal njena desna roka. Težko delo je nekoliko zaprečilo njegov telesni razvoj, toda lice mu je ostalo gladko, skoro dekličje, prijetno, dobrosrčno. Tudi košček materinega tihega, krotkega značaja je prešel nanj. Mati mu je dovolj zgodaj poiskala nevesto, svojo krstno hči Katoliškovo Doro; toda s svatbo so morali čakati, kajti Samko še ni imel dovoljenja k ženitvi. Tu pa je Zuzkin prihod nakrat prekrizal vse te načrte. Samko je bil ves spremenjen. Dorke se je izogibal, zato pa je pogostejše zahajal k Mikulovi koči. Melanova ni imela dovolj časa, da bi slišala vse tetine pritožbe na sina. Zuzkin odhod je sicer srečno naredil temu znanju konec, ko pa se je čez dve leti vrnila, se je to zopet ponovilo, in sedaj je že prav resno mislil na svatbo z Mikulovo hčerko. Melanova je jokala, Zuzko pa oštela, kakor ji je velelo razžaljeno materino srcé, toda ta se je smejala in Samko je ostal trdovraten. On sam ni vedel, čemu se je zaljubil v dekle, katere značaj je bil njegovemu uprav nasproten. Vlekla ga je za seboj z neznano močjo, v kateri, resnica, je igrala glavno ulogo posebna krasota, ki je omamila na prvi pogled vsakogar. Vendar pa bi Melanova — največ tej lastnosti na ljubo — ne bila tako odganjala Zuzke, ko bi bili le njeni stariši, dasi revni, živeli tako, kakor drugi ljudje

v vasi. Toda kako bi mogla to prenesti, da bi se imé njenega sina oglašalo s prižnice z imenom Mikulove hčerke, teh klatežev in lahkoživcev?! Saj jim ni bil nikdo prijatelj; nikdo ne vé, odkod so prišli in čemu so se tu nastanili. A Bog vé, kodi hodijo, kedar gredo „v svet“, če se le zopet ne potikajo s komedijanti? Pri takih ljudéh je vse mogoče, ki še stanujejo ločeni od drugih. Da znajo kake vraže in čarodejstva, to je sveta resnica: tega neovrgljiv dokaz je Samkova ljubezen . . .

Samko ni odšel po večerji za družino, marveč donesel si v hišo jarem ter začel na njem nekaj popravljati. Mati, razveseljena s to spremembo, sedla je za mizo in, položivši roké v krilo, opazovala vsako njegovo gibanje. To se že davno ni zgodilo, da bi na večer, razun petka, on obsedel domá; navadno je šel s tovariši, ali pa jo krenil sam pod Mikulova okna. Toda nocoj ga nič ne mika. Zuzka mu je sama pred nekaj časom prepovedala, naj bi ne hodil zastonj, in sam je tudi opazil, da je ne veselé njegovi obiski. Toda to le zategadel, ker noče, da bi jo mati zato ošteli. — — No, saj to ne bo več dolgo trajalo. Ko pové materi, kako ima Zuzko rad, da ne more in ne more živeti brez nje, tudi ona ji potem ne vskrati svoje ljubezni; sprejme jo za nevesto ter jo bo imela rada, kakor njega

«Vidiš, moj sin, kako bi bilo lepo, ko bi vsak večer tako domá ostal, kakor danes», rekla je Melanova. «Tebi tudi več ne pristuje, kolovratiti cele noči z vasovalci naokrog, ker si že gospodar».

«No», nasmeje se Samko, katerega so materine besede vzdramile iz prijetnih mislij na srečno bodoč-

nost — «saj bom sedel doma neprestano, ko se enkrat oženim...!»

„Oh, hvala Bogu!“, vzdihnila je Melanova. „Slutim, da zopet prihaja k razumu — — —; Dorka, revica, bila je itak že vsa prestrašena — — —“.

«Veseli me, Samko, da tudi takó misliš, kakor jaz. Vsa sem že zdelana in čas je tudi že, da pride nevesta na moje mesto. Toda to svatbo moramo še pripraviti pred jesenijo; čemu odlašati dalje ž njo? Dorka je že davno pripravljena —».

Samku je srcé nemirno udarilo in nož, s katerim je obrezoval iglo za jarem, padel mu je iz rok na tla. Sklonil se je po njem, toda, kakor bi ga ne mogel dvigniti, ostal je nekaj časa pripognen.

«A, če se pa ona jezi ná-me, — morda bi me niti ne hotela», odvrnil je nekako težavno. «Tudi izogiblje se me, kadar grem mimo njihove hiše; vedno se dela, kakor bi me niti ne videla».

«Sam si to zakrivil; čemu pa narejaš take neumnosti v poslednji čas? Saj se poznata od mladih nog; dà, že je par let, kar sta zaročena. Dorka je brhko, delavno dekle in bo vama dobro, če bosta le živela v strahu božjem».

«Jaz ne vem zakaj, toda zdi se mi, da bi nikdar ne bil srečen ž njo», zašepetal je bojazljivo, pobesivši glavo, in njegovi tresoči se roki ste mrzlično urno obračali nož in iglo. «Meni se sploh zdi, da midva ne spadava skupaj in da bi bilo bolje, ko bi ne delala drug drugemu napotja. Saj ona si najde dovolj ženinov — drugačnejših nego sem jaz».

Melanova je naglo položila sklenjeni roki na mizo. Njeno lice je obledelo ter gledalo močno pre-

strašeno izpod čipk pečinega robca. Bolestno je pogledala na sina ter se skušala nasmejati.

«Kaj vendar govoriš, sin moj? Da ne tičeta skupaj? Dà, zares, k nam bi ne spadala tudi katera druga. Ne vém, kako ti pride na um govoriti take reči, — kakor bi bilo z vama res že vse končano!»

«Zares, slutim, da je takó, mati», vzdihnil je Samko. «Zaman je, toda jaz je vzeti ne morem, — rajše katero drugo, bodisi tudi revno. Saj so tudi revna dekleta spretna, tudi delavna, in slutim, da bi bil stokrat srečnejši».

Melanovi ste se ustnici potresli od davno potlačevane jeze. Njeno lice je še huje obledelo, pa zopet zardelo. Vedela je, na koga misli Samko, govoreč o tem „revnem dekletu“.

«Mar misliš, da ti dovolim priversti sèm to potepenko? Misliš, da jo sprejemem v hišo? Nikdar, ko bi si tudi imela roké do laktov oguliti!», zakričala je Melanova od jeze in sovraštva k Mikulovi hčerki. «Misliš, da bi mirno gledala, kakó bi se ona tu košatila ter raznašala mi imetje po svetu? Tega ne doživiš niti ti, niti ona, da bi jaz v to dovolila?»

«Ne jezite se, mati, ker jaz ne morem drugače», spregovoril je Samko; «jaz jo imam takó rad, da ne morem živeti brez nje, — — — zaman mi jo hočete odganjati!»

«Resnica, dobro ti je začarala, ničvredno pleme!», nasmejala se je Melanova srdito. «Dala ti je morda nekaj pojesti, da bi norel za njo, in — posrečilo se ji je. Odvrnila te je, brezbožnica, od Boga in od matere — naj jo za to Bog kaznuje...!»

V sobi je nastala tišina, katero je pretrgavalo samo Samkovo struženje in krčeviti materin jok. V

mladeničevi duši se je odigral hud boj sinovske ljubezni z ljubeznijo do izvoljenke svojega srcá. Čutil se je za trenutek slabega proti materini bolesi; kmalu pa se mu je ozvalo v srcu nekako kljubovanje, ki ga je spodbadalo k daljši borbi. V duhu je videl vitko Zuzkino postavo, blesk njenih črnih očij — in ta prikazen ga je ojunačila.

«To ni res, da bi me ona od vas odvrčala, ali da bi vas ne imel rad kakor poprej. Toda Dorke vendar nočem, — samo radi tega ne, ker mi jo usiljujete. A ko bi jo tudi vzel, ne bom je nikdar ljubil, in potem bo v naši hiši zá-me večen pekel, — a tega boste le vi krivi».

Po teh strastno izrečenih besedah je Samko ustal ter si zakril lice z rokama. Melanova je nehála jokati; začudeno ga pogledavši, opazila je, kakó mu kapljajo debele solzé skozi oguljene prste. Nekako pomilovanje in še neki drugi nežnejši čut jel se je roditi v njenem srcu; nekak nežni čut prave ljubezni k sinu in — Zuzki. Poslednje Samkove besede vzbudile so v njeni duši dremajoč bolesten spomin. Z Melanom se je omožila, ker so jo stariši prisilili, in marsikatero solzo je stočila, predno se mu je mogla bližati z ljubeznijo. Sedaj se je spomnila vseh teh muk in nesloge, katero sta pretrpela oba, predno je napočila med njima sloga. Njo je pomiril še le nedolžni smeh otroka; o roditeljski sreči sta se naposled po dveletni neslogi in nemiru zbližala. Kaj, ko bi takó tudi Samko — po njeni krivdi?

Med te mučne spomine se je ozval Samkov glas, poln bolesi, očitanja in prošnje, ki se ji je kakor bridki meč zarival v srcé:

«Vi me onesrečite na veke!»

Prešinjena bojazni za blagor jedinega otroka in mogočnih občutkov materine ljubezni, skočila je k njemu ter pritisnila njegovo glavo — glavo neposlušnega, toda vendar dragega sina — k svojim prsom. Stiska ga k sebi, poljubuje njegove mehke, kostanjeve lase, blede čelo, in iz njenega glasú, potlačevanega z ganutjem, razbiral je mladenič samo to, da bo mati imela rada njo, katero si je odbralo njegovo srcé, imela takó rada, kakor njega.

Kar zakričal je blaženosti, izvil se iz materinega naročja ter zbežal brez klobuka v temno noč. Vsled prevelike sreče je postal ves zbežan, kakor pijan. Pozabil je na razsodnost in hvaležnost, sledivši glasu srcá, ki ga takó močno vleče k Mikulovi koči, v kateri ga čaka vsa blaženost njegovega življenja. «Zuzka! duša moja!», ozvalo se je v njegovi duši; «ne boj se, že grem po tebe, že sem ti pridobil prostor v naši hiši in tudi v materinem srcu...!»

Dospevši na prazno ulico, spustil se je v dir po znani nam cesti gori po vasi. Vsa okna v vasi so bila temna, nikjer ni opazil kake luči. Nebo je bilo prepreženo z oblaki, s katerih je jel padati gost, droben dež, škropeč Samkove razkodrane lase. Toda on ni maral za to: v njegovem srcu je bilo toplo, jasno, krasno, in to vse se mu je širilo, rastlo ter razlivalo iz srcá po vsem životu.

Hoja po robati cesti, sedaj z dežjem pomočeni, bila je dovolj težavna; neprestano se je spotikal ob kamenje in ob cestni jarek. Bližnji gaj in vrhovi dreves v sadnikih poleg hiš so šumeli, ker jih je potresal veter. Nekje tam za skednji se je oglasil čuk, ki je s tem strašil mnoge praznoverneže. Tudi Samko se je stresel v tem trenutku od čudnih občutkov in, kakor bi se

bil prebudil iz blažene opojnosti, jelo mu je biti nekako čudno pri srcu, na kar je sledil trenutek hladne razsodnosti. Kakó vendar sprejme Zuzka njegovo radostno novico, — kaj mu pové? Saj učeraj je bila takó nekako hladna proti njemu, — — — in on je mnogo prestal, predno ji je pridobil materino ljubezen..., a mati, revica! je takó jokala...

V Samkovi glavi so jeli rojiti prizori drug za drugim, a med vsemi je zrlo prestrašeno materino lice, a precej poleg njega drugo, z rožnatim nadihom na obrazu, mlado, smehljajoče, z modrimi očmi, sedaj pa zakaljeno s solzami — Dorkino lice. Osuplo je obstal. Gospod Bog! ali bo imel dovolj poguma, gledati mater vsak dan s solzami v očéh, hoditi nemo mimo neljube neveste? Ali ne napravi s tem korakom nesrečni ne samo mater in Zuzko — marveč tudi to drago, to tiho, nežno, udano Dorko?

«Ne morem drugače!», zaklical je skoro glasno ter se znovič spustil v dir. «Mati odpusti ter se pomiri z nemilo nevesto in neubogljivim sinom, — a Dorka, ta si pomisli, da nisem bil vréden njene odkritosrčne ljubezni, niti je nisem znal dovolj oceniti, — pa me pozabi».

Že je razločil v temi Mikulovo kočó: stena proti cesti je videti nekako siva, zato pa se mu kaže raztrgana streha še črnejša v nočni temi. Oken ni videti. «Kaj — ne svetijo?», ostrmel je Samko. Sedaj mu je še le prišlo na misel, da je nemara že zeló pozno. Urno je zdirjal navzgor k bajti ter obstal pri vratih. Ogledal se je še okrog, predno je položil roko na kljuko; temno je, kakor v grobu, in tišino, grozno tišino drami samo šum padajočega dežja. Srdcé mu močno zatriplje. Obriše si z roko mokre,

razkodrane lase, tiho, bojazljivo položi roko na kljuko ter jo potrese.

V koči je vladala ona ista tišina, — ni bilo slišati od tod ni najmanjšega šuma, a Mikulovi vendar spé precej pri vratih v veži. Pridrži sapo ter posluša, — in zopet trka na vrata. «Nemara so v sobi, pa me ne slišijo!», šinilo mu je po glavi, in nekaka slutnja ga je spreletela, kakor mrzlica. Stopil je k steni, kjer sta okni. Potrka na okno in Zuzka mu gotovo pride odpret. Dà, pride, saj ji prinaša radostno novico in srcé polno ljubezni.

Toda, kaj je to? Ali je nemara pozabil, kje so okna? Saj je tu stena gladka, brez predorov za okna. A vendar se ne more mamiti, saj je stal tu večkrat, oziraje se v osvetljeni sobi po Zuzki, skozi ti mali okenci, ki sta sedaj močno zadelani z opeko!

Kakor besen je stekel znovič k vratom ter jih potresel z vso močjo svojih krepkih rok. Zapah je odjenjal in on je padel čez visoki prag v vežo, hladno, temno in strašno, kakor stara rakev, v kateri je pokopana sreča življenja.

Padel je z razpaljeno glavo v vežin kôt takó, da je obstal nekaj časa kakor brez zavesti. Toda telesna bolečina je saj za trenutek zadušila duševno, ki ga je prešinila. Urno se je pobral ter prestrašen zbežal iz koč, kjer je doživel takó grozno prevaro od strani, od katere bi se je nikdar ne bil nadejal.

Ni se ustavil poprej nego v vasi in, ne vedé kod blodi, obstal je na obrežju potoka, glasno žuborečega. Tam je padel na tla, mokra od dežja, ter se zgrabil za prsi, ne čuteč, da se mu nohti bolestno zarivajo v mesó. Iz grla so mu uhajali čudni glasovi,

na prsih je čutil grozno težo, ki mu je ovirala dihanje ter je postajala vedno večja in večja . . .

Takrat se je spomnil matere in iz zapaljenih očíj se mu je vlil pri tem spominu prôd vročih solz, ki so tekle v bujno travo in mešale se tam z vlago poletnega dežja.

Čez trenutek se je zopet dvignil in, opotekajoč se, kakor pijanec, korakal domov. Ko je došel k vrtu, opazil je še osvetljeno okno — in srcé mu je znovič močno zatripalo. Na klopi pri peči je sedela mati, zakrivajoča si lice z rokama, in celó sém do njega doletevalo je njeno bolestno, krčevito ihtenje. Pred njo je stala nežna, šibka mlada deklica ter držala materino rokó v svoji, božala jo in, kakor bi jo tolažila, govorila ji neprestano nekaj z nežnim, mehkim glasom, obračajoča vsak hip glavicó na stran, da mati ne bi videli tega, kar vidi od zunaj njen sin: kakó velike solze tečejo iz njenih modrih očíj ter se valé po obledelem licu druga za drugo, neprestano, kakor bi nikdar ne jenjale padati.

«O, Gospod Jezus Kristus! Gospod Jezus Kristus! saj je to Dorka!» — prikipelo je iz prsij strmečemu Samku zunaj pod oknom.

*
*
*

«Ali vidiš, nesrečnež!», ihtela je Dorka, izmikajoča svojo roko iz Samkove, da bi si ž njo otrla nepokorne solze, ki so ji tekle še vedno po licu, sedaj ozarjenem že z blaženim in zadovoljnim smehom — «ali vidiš, nesrečnež: ali ti je bilo tega treba?» —

Za tri nedelje so slavili — poroko. Samko in Dorka sta bila srečen parček. — — — — —

«No, povej mi sedaj, Zuzka, čemu si toliko hrepenela v svet?»

Zuzka ni ničesar odgovorila ter, pomaknivši si z jopico ne dovolj pokrito roko pod glavo, oprla se še bolj ob nizko garino lestvo. Naokrog je vladala tišina in močna tema; bili so na širokem polju. Nad njimi je raztezalo par rogovilastih vrb svoje tanke veje, katerim so padale na listje s tihim šumom kaplje poletnega dežja, in odtod na plahto, katero so bili potniki razpeli nad garami in na najbližjo vrbo. Pri Zuzikinih nogah je ležal velik črn pes, Pozor, ter niti ni pomežikal z očmi — prav takó, kakor ona — ko je na njo pri pišu vetra priletela s plahte obilica deževih kapljic. Mikula in žena sta ji sedela naproti, — in to mično skupino, vredno barv Vešinovega *) čopiča, je osvetljeval mali, na polu ugasli plamenček, ki se ni hotel rad prijeti mokrih in surovih vrbovih vej, na katerih so čivkali še pred večerom vrabci.

«Pusti jo, žena!», odgovoril je za hčer Mikula, ves zakrit z neprijetnim dimom, ovirajočim mu dihanje; «pusti jo, saj veš, da ona ima vedno nekake neumnosti po glavi!»

Zuzka zopet ni odgovorila, le nasmejala se je s smehom, iz katerega bilo bi težko uganiti, kaj pomeni, ter se z navidezno zadovoljnostjo zagledala v deževno, toda tiho letno noč.

*) Jaroslav Vešin je znamenit slovaški slikar.